
KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

---

20. évfolyam 12. szám

2011. december

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Balogh András:** Könyvtárak a globalizáció korában 2.0. Bevezetés a könyvtárügy nemzetközi politikai gazdaságtanába; könyvtári globalizáció alulnézetben. II. rész 3

Műhelykérdések

- Vraukóné Lukács Ilona:** Gondolatok a külhoni magyar könyvtárak és könyvtárosok támogatásáról 22
- Mezey László Miklós–Pegán Anita:** „A könyvtár, ami összeköt”. Interjú a „Kárpát-medencei fiatal magyar könyvtárosok együttműködése” című ösztöndíjprogram résztvevőivel 30

Napló

- Koncz Károly:** Bibliotékákról, könyvekről, írásról, olvasásról 41

Évforduló

- Ifj. Bibó István:** Köszöntő 50
- Nemes Erzsébet:** Bibó István életútjának főbb állomásai 51
- Vajda Kornél:** Bibó István, a könyvtáros 54

Könyv

- Bársony István:** Tartalmas visszatekintés a csongrádi honismereti munkára 58
- Futaky László:** Széchenyi István és Bihar vármegye 62

From the contents

- András Balogh*: Libraries in the era of globalisation. Introduction into the political economy of librarianship (Part 2) (3);
Ilona Vraukó-Lukács: Support to Hungarian libraries and librarians in the neighbouring countries – some ideas (22);
László Miklós Mezey–Anita Pegán: Interview with young Hungarian librarians in the neighbouring countries (30);
Remembering István Bibó on the 100th anniversary of his birth (50)

Cikkeink szerzői

Balogh András, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (FSZEK) munkatársa; *Bársony István*, a Debreceni Egyetem oktatója; *iff. Bibó István* művészettörténész, tanár; *Futaky László*, a nyíregyházi Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár ny. igazgatóhelyettese; *Koncz Károly* a FSZEK munkatársa; *Nemes Erzsébet*, a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtárának főigazgatója; *Pegán Anita*, az Országgyűlési Könyvtár munkatársa; *Vajda Kornél* ny. főszerkesztő; *Vraukóné Lukács Ilona*, a nyíregyházi Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár igazgatóhelyettese

Szerkesztőbizottság:

Bánkeszi Lajosné (elnök)

**Bartos Éva, Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária,
Dancs Szabolcs, Dippold Péter, Sztatky Mária**

Szerkesztik:

Bartók Györgyi és Mezey László Miklós

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest I., Budavári Palota F épület; Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;

Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Bánkeszi Lajosné**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Korpás István**

Borítóterv: **Gerő Éva**

Nyomta a NALORS Grafikai Nyomda, Vác

Felelős vezető: **Szabó Gábor**

Terjedelem: 6,0 A/5 kiadói fv.

Lapunk megjelenését támogatta a
Nemzeti Erőforrás Minisztérium
Nemzeti Kulturális Alap

NEMZETI ERŐFORRÁS
MINISZTERIUM

Nemzeti
Kulturális
Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet

Előfizetési díj 1 évre 4800 Ft. Egy szám ára 400 Ft.

HU-ISSN 1216-6804

Balogh András

Könyvtárak a globalizáció korában 2.0

Bevezetés

a könyvtárügy nemzetközi politikai gazdaságtanába:
könyvtári globalizáció alulnézetben

II. rész

„For we are opposed around the world by a monolithic and ruthless conspiracy that relies primarily on covert means for expanding its sphere of influence – on infiltration instead of invasion, on subversion instead of elections, on intimidation instead of free choice. It is a system which has conscripted vast human and material resources into the building of a tightly knit, highly efficient machine that combines military, diplomatic, intelligence, economic, scientific and political operations.”¹⁹

John F. Kennedy

Könyvtárügy a szocialista forradalmak és az imperialista ellenforradalmak kettősségének „posztmodern dialektikájában”

A totalitarizmusok erőszakolt és ideológiailag presszionált selejtezési és gyarapítási „projektjei” tehát csak „kísérleti” és természetesen kétcarcú előjátékai voltak a posztmodern korának, korántsem befejezett minőségei. A magyar könyvtárügy dokumentum-értékvesztésének, gyarapodásának mélyszerkezetét is e kettős elv alapján kell értékelni. A modern kor totalitarizmusai egyszerre jelentettek szociális-kulturális felemelkedésre való törekvést, a szükségletekben és kielégítőkből való bővelkedést, valamint ideológiai alapú kulturális ellátást, amely egyben jelentette bizonyos tartalmak alulreprezentálására, megsemmisítésére, míg mások felülreprezentálására, kizárólagosságára való törekvést, vagyis állománygyarapítást–állományapasztás is. (Némely „posztmodern” állományalakítási filozófiák kísértetiesen hasonló elvekkel reprezentáltak főként a lektúrt, a „klasszikus” műveltség, az állomány még mindig döntő részének rovására.) Az európai totalitarizmusok nemcsak nominál értékben növelték a könyvkölcsönzés arányszámait, hanem a könyvtári szolgáltatópontokat, a könyvtári dokumentumok köteteit reálértékben is! A jó-

léti rezsimiek könyvtár- és kultúrpolitikája abban volt „modern”, hogy tömegessé kívánta tenni a kulturális javak „megosztását” (amely korántsem szinonim a tömegkultúra „tömegessé” válásával), de éppen abban volt „diktatórikus”, ahogyan az ideológiai értékpreferenciák mentén „túrt, tiltott, támogatott”, vagy a legrosszabb esetben, „égetett” könyveket. A Szovjetunió második világháborús megszállásában résztvevő német katonák meglepetten állapították meg, hogy a szegényes körülmények ellenére, milyen gazdagok a házi könyvtárak. A szocialista modernitás jellegzetes kettőssége az, hogy viszonylag alacsonyabb életszínvonal és szűkebb árukínálathoz képest „kimagasló” kulturális ellátottságú volt a lakosság.

Manapság, a kétpólusú világrend lebomlása után egy „többpólusú”, de valójában pénzügyi–gazdasági intézményi szinten „világegyesülő” helyzetben, egészen más típusú „selejtezési projektekkel” és pénzügyi ideológiákkal kell szembenéznünk. Az új pénzügyi világrend dogmatikus ideológiájának benyomulása a közjóléti szolgáltatások intézményrendszereibe eddig még nem elképzelhető méretű változásokat eszközölhetnek ki az ellátórendszerrel és a kulturális javak allokációjának kérdéseivel kapcsolatban. Némely mai könyvselejtezési elméletek elsősorban a „főnttarthatóság” pénzügyi szempontjai szerint kívánnak „helyet teremteni” az empirikusan is kimutatható érdeklődést kiváltó, többnyire újabb és tömegesebb megjelenésű dokumentumok számára, míg a kevésbé olvasottakra a selejtezés várhat, hiszen azok csak „viszik” a könyvtári infrastruktúrára költött pénzeket, és a kihasználatlanság látszatát keltik. A könyvtár azonban nemcsak javakat, de szükségleteket is allokál az ízlés befolyásolása által! Ebben rejlik „nevelő”, szükségletki- teljesítő ereje, de ideológiai–hatalmi és pénzügyi függése is, amennyiben piaci elvek szerint versenyzetjük a könyvtári dokumentumokat! Miért nem fogadjuk el, hogy ha egy gyorséteremlánc a táplálkozaskultúrára nevelő fogyasztói marketinget fejthet ki gyermekek számára, akkor a könyvtár (és az iskola) is „nevelhet” a szükségletek felkeltése érdekében? „Rossz csillagzat” alatt működik tehát a posztmodern könyvtárügy, hiszen a komplex gazdasági, piaci, pénzügyi, kulturális környezet egymástól látszólag független folyamatai és alrendszerei a szükségleteket a főnttarthatóság minimumán tartják. Ha „nincs pénz” kultúrára, könyvtárügyre, iskolaiügyre, akkor nem lehet szükségletekben való kibontakozás sem, amely negatív visszacsatolás-sorozatot hoz létre az ennek következtében visszafejlődő olvasási kultúrával. Ez újfent igazolni látszik, hogy tényleg „felesleges is” a kultúrába beruházni, helyes a könyvtári állományokat tovább selejtezni, mivel a könyvkölcsönzések és a szükségletek versenyében alulmaradt példányok érdeklődés hiányában kivonhatók a regresszív olvasói érdeklődésre (is) hivatkozva. Nem kell tehát totális ideológia a szellemi műveltség szükségletrendszerének átalakításához, elég, ha bizonyos piaci könyvtárszervezési elveket abszolutizálunk, és a kontraszelektív globális pénzügyi folyamatokat hagyjuk begyűrűzni az intézményrendszerbe!

Ez a piaci ideológia természetesen nem számol azzal, hogy a kölcsönzési adatokat sosem lehet, sosem szabad abszolút értékben összehasonlítani a különböző műveknél, különböző korszakokban. A kézirásos kódexeket is kevesen olvasták, „kölcsönözték”, mégse selejtezték ki őket. De nem volt, nem lehetett tömeges olvasáskultúra, nyomtatási technológia, olvasási szükséglet, amely kiválthatta volna a könyvek iránti szükséglet egyre bővelkedőbb visszacsatolásait. Ma mindez a funkcionális analfabétizmus „szükségletallokáló” mechanizmusával degenerálódik: a magas szintű technikai lehetőségek ellenére a szövegértés hiánya „élethosz-

szig” zárhat ki olvasókat a nehezebb és hosszabb szövegek örömeinek megtapasztalásából. A kulturális szabadság elvonttá válik, ha az egész kulturális és oktatási ipar mechanizmusa nem interiorizálja az olvasás szükségletét. A javak elosztása a szükségletek intézményes-pénzügyi elosztásával, manipulálásával kezdődik. Ez az indirekt folyamat okozhatja az olvasáskultúra leépülését is, majd az empirikusan is bizonyítható anomáliákat, amelyekre válaszként kivonhatják a kevésbé olvasott irodalmat, s tölthetik meg „újdonosságokkal”, gyakran forgó lektűrökkel a leépített könyvtári struktúrát. A nyugati (euroatlanti) minta fő trendjei a kisebb, „hatékonyabb” könyvtári infrastruktúra, a kisebb, de aktualizáltabb, „dinamikusabb”, éppen ezért magasabb empirikus kölcsönzési adatokat mutató állományok felé mutatnak, hiszen ez a könyvtári mutatók elvártságának belső kényszere. A társadalomtudományok esetenként rendszeren „aládolgoznak” a kulturális globalizáció imperialista tendenciáinak, és hiába kérdeznék „nyitott kérdésként” vagy kvalitatív interjúkban arról, milyen könyveket olvasna szívesen a posztmodern könyvtári ügyfél, ha szükségleteiben nem juttatta el a szocializáció folyamata a teljesebb megismeréshez, az igényesebb reflexióhoz. Így csak egy formális és manipulált vélemény- és kulturális szabadsághoz jutunk. Ahogy már említettük, a kulturális elosztás intézményi gyakorlata során nemcsak javakat, de szükségleteket is allokálnak, a kérdés lényege az: milyen szükségleteket. E kettőség egymásra ható folyamata során bontakozik ki a kultúra elsajátításának, magának a kulturálódásnak az arculata, gazdasága avagy szegénysége. A kulturális bőség szemfényvesztő megtévesztése, ha egy piaci és közintézményi „árkapcsolásban” lektűrökkel felülreprezentált, valójában egyoldalú könyvtári állományt „gazdag” olvasáskultúrájának tüntetünk föl. Az ilyen állománygyarapítási politikát alá lehet támasztani bizonyos empirikus kutatásokkal, de a nem interiorizált szükségletek, illetve a kulturális piac által felkeltett szükségletek eleve manipulatív struktúrába, diskurzusba helyezik a kulturálódás folyamatát, meg az ezt vizsgáló tudományos kutatásokat.

Amikor a kulturális közellátás, a kulturális tudatmanipuláció „ipari”, üzleti és könyvtári kérdéseit, folyamatait konkrétan boncolgatjuk, akkor a globális pénzüralomnak alávetett kulturális alrendszerek függési és működési mechanizmusait kell vizsgálnunk ahhoz, hogy jobban megértsük a globális és lokális könyvtárügyön belül zajló folyamatokat. Ez egyszerre jelent horizontális (szakmai–intézményes) és vertikális (pénzügyi–hatalmi) komplexitást, áttéteket. Szakmai értelemben a posztmodern könyvtár olyan transzformáción ment keresztül, hogy már csak „foltokban” emlékezett önmagára, éppúgy, mint egyes könyvek... A „megszüntetve-megőrzésből” tehát a megszüntetésen lehet a hangsúly, amikor „reformnak”, álcázott „fejlesztéseket” hajtanak végre a közszolgáltatások rendszerén. Használjunk tehát világos fogalmakat! „*A pénzümpérium közvélemény-formálói a nonprofit gazdasági és társadalmi tevékenység üzleti jellegűvé, profithordozóvá való átalakítását nevezik reformnak. Kevés ember gondolja, hogy itt reform alatt azt kell érteni, hogy a gazdasági tevékenységhez teljesen fölöslegesen hozzákapcsolnak egy élősködő szervezetet, amely – teljesítmény nélkül – magának kisajátítja a gazdasági tevékenységet végzők munkájának az eredményét.*”²⁰ Mindez igaz az olyan közszolgáltatásokra is, amelyekkel potenciálisan hasznot lehet termelni, így a könyvtári információtermelésre és információáramoltatásra, vagyis a digitalizációra, feldolgozó és tájékoztató munkára. De ne szaladjunk túlságosan előre!

A globalizációs „hatalmi folyamatokra” legfőbb törvényszerűsége az az irányultság és „felhajtóerő”, amely pénzügyi folyamatok koncentrációjára, áramlási terére egyszerűsíti le a társadalom funkcionális alrendszerének finanszírozhatósági, fenntarthatósági feltételrendszerét. Ez a folyamat a tőke és a tőkét mozgató személyek, valamint az informatikai technológia adta lehetőségeken alapszik. A földrajzi régió térbeli kiterjedésének (horizontális) globalizációja csak akkor lehet hatékony – a globális pénzhatalom felől közelítve –, ha a globalizáció helyi alrendszereit a szimbolikus, virtuális térben központosított korporációk informatikai szuperstruktúrákban összekapcsolódott rendszerszerű együttműködése, (tulajdoni) összefonódásai, egymásközi, oda-visszaható „áramlásában” működtetik, ellenőrzik. Ebből a premisszából kiindulva nevezem korunkat a globális információs uralom korának, hiszen az információcsere jelenti az értéktől, anyagi valóságból absztrahált virtuális adatnak, jelnek (így virtuális pénznek is) az áramlását. Az információáramlás tehát magában foglalja a „pénzinformációs” jelek, virtuális helyettesítők áramlási rendszerét, törvényeit.

Amikor tehát helyi–régiós kultúráról, kulturális közszolgáltatásokról, a kulturális javak alokációjáról beszélünk, akkor elsősorban a globalizáció kulturális alrendszereit, más kulturális alrendszerekkel való kapcsolatait, összefonódásait, a kultúrának a globalizáció hatalmi-funkcionális hierarchiájában betöltött helyét, pénzügyi függésrendszerét, hatásait kell vizsgálnunk. Ezek az élet minden területét, a társadalom összes alrendszerét átható pénzügyi háttérhatalmi függések jelentik magát a globalizáció totalitását. Az olvasó felteheti a kérdést, miért épp egy uralmi (információs) struktúrába „belevetetten” kell leírni a kultúra és a könyvtárügy globalizációjának helyi jellegzetességeit, hiszen, mint tudjuk, a nemzeteknek egy olyan demokratikus, föderatív világközössége felé tartunk, amelynek egyik fő célja a világ fenntarthatóságának, élhetőbbé tételének politikai–gazdasági–pénzügyi kereteit meghatározni? Nos, azért, mert a globalizáció során egy olyan, szimbolikus (virtuális) téren keresztül működtetett, elsősorban pénzügyi alapú uralmi hierarchia, kontroll és ennek politikailag–pénzügyileg intézményesült és összefonódó hatalmi szervezetei (Európai Unió, nemzetközi pénzintézetek, központi bankok) fogják át a nemzetállamok fölötti érdekképviseletet, amely az uralomnak egy újfajta, az eddigi uralmi formáknál sokkal egyszerűbben kiterjeszthető, sokkal könnyebben elrejthető, de annál bonyolultabb, komplexebb (pénzügyi) függési viszonyra alakuló (információs) hatalmát alakította ki. Mindezt jól szemlélteti Carroll Quigley megállapítása, aki – mint az első rész mottójában olvashattuk – arról ír, hogy a világ pénzügyi rendszerének „feudális módon” kell központosított és intézményesítetten „hierarchizált” függési helyzetbe hoznia a nemzetgazdaságokat, elsősorban a központi bankok által, amikor ezeken az intézményeken keresztül a domináns pénzhatalom a „nyílt erőszak minimuma mellett biztosíthatja uralmát”. Ezzel egyébként el is értünk a globalizáció „szíve közepéhez”, a központi bankok monetáris politikájának nemzetközileg privilegizált, ellenőrzött gyakorlatáig. Ez az a pont, amely körül meg lehet forgatni, globalizálni a világot, de ez az a terület, amelynek „radikális” átalakítása – a magánpénzrendszerrel a közpénzrendszerre való áttéréssel, a pénzki-bocsátás magánmonopóliumának megtörésével, a kamatterhek megszüntetésével – gyökeres fordulatot hozna a közszolgáltatások finanszírozásában is.

A globális információgazdaság korában tehát nem egyszerűen multinacionális szuperkorporációk gazdasági uralmáról, földrajzilag kiterjesztett termelési gyakor-

latáról van szó, hanem erre a gazdasági teljesítményre, érték többletre konvertálódva, „spekulálva” a szimbolikus, virtuális (hát)térben zajló pénzügyi-informatikai folyamatoknak az információs szuperstruktúrák általi összetettségéről, koncentrációjáról, összefüggéseiről, áramlásairól, visszahatásairól is. Az információgazdaság tehát nem más – leegyszerűsítve –, mint az információnak mint tőkeviszonynak a gazdasági-informatikai hálózatiság általi áramoltatása, reprezentációja. Fontos látnunk, hogy az információs tőkeviszony ma is, éppúgy, mint bármikor a kapitalizmus története során, a munkán, a reálgazdaságon alapszik. A reálgazdaság valós folyamatainak intézményes levezénylése, monetáris felségjogok gyakorlásával való kontrollja abszolút szimbiózisban valósítja meg törekvéseit a pénzgazdaság informatikai háttérfolyamataival.

Közpénzügyek a könyvtárban, globális (köz)pénzügyi perspektívában

Zárófejezetként – mintegy általános, globális közpénzügyi kontextusba ágyazva írásomat – egy olyan szempont felől szeretném összegezni gondolataimat, amelyben az eddig írottak summázataként megpróbálom bepillantani a kulturális közjavak „vagyonmérlegének” tendenciáiba. Ehhez összefoglalóul és visszautalásul felidézném tömören a globális politikai gazdaságtan kulturális közszolgáltatásokat is érintő jellegzetességeit. A globális pénzügyi világ intézményrendszerén keresztül egy komplex, az egyes nemzetállamok gazdaságát, a magánszférát, közszférát átfogó eladósodási rendszere épült ki, amelynek technikája a pénzkibocsátás, a monetáris felségjogok monopóliumán alapul. A pénzügyi függési struktúra legfontosabb „eredménye”, hogy az állam és polgárai elvesztették, hogy tulajdonosként uralják gazdasági-kulturális viszonyaikat, és ennek egyik, szakmánkat is érintő fontos mozzanata a közgyűjtemények javai feletti rendelkezés megszerzése. Hogyan történt, történik mindez? A nemzetközi pénzügyi rendszer és az ezt kiszolgáló „birodalmi struktúrák”, mint az Európai Unió, korlátozza a nemzetállamok pénzügyi szuverenitását, hiszen ez a fontos közszolgáltatás (ti. a pénzkibocsátás) a nemzeti bankok, vagyis a központi jegybankok parlamenti ellenőrzésén alapuló feladata lenne. A magyar pénzügyi rendszernek tehát ma sem működik önálló, a nemzetgazdaságot szolgáló szuverén központi intézményrendszere. Sőt éppen az ellenkezőjére fordult a funkció: a Magyar Nemzeti Bank a nemzetközi pénzügyi imperializmus magyarországi „kirendeltsége” lett, amely önálló kamatpolitikát nem folytathat, ennek következtében, a tartósan magas kamat miatt óriási spekulációs pénzek vannak elhelyezve az MNB számláin, amelyek leszívják a kamaton keresztül a reálgazdaság pénzügyi hasznát. Annak a kb. 4000 milliárd forintnyi értékű devizának csak a 6-8 százaléknyi kamatából közszolgáltatói és gazdasági szektorok lehetnének működtethetők, megmenthetők. Azonban nem ez történik, hanem a termelőtulajdon adósságszolgálat ellenértékére történő privatizációja után a magyar közszolgáltatói szektor, azon belül a kulturális közszolgáltatások pénzügyi kivéreztetésére is sor kerülhet, ha ez a pénzügyi paradigma addig össze nem omlik. Az idő tehát szorít, hiszen a rendszer eresztékei recsegnek-ropognak, s ebben a szituációban a nemzetközi pénzügyi körök a saját maguk indukálta válság elmélyítésében érdekeltek, hiszen a virtuális hitelpénzek (közpénzből történő) egyedüli fedezete és ellenértéke a nemzetgazdaságok termelővagyonra. Látjuk-e te-

hát e pénzügyi apokalipszis alagútjának végén a fényt, amely lehet egy szembe jövő vonat reflektora is éppenséggel? Ha a „megváltó világosságot” nem is feltétlenül, de perspektivikus, más államokban már működő alternatívákat (duális közpénzrendszer) mindenképpen az Olvasó figyelmébe ajánlhatunk. Hogy ebbe a kultúra és a közszolgáltatói szféra miképp kapcsolható bele, az még további kutatásokat igényel.

Mint megállapítottam tehát, a „válságot” azok a nemzetközi pénzügyi manőverek hozzák létre, amelyek a pénzügyi (hitelezési) folyamatok eredményeképpen, indirekt módon hosszú távú likviditási problémákat gerjesztenek. A kulturális közvagyonok kérdése már csak azért is különösen érdekes téma a globalizációs folyamatokból kiindulva, mert az állami termelőtulajdon privatizációs sorsát és privatizációs analógiáit, mint adósságfedezetet, vagyis a hitelek egyetlen (reálgazdasági) ellenértékét nézve újfent felerősödhetnek aggodalmaink, félelmeink azzal kapcsolatban, hogy a kulturális közjóléti szolgáltatások fönntartható működtetéséhez szükséges források megteremtésének hitelpénzkibocsátáson alapuló finanszírozása óhatatlanul magában hordozza a kulturális köztulajdon használata fölötti rendelkezés pénzügyi kontrollú megoldásait. Ennek az „államtalanító” folyamatnak ugyanaz szolgál elméleti kiindulópontjaként, mint a termelőtulajdon privatizációjához: az állam, mivel lemondott állampolgárai munkájának fedezeteként kibocsátott hazai „közpénz” létrehozásáról, és „devizaalapú, devizaruhájú” fizetőeszközt alkalmaz (forint elnevezéssel), már nem képes hatékonyan működtetni, fönntartani, és ami talán a legfontosabb, fejleszteni ezeket a közjóléti szolgáltatásait, mivel a devizaalapú hitelpénzen létrejött adósságterhek visszafizetésére költi erőforrásainak jelentős részét. Mindez „életre szóló” pénzügyi lekötéleződést jelent ebben a pénzügyi paradigmában. (Elég csak arra emlékeztetnem, hogy Görögország éppen befejezte IMF-hiteleinek törlesztését, amikor is „váratlanul” majdnem államcsőd és euróövezeti válság állott be, amelynek elhárítására ismét óriási hitelek bevonásával próbálnak úrrá lenni az Európai Unió pénzügyi bürokratai, ebben a saját farkába harapó pénzügyi rendszerben.)

A közszolgáltatás rendszere tehát piaci refinanszírozással működik, amely azt jelenti, hogy minden működtetésre szánt forint „mögött” ott állnak a devizaárfolyam-változások, de még inkább azok az ígervények, amelyekre a kötvények kibocsátásakor elköteleződtek. Ennek következtében minden külföldi forrásbevonás csak kamatokkal terhelt hitelpénz formájában eszközölhető, és minden adóbevétele is csak kötvénykibocsátással realizálható! Ennek pénzügyi folyományaként egyre inkább le kell mondani a tulajdonlás és a működtetés feladatairól, átengedve ezt a piacnak és a magánbefektetőknek a közszolgáltatások területén is, hiszen – nem meglepő módon ezen elvonások után – nem áll rendelkezésre elegendő forrás a fönntartásra, fejlesztésre. Ez a pénzügyi rendszer olyan hitelspirált indított be, amelynek következményeként a munkavégzés elsősorban a magánpénzrendszer tulajdonosainak intézményesített követelése számára szolgál fedezetül. (Ma minden 10 adóforintból 7 az államadóság törlesztésére megy el, és csak 3 állhat az állam rendelkezésére, többek között a könyvtárügy fejlesztési céljainak megvalósítására is.) A hitelspirál és a pénzkibocsátás pénzügyi logikája a reálgazdaságba átültetve azt jelenti, hogy a hitel (nemzetállami szinten) egyre több „elvonási tünetet”, a teljes adósság-visszafizetés morális imperatívusza pedig modern kori rabszolgaságot okoz, ez végső soron gátolja a gazdaság növekedésének fogyasztá-

si oldalát, vagyis azt, hogy a gazdaság egészséges pályára álljon. Az egyre növekvő pénzelvonás és az erőltetett profittermelés ellenére hosszútávon mégis nő a tartozás összege, amely garantálja a permanens válságciklusokat. És ez indítja be azt az állam szempontjából kontraszelektív folyamatot, amelynek során a még fellelhető közjavakat, közszolgáltatásokat is a hiteltörlesztés szolgálatába kell állítani: az elvonások miatt egyre kevesebbet lehet kultúrára és humán erőforrásra költeni, így a rendszer szó szerint „kihálásra” van ítélve. (Az utolsó könyvtáros mindenestre majd kapcsolja le a villanyt! Van azonban ennél egy „ideálisabb” megoldás, amikor már egyáltalán nem kell könyvtárba menni, mert az csupán a virtuális térre korlátozódik. Ez az igazi költséghatékony megoldás! A posztmodern könyvtárban tehát, a szó eredeti tartalmát némileg kifordítva, a jelentést alulnézeti értelmezési síkra hozva, azt is mondhatjuk, hogy folyamatos „üresedés” tapasztalható.)

A közszolgáltatások esetében tehát súlyosan szorító és kiüresítő tényező e szolgáltatások finanszírozásának, fejlesztésének megteremtése. Ma már komoly beruházás, fejlesztés nem történik európai uniós pályázati források bevonása nélkül a kultúra területén sem. Ez a szisztéma annak globális struktúrájának a kényszere, amelyben az Európai Központi Bank által kontrollált és a bázeli Nemzetközi Fizetések Bankja által „ellenjegyzett” föderatív restriktív pénzpolitika közvetett hatása megjelenik a közszolgáltatások terén is. A közjavakat szolgáltató intézmények fejlesztéséhez, de finanszírozásához is szükséges források allokációja tehát nagymértékben kikerül a nemzetállamok hatásköréből, és elsősorban európai uniós pályázatokban elosztott támogatásokban nyeri el univerzális pénzügyi kontrollfunkcióját az eltorzult rendszer. A pályázati rendszer a globális hatalmi struktúra közpénzeket piaci szereplőkhöz áramoltató „univerzális” pénzügyi csatornája, „alapkezelője”, egyben természetesen hatalmi csatorna is a források elosztásával. A pályázati rendszer működésének nagyon sok áthallása van a hitelpénzrendszer működtetésével a forrásbevonás valóságos motivációit tekintve. A nemzetállamoktól elvont pénzek fejlesztés ürügyén egy indirekt pénzügyi kontroll megvalósulásával kerülnek vissza, amelynek a pályázó (hitelfeltevő) el kell köteleződjön hosszú évekre. A közjavak forrásainak rendelkezéséről (megteremtéséről) történő lemondás folyamatában azonban az Európai Unió föderatív politikája a „privatizációnak” még mindig csak egy finomabb, rejtőzködőbb formáját gyakorolja, hiszen maguk az intézmények mégis valahol a közjólétet is szolgálják, bár egyre differenciáltabb beárazású szolgáltatásokkal, hiszen a fönntarthatóság problémája az egyszerű európai uniós támogatás „elvonulása után” is fönntmarad. Így ismét csak visszatérünk a kérdés kiindulópontjához. Hiába épít „nálunk” az Európai Unió könyvtárakat, kulturális intézményeket, azokat már nekünk kell működtetnünk, és az egész rendszer éppen a pénzügyek egyre erőteljesebb központi kontrollja miatt deficites! A működtetési költségek előteremtése újfent beindítja azokat a privatizációs, üzleti szemléletű megoldási pályákat, amelyek következtében egyre nagyobb teher hárul a szolgáltatásokat ténylegesen igénybevevőkre. A kör tehát bezárul: a könyvtár társadalmi környezetének kulturálisan és gazdaságilag egyre differenciáltabb használói közege „magától” (egy kis nemzetközi pénzügyi segítséggel) szétveti a közszolgáltatások elvont jóléti egységét, és egyre differenciálódóbb, specifikálódó prémiumszolgáltatásokra, többlétszolgáltatásokra tarthat igényt a jövedelmi elosztás egyenlőtlenségeinek függvényében. Mindez azért is vált sürgetővé, mert a könyvtárak pénzügyi forrásaik egyre jelentősebb részét kénytelenek a használók zsebéből előteremteni,

mivel a közszolgáltatásokra egyre kevesebb közpénzt lehet fordítani a hitelspirál növekvő adósságkövetelésének következtében. Ezek a globális pénzügyi folyamatok főbb elemei, amelyek révén egy helyi kiskönyvtár a főntartó önkormányzat és állam viszonyrendszerében a globális világ pénzügyi láncolatára „eszmél”. Így érthetjük meg, hogy az IMF, a bázeli Nemzetközi Fizetések Bankja vagy az Európai Központi Bank (néha álviták közepette) hogyan „dönthet” arról, a pénzügyi függés jól kiépített hídfőin és hálózatán keresztül, mi kerüljön egy lokalitás könyvtárainak a polcaira, hányan dolgozhatnak ott, vagyis hogyan finanszírozzák egy helyi közszolgáltatás. A piaci finanszírozású közszolgáltatások számára kulcskérdés lesz a közvetlen anyagi haszon termelésének a kényszere, hiszen a refinanszírozás immár a piacról történik.

A közszolgáltatások finanszírozását egyre inkább tehernek érző főntartók számára kevés lehetőség és alternatíva adódik, ha fejleszteni is szeretnék településeik könyvtárait, és mondjuk, a helyi önkormányzati bevételek is eltérő támogatásokat tesznek lehetővé. Éppen ezért is álvita az a felvetés, hogy a könyvtár főntartás kényszere okozhat-e „versenyhátrányt” a rendszerben, amikor nem is az lenne a feladata, hogy versenyelőnyt nyújtson, mivel nem a verseny a legfőbb cél, hanem a kulturális bőség. Akkor már, ha mindenképpen provokatív akarnék lenni, úgy tenném fel a kérdést az oktatásügyi finanszírozás átszervezésének analógiájából kiindulva, hogy az oktatásügyi pénzügyi-politikai függéseinek irányt mutató „iskolaállamosítási” tervek elvben a kulturális intézményrendszerre is alkalmazhatók lennének, mintegy esélyegyenlőségi, kiegyenlősítési céllal, megszüntetve a „közös” (normatív és helyi, valamint a különböző közigazgatási szintek metszéspontjában elhelyezkedő, megyei-városi közös) főntartás terhét, amelyet az állam közvetlenül is elláthatna. (Ez persze, nem melleleg, éppúgy „csorbíthatja”, átstrukturálhatja, egyes intézmények, önkormányzatok feladatait, autonómiáját, hatáskörét, mint a közoktatásban bevezetett változtatások, például az iskolaigazgatók államtitkári kinevezése.) E központosító folyamat sajátos, „spontán”, helyi, „inverz” előjátéka lehet, hogy a finanszírozás és az intézmények átvétele, a kettős finanszírozás, a „közös, túros hátú ló” megszüntetése már helyi (megyei-városi) közigazgatási szinten, sok helyen meg is valósult. (Ez a probléma okoz vitát és finanszírozási problémát például a Pest Megyei Könyvtár esetében is.) A pénzügyi források centralizációjának, decentralizációjának vitája mindazonáltal csak akkor nem válik álvitává, ha összességében van elég forrás a könyvtárügyre, és nem globális eredőjű pénzügyi kényszerfolyamatok állnak a háttérben, hiszen attól nem lesz több pénz, ha a forrásokat központosítjuk, legfeljebb az egy zsebben összegyűlt pénz tűnhet többnek, mint a sok elaprózott. Ebben az esetben az állam által kontrollált „kiegyenlítődsé” azt jelentené, hogy mindenki egyformán szegényes ellátásban részesülne, nem pedig a nivellálást. A különböző gazdagságú helyi források tehát nemcsak arra mutatnak rá, hogy a fejlődés és az ellátás egyenetlenné válik, de arra is, hogy a (részben) pályázati investációkkal beruházott fejlesztéseket nemcsak megépíteni, de főntartani is szükséges, s ez a feladat újfent finanszírozási gondokba ütközhet. (A pécsi Európa Kulturális Fővárosa-projekt keretében „máris” vita indult a Kodály Központ finanszírozásának állami kezességvállalásáról, átvételéről.) Ebből is látszik, hogy az európai uniós, föderatív pénzügyi struktúrában működő hazai és nemzetközi pályázattal rendszer kényszere alapvetően egy restriktív pénzpolitikából származik, amely a nemzeti jövedelmek egy részét

„összszemzeti” szinten, saját politikai szempontjai szerint, központosított hatalmi kontrollal, bürokratikus rendszeren keresztül csepegteti vissza. Akárhova is hátrálunk a probléma megoldásában, a globális pénzügyi politika adminisztratív rendelkezésekkel kikényszerítheti a nemzetállamok szintjére a piaci folyamatokat a könyvtári közszolgáltatások bizonyos szegmenseiben is. A forrásképzés nemzetközi pénzügyi monopóliumai úgy alakították át a központi bankok szerepét, hogy a monetáris felségjogokat az államok ne gyakorolhassák saját érdekeiknek megfelelően, így a forrásbevonás csak kamatra kölcsönzött hitelpénzzel képzelhető el, amellyel egyszerre kényszerítik ki a piaci folyamatokat a közintézményeknél is. Ez az a döntő mozzanat, amelyben lassan, de biztosan közelítünk egy többszintű, több rétegben összefonódó globális kulturális allokáció és kontroll felé mutató irányba, ahol az írott kincsek jelentős része a piac pénzügyi függése felé áramlik a digitalizáció ürügyén. Ez az az intézményes keret, amely a kulturális elosztás pénzügyi feltételeit a közszolgáltatások felé is érvényesíthetik, hiszen a piaci szereplők, tartalomszolgáltatók által digitalizált dokumentumok nagy része könyvtári anyag. Amikor tehát azt mondjuk, hogy a közösségi tulajdonban lévő információhordozók a magánszféra felé áramlanak a digitalizáció megfinanszírozásával és végrehajtásával, akkor nemcsak az elérés kiterjesztett aspektusát hangsúlyozzuk, hanem a könyvtári dokumentumok „áramlási terének” piaci irányában feltételezzük a „profitképző” hozzáférés adminisztratív bevezetését. Tehát amíg a piaci szféra digitalizál, mert a könyvtáraknak ez költségkímélőbb lehet, addig „sub rosa” megtörténik a könyvtári dokumentumállomány (használatából eredő hasznának) magánkézbe jutása. Ez jelenti az ugrást magántulajdonná alakított, privatizált köztulajdon áruba bocsátásában. A könyvtáraknak átmenetileg még „hasznos” is lehet egy olyan szerződés, amely garantálja, hogy a piaci tartalomszolgáltató által a közgyűjtemények digitalizált állományából termelt profit adott hányadát megossza az intézménnyel. Így a digitalizáció révén „kiszervezett” szellemi köztulajdon inntől alapvetően a piac kezén működhet. Ennek a tevékenységnek a profitképező alapanyagát a könyvtári dokumentum, a profitképző munkáját a tartalomszolgáltató hozzáadott munkájának értéke jelenti. A „holt és elzárt” dokumentum így kapcsolódik össze a piaci folyamatokkal, és képezhet hasznot, információs tőkét. Ebben a végfázisban nyer igazán értelmet az a megállapítás, hogy a globalizáció nem megszünteti a közszolgáltatásokat, hanem a profitjuk tőkefedezeti irányát fordítja meg, s az állami finanszírozású infrastruktúra a tőke számára termel hasznot. Mindez természetesen azt is jelentheti, hogy a hozzáférés demokratikus „hőskora” is a múlté lehet. Mindez nem egyszerűen fikció, hanem a globális pénzügyi rendszer által a közszolgáltatások finanszírozásában előidézett forrásirányok megváltozásából fakadó jövőkép.

Az információ mint viszonyrendszer – a digitalizációt tekintve – az információ által hordozott tartalom használati értéke által létrejött tőkeviszony. A digitalizált javak hozzáféréseinek, működtetésének pénzügyi feltételeit is egyre jobban a piac fogja megszabni, legyen szó könyvtári, avagy más eredetű digitális szolgáltatásról. Így nem kerülhető meg a fönnttarthatóság hosszú távú pénzügyi problémája. A digitalizáció a tőke számára – könyvtári horizonton belül – az egyik legtökéletesebb értékkepző, (értékálló) folyamat és szolgáltatás. Utalnék Paul Virilo megállapítására, miszerint a digitális dokumentumok első példányának előállítására költséges, azután a példányok megsokszorozása már olcsó. Ebben rejlik egyébként a digitalizáció

csapdája is, hiszen a másolási jogosultságok problémája belengi nemcsak az e-könyvek könyvtári, de az egész digitális világ tartalomszolgáltatását. Másrészt viszont azt is láthatjuk, hogy ezeknek a folyamatoknak egy része „természetes ellenreakcióból” fakad, hiszen éppen az e-könyvekkel kapcsolatban értesültünk arról, hogy miként manipulálhatók, törölhetők távolról is tartalmak az olvasóeszközökön²¹. A „harc” a felhasználók, és a tartalomszolgáltatók között új, pénzügyi–jogi fronton folyik tovább. De ez a probléma, a dokumentumokkal együtt ki is kerül a könyvtári digitális tartalomszolgáltatásnak a tulajdonvédelme köréből, hiszen internet- és tartalomszolgáltató világcégek előszeretettel ajánlják fel szolgáltatásaikat digitalizációs projektekből könyvtáraknak, mivel pontosan tudják, hogy erre a feladatra nincs elegendő forrása, technológiája sok könyvtárnak, viszont a könyvtáraknak vannak értékes dokumentumaik! A kettő találkozásából, mármint a köztulajdon és a piac „házasságából” megfogant projektekből nagyon sok „vakfolt” van, s ez az igazi „fekete lyuk” a digitalizáció által létrejött „tulajdonváltás” kérdésében, azt gondolom. Ma még csak jóslani lehet, hogy a köztulajdon piaci szereplők általi, külső munkában végzett digitalizációjának folyamatából milyen tartalomszolgáltatási gyakorlat születik a jövőben, de a könyvtárügy körüli „fokozódó” pénzügyi–piaci áramlások arra engednek következtetni, hogy komoly szellemi adu helyzetben lesznek azok a vállalkozások és cégek, amelyek digitalizált könyvek (másolati) adatbázisait tulajdonolják. A virtuális könyvtári valóság felosztása tehát már megkezdődött! Ma még ez úgy van kommunikálva, hogy a digitalizációt külső munkában végző vállalkozások megnövelik a könyvtári nyilvánosság, az elérés lehetőségeit, s ez egyrészt természetesen igaz is, hiszen most már a hétvégeken, vagy éjszaka is tudunk távolról könyvtári kutatásokat, szellemi munkát végezni. Másrészt e „pozitívumok” mellett igaz az is, hogy a digitalizálással „monopolhelyzet” alakulhat ki a kulturális közjavak elosztásában, így hiába a távoli elérés kényelme, ha a tartalomletöltés fizetősé alakulhat. Gondoljunk csak bele, hogy a digitális tartalom létrehozásának költségeit állni tudó vállalkozások milyen szellemi köztulajdon birtokosai lehetnek e folyamata során. A kulturális közvagyon magánkézbe történő „átáramlása” tehát már folyamatban van, amikor is a piaci tartalomszolgáltatók érdeke „találkozik” a könyvtárügy virtuális expanziójának szempontjaival. A British Council például tevékenyen részt vett az orosz állami könyvtár digitalizációs projektjeiben, ezzel együtt az orosz szellemi köztulajdon számbavételében is. Azt csak a közgazdasági fantázia tudná megmondani, hogy a digitális köztulajdonnak a piaci alapokról finanszírozott tartalomszolgáltatásai meddig maradnak meg a jóléti szolgáltatások körében, és mikortól érvényesül a privatizációs filozófia fő érve, hogy az államnál sokkal hatékonyabban működtethetők magánosítással a közszolgáltatások, még akkor is, ha ellensúlyként komolyan lehúzzák ezt az érvrendszert a privatizáció egyéb folyományai: a termelőtulajdon fölötti rendelkezés elidegenítése, valamint a működtetésből, fejlesztésekből fakadó finanszírozás szolgáltatásokban történő beárazása, s az ebből eredő pénzügyi haszon kivitele. A helyi munka így már nemcsak lokális szükségletek kielégítéseként, de elsősorban globális pénzügyi érdekek fedezetéül szolgál. Mindez részben már megvalósult némely közjavak termelésének, értékesítésének, allokációjának rendszerében. Azok a pénzügyi technikák, amelyek a termelőtulajdon, illetve egyes, főképpen kommunális közszolgáltatások privatizációjában történnek, véghezvihetők a kulturális közjóléti ellátás területén is. Melyek azok a pénzügyi tényezők, amelyek ezt kikényszeríthetik?

A könyvtári vagyonok magvát maguk az állományok (és információhordozók) jelentik, de természetesen az eszközpark és maguk a könyvtáreépületek is a kulturális köztulajdon minél hatékonyabb és kulturáltabb hozzáférését szolgálják. A könyvtárügyben a pénzügyi hatékonyság elvi és gyakorlati kérdései hasonló gondolati síkon fogalmazódnak meg, mint más jóléti közellátás reformjainak programjában.

A közpénzek könyvtári felhasználásáról szólva azt mondhatjuk, hogy sok esetben nem feltétlenül előrevivő részizagságokon, komplex közgazdasági, pénzügyi kényszerfolyamatokon alapuló általánosító vélemények látnak napvilágot. Ez egyrészt érthető a médiaműfajok működésmechanizmusából, a hírek befogadók számára történő „testreszabásából”, de abból is, hogy a gazdaság működésének jellemzői, adatai elsősorban olyan egzakt számokkal írhatók le, amelyek a piaci termelés, csere és értékesítés sajátosságaiból fakadnak. A globális pénzvilág hírgyárai megteremtették azt a „pénzügyi sajtónyelvet”, amely nélkül ma már a gazdasági–pénzügyi folyamatok által meghatározott politikai történések felszínén sem lehet eligazodni, és ami mögé éppúgy oda kell képzelnünk e fogalmak igazi jelentését, tartalmát, mint a rendszerváltozás előtti világ kimondható szavai mögötti igazságot. Ebből is látszik, hogy a pénzügyi folyamatok által függésben tartott politikai döntéshozói fórumok az élet minden területén a globális pénzügyi imperializmus elvei szerint határozzák meg a fönntarthatóság kereteit. Így tehát, amikor a kulturális szféra, a kulturális alrendszerek működésének médiakommunikációjában megjelenő pénzügyi híreket halljuk, olvassuk, látjuk, akkor az ágazat sajátosságaiból adódóan értelemszerűen sokkal komplexebb jelenségeket kell a „kemény” számok mögé gondolnunk, mint amit az egzakt adatok a befogadó számára sugallnak. A kultúrában a mérhetőség, a számszerűsítés problémája mindig is „nehezítette” a hatékonyság, a fönntarthatóság kérdéseinek „bemérését”, erőteljes lehetőségeket adva a szubjektív értelmezések számára. A globális pénzügyi folyamatok nemzetállamokra kényszerített restriktív pénzügyi politikája ellentétes jelentésekkel ruházott fel bizonyos fogalmakat. A „reform” így lett a megszorítás zimbóluma, s nem az igazi fejlesztésé, amely nem forráselvonást, hanem munkával fedezett közpénzek, és nem hitelpénzen alapuló forrásbevonásokat igényel. A pazarlás amúgy pejoratív kifejezését ráhúzták olyan tevékenységekre, mint a közösségi jólétet szolgáló ellátások, mint amelyek „túl sokba kerülnek” az adósságszolgálatban vergődő államnak. Így, ha valamit feleslegesnek, vagyis fenntarthatatlannak ítélnék, akkor arra könnyen rámondják: pazarló! A kultúra ebből a szempontból különösen veszélyeztetett, hiszen a könyvtári dokumentumok egyfajta „készenléti” kulturális potenciált is kifejeznek, amelyek használói sajátosságaikból (ciklikusságukból) következően nem minden példányára van minden történelmi időszakban egyformán kereslet. Egyfajta időszakosságot, periodicitást jelent például a tanév, az oktatás növekvő szükségletallokációja, de ellenkező előjelű, történelmileg más típusú, hosszabb idejű szükséglet-visszaesés, szükségletátrendeződés is elképzelhető, különösen, ha arra a globális kulturális folyamatok rá is játszanak. Ha leselejteznék a ritkábban keresett könyveket, akkor azzal az a kulturális lehetőség sérülne, hogy egyes szükségletek még felkelthetők, „tömegessé” tehetők és kielégíthetők lesznek egykoron. A globális kultúrpar is átrendezte a kulturális szükségleteket, ez bizonyos művek iránt megnövekedett, míg mások csökkenő szükségletében öltének mérhető trendeket. Éppen ezért talán még nem

közhely, hogy a társadalomkutatás, kultúrakutatás sok esetben ugyan „valós”, de nem a lehetséges folyamatokat mutatja ki, és éppen azzal a globális szükségletmanipulációval operálva, amelyet valóságnak ismerünk el, manipulált adatokban ad hírt a társadalom kulturális állapotáról. Amiről nem tudunk, amilyen könyv már nincs a könyvtárban, az a szükséglet nem létezik, nem is létezhet, hiszen a globális társadalmi–kulturális folyamatok nem engedik meg a kulturális szükségletekre való öneszmélést. Ilyen egyszerűen lehet kimutatni azt, hogy ma már egyre szűkül, homogenizálódik a kulturális igény spektruma, tehát tényleg nincs is szükség olyan sokféle dokumentumra a könyvtárakban. Mindez elsősorban a kulturális szükségletrendszer vizsgálva válik rendkívül manipulálható területté.

Más a helyzet az információátadás, az információ (piaci folyamatokba illeszthető termelése) esetében. Az információcserének már lehetnek (vannak is) olyan mérési szempontjai, amelyek valamilyen képet adnak a hasznosságról, hatékonyságról, avagy redundanciáról, zajról. A legkézenfekvőbb és egyetemesen kicserélhető objektív érték az információ előállításának, szolgáltatásának, felhasználásának pénzügyi hasznosságában manifesztálódik, nyilvánvalóan legközvetlenebbül az üzleti–pénzügyi információk világában. Manapság szinte a teljes információs kultúra végpontja, még ha áttételesen és végeredményben is, a pénzügyi–piaci folyamatok cseréjében kulminálódik. Egy diplomának ma elsősorban a piaci értéke számít, és akkor rentábilis oktatás-gazdaságtanilag is, ha visszatermeli a társadalom vagy a magánszemély által befektetett képzési költségeket, és nem külföldön termeli a hasznot. Az élethosszig tartó tanulási folyamatokkal szoros szimbiózisban működő könyvtárak számára is ez a kérdés kezd döntővé válni. Ha az állam elsősorban piacképes képzéseket támogat, akkor a könyvtárügy is akkor lesz képes ezzel a hatékonysággal lépést tartani, a képzéseket hatékonyan segíteni, ha maga is „piacképesen” tudja a képzést támogatni, állományát és szolgáltatásait fejleszteni. Mindez azonban korántsem „elegendő”, legfeljebb egy könyvtárhasználati határhelyzet, és nagymértékben függ attól is, hogy az értéktöbbletet is termelő könyvtárügy képes lesz-e „visszatermelni” azt a hasznot, amellyel eleget tud tenni szélesebb társadalmi küldetésének. A partikuláris könyvtárhasználati motivációktól a nem-beli lényegét érintő kulturális szükséglet felkeltése a kulcs ahhoz, hogy ne csak információs üzemként tekintsünk a könyvtárakra! A könyvtárügy már eddig is részesevé vált a globális erőforrás-elszívási folyamatoknak, leginkább az agyelszívás külföldön realizált szellemi hasznának megalapozásában. A könyvtárak sok esetben exporra is „termelnek”, egyrészt az itt tanuló külföldi diákok ellátása, másrészt a hazai diplomások (kényszerű) külföldre kerülése révén. Ezt újabban rendeltetéssel kívánják pénzügyileg korlátozni, mivel ez is egy formája a tőke globális termelésének, a szellemi kizsákmányolásnak: állami infrastruktúrán, közpénzen megszerzett ismeretek külföldi hasznosítása. A magyar könyvtárügy – éppúgy mint a termelés és szolgáltatás más anyagi szférái – tehát nagyon is előállítja megfelelő infrastrukturális háttér esetén a fönntartásukhoz szükséges (szellemi–anyagi) szolgáltatásokat, csak hogy a haszon sok esetben nem az országhatárokon belül realizálódik, hanem a pénzügyi szivattyúk komplex folyamataiban vándorol ki!

A globalizációs pénzügyi politika által mantraként ismételt reformköveteléseik mögött, mint láttuk, egyáltalán nem építő jellegű folyamatok vannak, hanem alapvetően adóssággövetelések, amelyek egyre több munkát, egyre kevesebb bérért, egyre kevesebb munkaerőtől követelnek! Így, amikor költséghatékonyságról gon-

dolgozunk, érdemes szétválasztanunk, melyek azok az igazán hasznos változtatások, amelyek valóban a még több könyvtárhasználó még magasabb szintű kielégítését irányozzák elő, és melyek azok, amelyek mögött olyan restriktív pénzügyi folyamatok húzódnak meg, amelyek a közkiadások forrásait tulajdonképpen visszafejlesztik, vagy ha investáció történik is, akkor az részben külföldi forrásokból, hitelekkel történik. Mindezek komoly pénzügyi–szakmai distinkciókat takarnak, hiszen reformként foghatjuk fel a könyvtárak felújítását, új könyvtárak építését, az állományok, a humán erőforrás fejlesztését, de „könyvtárreformként” lehet eladni a „visszafejlesztést”, a leépítést, (a radikális, tehát nem a működés és a használat helyi immanenciájából, hanem a „pazarlásból” eredő) állományapasztást is. A számok azonban csak egyrészről adnak viszonyítási, összehasonlítási alapot, másrészről „manipulatív” kontextusban is értelmezhetőek, legyenek azok pénzügyi vagy éppen könyvtárhasználati adatok. Hogy csak egy példát mondjak: ha egy könyvtár állományát a felére csökkentjük, és csak a lektúrákat, illetve a statisztikailag az általunk meghatározott paramétereken belüli kölcsönözöttségű állományt tartjuk meg, akkor ott nominál értékben valóban ugrásszerűen nőni fog a kikölcsönzött könyvek aránya. Mögötte viszont meghúzódhat egy elhamarkodott állományalakítási koncepció, amely helyrehozhatatlan károkat és egy „szegényes”, szűk időspektrumú homogén állományt teremthet. Egy közgyűjtemény felépítése hosszú évek gyűjteményépítő munkájának eredménye. E munka eredménye azonban nagy gyorsasággal lerombolható. A probléma tehát nagyon is kétoldalú, mert miközben egyes szakmai műhelyek azt a megállapítást általánosítják, hogy „milliórdok úsznak el” a könyvtárakban a „felelőtlen”, „túlzott” állománygyarapítás miatt, addig a terápiának javasolt megoldás, a túlzott selejtezés, maga is értékvesztést okoz. Manapság nem ideológiai alapú, hanem globális pénzügyi szempontú állományalakítási presszió strukturálja át a könyvtárak kínálatát és szolgáltatáskultúráját. Kisebb, („mobilabb”) könyvtári állományok és újszerűbb, keresettebb könyvek vélhetően nagyobb kínálatától várhatjuk a használati mutatók növekedését?

Ez a könyvtári reformprogram erősen vérzik a globális költséghatékonysághoz való konvergenciától, és nem utolsó sorban a piaci erőviszonyok könyvtári dominanciájától. A szocializmus „felelőtlensége” után, amikor is „túl sok”, „túltömött” állományú könyvtár létesült, halad az inga a másik oldalra, egy másik, (globális) felelőtlenség irányába: az állományok túlzott restriktív felé. A pénzügyi restriktívot tehát „követheti” vagy éppen meg is előzheti a könyvtári állományok, infrastruktúra restriktívja, leépítése. A megőrzés könyvtári mozzanata immár negatív felhangot kapott, mivel egyes könyvtári ellátóhelyeken az állományt, önhibájukon kívül, nem tudják megfelelően gyarapítani, a kínálat elavul, nem frissül. (Mindez azonban nem von le a régiek értékéből!) Márpedig a szabadpolc nyilvánossága, kínálata a könyvtári használói kultúra szabadságfokát, gazdagságát, avagy szegénységét jelenti. Erre a nyilvánosságra jelentősen rásegíthet, kiterjesztheti a digitalizáció alternatív távelérésű folyamata, a fönnttarthatóság korábban leírt kihívásaival. De nem pótolhatja! Azt látjuk, hogy ahol fejlődik a könyvtári szolgáltatáskultúra, „kinevelődik” az olvasóközönség, abban a szabadpolcos könyvkiválasztásnak, szükségletallokációnak máig kulcsszerepe van. Azt is mondhatjuk, hogy az olvasó számára az a könyvtár, amit a szemével lát, amit a kezébe vehet, amiben maga szabadon böngészhet. Éppen ezért is nagyon nagy a felelősség, hogy milyen kínálatú szabadpolcos filozófiát valósítunk meg. De itt nem is elsősorban a felelősségről

van szó, hanem a lehetőségről. Arról, hogy milyen kínálatot képes egy könyvtár szerzeményezni, prezentálni, milyenek a könyvkiválasztó terei stb. Ezek mind-mind valahol a globális pénzügyi folyamatoknak a lokális kultúra finanszírozhatósági lehetőségeibe történő beavatkozásain múlnak. A probléma tehát távvezérelt kiindulású, és a legkevésbé sem valamiféle pazarló könyvtárpolitikára adott válasz. **A magyar gazdaság és társadalom igenis előállítja azt a munkával fedezett értéket, amelyből a közszolgáltatások is sokkal magasabb szinten lehetnének fenntarthatók.** Az adósságterhek azonban, mint legfőbb pénzszivattyúk, olyan mértékben terhelik az államháztartást, hogy csak az egyre nagyobb megszorítás, profittermelés képes kipréselni a törlesztést. Az adóssággal szemben folytatott harc megmutatkozik a könyvtári munkavégzés legfőbb nyilvánosságú ütközéspontjain, a szabadpolcos terek állomány szervezési lehetőségeiben is. Elsősorban ezekben a terekben dől el a könyvtárban megosztható kultúra és ismeret sorsa, és itt konfrontálódnak azok az állományalakítási politikák és erők, amelyek megszabják a kulturális szükségletkielégítőkké allokációját, a társadalom kulturális közjölését, vagy – adott esetben – egy selejtezési „genocídiumban” válnak meg a „gyengén teljesítő” könyvektől. Vajon hogyan tudjuk feloldani azt az ellentmondást, hogy sok helyütt alig tudnak a könyvtárak gyarapítani, mégis bizonyos szakmai körök azt sugallják, hogy váljanak meg régebbi könyveiktől. Nehéz megérteni ezt az álláspontot. (Akinek nincs, attól az is elvételik, amiye van? – idézhetjük a kapitalizmus Marx által is felfedezett biblikus logikáját, kiegészítve a kőbe véssett hiánycélok legkevésbé sem biblikus teljesítésével.) Hát nem furcsa, bár a globalizáció kifosztó jellegéből egyáltalán nem meglepő, hogy a „szegényes” választékú könyvtárügyben további könyvselejtezéseket, állományrevíziókat, megszorításokat kellene végrehajtani? Ebben manifesztálódik a közszolgáltatások területén ugyanaz a kontraszelektív folyamat, mint amelyet a rendszer pénzügyi szinten indukál: gyorsuló elvonások, „reformok”, vagyis kizsákmányolás a reálszféra minden (eladósított) területén. Most már csak a tömeges olcsó munkaerő „hiányzik” a közszolgáltatások rendszeréből a kellő „költséghatékonyság” végett, amit a közmunka gyakorlata kívánna megvalósítani, vélhetően a magasabb képzettségűek és jövedelműek, valamint a pályakezdők rovására. Sallai István állítólagos megjegyzése szerint a „szocialista szabadpolc” kifejezésben a szocialista „fosztó képző” volt.²² Amíg egyik oldalról valóban ideológiai alapon szűrő, manipuláló, másik oldalról a jóléti rezsim kulturális keretei és lehetőségei között bőségre, a kulturális szükségletek és javak felszabadítására, növelésére törekvő állományokról volt szó. Mindez természetesen okozott állománygyarapítási aránytalanságokat, kiegyensúlyozatlanságokat is, amelyekről a rendszerkritika, valamint az időközben kibővült és fokozatosan liberalizált kulturális kínálat időről időre megszabadította a könyvtárakat²³. Az viszont már történelmi és szakmai anakronizmusnak tűnhet, hogy egyes szakmai műhelyek a mai, posztmodern kori állományapasztási elméletek útkereséseikhez extrapolálják az akkori folyamatokat. Sallai István egykori megjegyzését úgy értelmezhetnénk át, hogy a mai globális pénzügyi folyamatok függvényeként meghatározott állományalakítási „diktátumok” „kifosztó” jellegűek (a szó átvitt és konkrét értelmében), és ma a piac által diktált kulturális elosztás és szükségletek törvényszerűségei határozzák meg a kifosztás és a „bőség” tartalmi átrendező tényezőit. Így ma bőséget és szükségletet elsősorban az efemer irodalom és az oktatásból kiindult szükségletek területén kellene keresnünk. A posztmodern

könyvtári nyilvánosság szükségletrendszeréből, valamint a globális folyamatok egymásra ható összességéből fakadó deficit és gyarapodás mérlege tehát így foglalható össze: a piac, a pénzviszonyok, a kulturális és oktatási folyamatok komplex folyamatai együttesen felpörgethetnek egyes kulturális–információs szükségleteket, egyfajta kulturális sokféleséget és könyvtárhasználatot is, míg bizonyos kulturális területek és dokumentumok iránt nagyban csökkenhet az igény. Ez a deficit akkor csökkenthető, ha nem mondunk le az érték objektív fogalmáról, a szükségletek dinamikájáról, heterogeneitásáról és a kultúra piacot korrigáló támogatásáról, vagyis a könyvtárügy politikai gazdaságtanának alkalmazásáról. A kamatfizetés alól pénzügyileg felszabadított közpénzrendszer, duális pénzrendszer az egyetlen, amely a reálgazdaság piaci folyamatait, a közszolgáltatások „reális” és kívánatos szükségleti viszonyait a hazai áruk valós reálgazdasági folyamatai által fedezett szintre hozzahatják, finanszírozhatják. E finanszírozás esetén valóban beszélhetnénk kulturális bőségről, hiszen a kulturális közszolgáltatásokra, a kulturális nyilvánosság tereire is több juthatna, és ez beindíthatná a kulturális szükségletek „forradalmát”.

Így tehát nem szabad a globalizációs folyamatokra válaszul bezárkóznunk, de nem szabad, hogy a globalizációs kifosztó tényezők következtében akár az időtényező, akár a tartalmi tényező mentén egyoldalúvá (ugyanúgy korszerűtlenné), homogénné alakítva az állományt, áldemokratikus kulturális bőségről beszéljünk! Ne ebben közelítsünk a Nyugathoz, a bőség átvitt értelmű „zavarához”, hanem azokban a technológiákban, amelyek a könyvtári dokumentumállomány logisztikai és ennek folyamányaként szükségletkielégítő, szükségletmélyítő feladataiban segítséget jelenthetnek. Ennek egyik elterjedő lehetősége az RFID (rádiófrekvenciás-azonosítású) rendszerű könyvkölcsönzési, könyvazonosítási és a hozzá kapcsolódó állományvédelmi megoldások, amelyek automatizálják a könyvkölcsönzést és számos állománylogisztikai folyamatot is leegyszerűsítenek. Az RFID-technológiáról általánosságban annyit jegyeznek meg, hogy univerzális eszközről (mikrochip) van szó, az adatok tárolása, „nyomon követése”, illetve továbbítása szempontjából, amelynek többféle változatai között léteznek már olyanok is, amelyeket nem objektumokba, hanem „humán” szervezetekbe ültetnek. Az RFID-technológia könyvtári alkalmazása azért látszik ésszerű ötletnek, mert a könyvek bibliográfiai adataival (adatbázisával) összekapcsolt numerikus kódokkal gyorsan lehet minden példányt azonosítani, és a könyvtárhasználat sajátosságain belül felmerülő dokumentumáramlási feladatokat mind az olvasó, mind a könyvtáros szempontjai szerint a lehető legegyszerűbben végrehajtani. Az RFID-rendszer legnagyobb előnyének tehát az látszik, hogy gyorsan és egyszerűen, a dokumentummal való fizikai érintkezés nélkül „bemérhető” az RFID taget tartalmazó dokumentum adatbázisban rögzített tulajdonságai, bibliográfiai adatai. Az RFID-technológia a könyvtári gépesítés (automatizálás) terén áttörésnek számít, így érdemes ennek a folyamatnak a szakmai vetületeit is megvizsgálunk. Néhány területen, elsősorban az önkölcsönző szisztéma alkalmazásával, amely az RFID egyik lényeges szolgáltatása. Az RFID-technológia növeli az egyéni szabadságjogokat a könyvtárban, mivel liberalizálja a kölcsönzési adminisztráció folyamatát. Mindezzel párhuzamosan csökkenhet a kölcsönzés adminisztrációja is, így lehetővé válik, hogy a használó a könyvtáros közreműködése nélkül, önkölcsönző rendszerben, csak maga „lássá” azonnal a kölcsönzött és a visszahozott dokumentumokat, amelyeket elvben a könyvtári nyitvatartási órákon kívül is visszaadhat az olvasó a könyvtár

falában erre kialakított bedobópontokon. Az önkölcsönzés szabadsága természetesen kétarcú, pro és kontra is értelmezhető. Helyesen akkor működtethető, ha a társadalom számára a szabadság szükségszerűségének dialektikája visszahatóan, a szükségszerűség szabadságának korlátaival érvényesül. A rendszer egyrészt kapcsolja az azonnali kontroll és bürokrácia „időrabló” folyamatait, másrészt viszont kétségtelenül „meghosszabbíthatja” a könyvtár funkcióit azzal, hogy vissza lehet adni a dokumentumokat a nyitvatartási időn kívül, a könyvtáros közreműködése nélkül is. Mindenképpen olvasóbarát lehetőség. Ugyanakkor könyvtáros adminisztratív közreműködésének, „ellenőrzésének” kikapcsolása a könyvkölcsönzési, illetve visszavételi aktusok során az automatizált folyamatok által csökkentheti a könyvtári állomány áramlásának azonnali, szenzitív kontrollját, éppen ezért a felhasználó „oktatása”, a technológia megismertetése, a folyamatos technikai segítségadás fontos mozzanat lehet, különösen a technológia bevezetésének időszakában. Ez azért is fontos, hogy a használó ne úgy élje meg a technológia bevezetését, hogy „önként vállalja át mások munkáját”²⁴. De tartalmi, szakmai elemet is bemutatathatunk az RFID ürügyén. Annak idején, amikor a kölcsönzési pontokat központosították a könyvtárakban, a gyermekkrészelek például kikerültek a kölcsönzés közvetlen, helyi pontjából. A gyermekkönyvtáros így már nem tudta, nem látta, milyen személyekhez kötődő könyvmozgás történik, így az „olvasásra nevelés” egyfajta interaktív alapja elveszett. Az RFID-rendszerrel mindez még személytelenebbé válhat. Magyarországon jelenleg már jó pár könyvtárban működik ilyen jellegű könyvkölcsönzési és könyvazonosítási technológia, erről a 3K tematikus cikkeiből tájékozódhattunk.²⁵ A tapasztalatok összegzésének dialektikus kiteljesedéséig még nem juthattunk el, hiszen nem telt még el annyi idő az RFID magyarországi alkalmazásában, hogy e technológia teljes funkcionalitására rálátva is értékeljük könyvtári vonatkozásait. Hangsúlyozni kell ugyanakkor, hogy az RFID-technológia éppen azáltal is fejlődik könyvtári alkalmazásaiban, hogy a könyvtári környezettel és gyakorlattal szimbiózisban visszahatnak a fejlődés irányára a mindennapi működés tapasztalatai. Akik élen jártak e technológia alkalmazásában, azok kitaposnak egy irányt a fejlesztők számára is, megkönnyítve a többi könyvtár számára a technológia befogadását. Így, mondhatjuk, a FSZEK Központi Könyvtárában történt RFID-fejlesztés mérföldkő e technológia hazai könyvtári alkalmazásában, továbbfejlesztésében. Mind az olvasók által naponta megmozgatott dokumentumok száma (akár több ezer), mind a szabadpolcos terekben lévő, helyben olvasható és kölcsönözhető dokumentumok mennyisége (kb. 300 ezer kötet) a nagy ívű technológiai innováció magasabb szintű tesztjét is jelenti. E fejlesztési folyamat háttéréről annyit érdemes megjegyezni, hogy a könyvtár úgy szervezte meg az RFID tagek beültetésének elő-, illetve utómunkálatait, hogy mindeközben a könyvtár túlnyomó részt teljes vagy részidőben üzemelt, és a dokumentumok jelentős részébe „menet közben” került az azonosító, az olvasóknak csak a normál nyári szünet időszakára – amikor is az összes bent lévő könyv RFID tag beültetésére sor került – kellett lemondaniuk a könyvtárról. (A raktári könyveket a kérések sorrendjében kiadáskor, a visszahozott könyveket a kölcsönzési adminisztráció során, a visszavétel után chippezik be.) A technológia tehát friss, de már így is megjelenített egy sor kényelmi szolgáltatást az önkölcsönző rendszeren túl is.

A technológia kölcsönzési, tehát elsősorban olvasókat érintő előnyeinek túl számos könyvtári munkát megkönnyítő funkciót is érdemes megemlíteni. A dokumentu-

mok tömeges áramoltatása a hozzájuk kapcsolódó csoportos adatok RFID-rendszeren keresztüli informatikai módosíthatósága az állomány ellenőrzése, leltározása jóval egyszerűsödik. Így például sokkal gyorsabban, egyszerűbben lehet ideiglenes státusmódosításokat végrehajtani a könyvek példányain, amelyek a dokumentumok együttes logisztikai mozgatásához kapcsolódva jelzik a dokumentummal végzett könyvtári műveletek pillanatnyi helyzetét, a könyv aktuális pozícióját (kötészeti, feldolgozási, raktározási, törlési mozzanatok). Végül, de nem utolsó sorban érdemes szólni arról, hogy az RFID-rendszerrel sokkal hatékonyabb, árnyaltabb statisztikai-elemző megoldásokat lehet végrehajtani. Ezzel is egy szükségletkövető és befolyásoló szabadpolcos állományalakítási politikát támogathatunk. Az RFID-rendszerrel tehát gyorsan lehet tömegigényt kielégítő állománylogisztikai aktusokat végrehajtani, de érdemes megjegyezni, hogy a technológia előnye a tartalmi mozzanatokon és az azt indukáló szükségleteken bontakoztatható ki! A legfejlettebb könyvtári technológia is „számol” tehát a könyvvel, és erre, éppúgy, mint az áramoltatást fizikailag is, tartalmilag is végrehajtó, befolyásoló könyvtáros munkájára is szükség van, mert a digitalizáció csak részben segítheti bizonyos dokumentumok elérését, azt is csak úgy, hogy a digitalizáció révén egy újfajta, komplex, többszintű függésrendszer konglomerátumába kerülhet a kulturális javak allokációja. Az egyre dráguló energia, mint a legáltalánosabb, minden elektronizált technológiát meghatározó probléma, különösen az atomenergia kérdésségének és biztonságosságának folyamányaként lehet érzékeny. Az energiahálózati függésre „ráerősít” az internetes technológiai hálózatfüggés, és az ebből adódó anomáliák, az archiválás, megosztás eddig még nem látott technológiai, társadalmi, pénzügyi problémái, manipulációi. Mindezek tükrében annyi mindenképpen megállapítható, hogy az online (virtuális) világ sokkal sérülékenyebb, manipulálhatóbb, komplex függésrendszerben működő entitás, mint talán eddig gondoltuk volna, így ennek a világnak a „szabadsága” is nagyon viszonylagos. Hadd említsem meg újra, hogy az egyik globális e-book kereskedés bizonyos szerzői jogilag bizonytalan műveket utólag „távtörölt” az e-book readerekről. Ez a lehetőség ismét elgondolkodtató momentum a hagyományos könyv és az elektronikus könyv közti „küzdelem” mérlegelésekor.

Ezzel szemben egy padláson porosodó könyvhöz ugyan nem találunk több személynek a közösséggel megosztott kommentjeit a műre vonatkozóan (legfeljebb személyes, kézírásos megjegyzéseket a margón), de függő helyzetet teremtő, kompatibilitást igénylő közvetítő eszközt sem kell keresnünk a szöveg elsajátításához. Elég, ha csak az adott fizikai dokumentum kéznél van, egzisztál, vagyis közvetlen és nem közvetett vonatkozásban áll a külvilággal. A globális virtuális információs világban egyfajta „arccal az e-könyv felé” technológiai pressziója állítódik szembe a könyv hagyományos világával, sőt, magának az olvasásnak, a műbefogadásnak a folyamataival. Ebben a diskurzusban ökológiai érvek is megjelennek a digitális papíralapú e-book readerek javára (amelyeket magam is a „legpapírhűbb”, barátságos eszközöknek tartok), csakhogy bármennyire szembarát és takarékos eszközök is, mégis elektronikai és internetes hálózati függésűek, ezen kívül a hulladékterhelésük sem elhanyagolható, ha az eszközben az akkumulátort vagy magát a berendezést cseréljük ki. De van itt még egy érdekesség! A e-könyvek elvileg megszüntetik a példányproblémát, így nem kell időről időre újra kiadni (letölteni) egyes műveket, már ha nem frissítik a tartalmát, elég egyszer digitalizálni. A tartalom véleglessége azonban szemben áll a technika „végelességével”. Arra gondolok,

hogy a „technika fétise” és természetes evolúciója éppoly gyors fejlődésben cserélheti le az e-book readereket, mint mondjuk, a mobiltelefonok esetében tapasztalhatjuk. Ebben az esetben az a paradox helyzet állhat elő, hogy az e-könyv örök, az e-könyv reader múlandó, és állandó frissítésre nem a tartalom, hanem a tartalomhordozó szorul. Ez is egy függési attribútum.

Az olvasást sokan egyfajta magányos, éppen ezért unalmas tevékenységként állítják be, amikor az online világ hálózati-közösségi interaktív lehetőségeivel konfrontálják. A „hálózati olvasás”, vagyis az internetes (irodalmi) szövegek, illetve e-book sokféle eszközzel olvasható világa elvben kiküszöbölhetik ezt a problémát, de valahogy mégiscsak idegenszerűnek hat az időigényes, elmélyült olvasási tevékenység a háló felgyorsult (használatot kiszolgáló technikai fejlődésének) kultúrájában. A rövid szövegek valóságában, virtuális szövegvalóságában és az internet képi kultúrájának világában „természetes folyamatnak” tűnik a hosszú szövegek figyelmen kívül hagyása, nemcsak esztétikai és időszempontok miatt, de az eszközök nem kellő fejlettségénél fogva is. (Jelenleg egyedül a „digitális papír alapú” e-book reader képesek a könyvvel egyenrangú minőség produkálására. A saját képernyő-megvilágítású hordozható és fix eszközök nem alkalmasak a hosszabb szövegek szemkímélő futtatására. A gyors és mobil infokommunikációra, informálódásra viszont annál inkább!) Ray Bradbury híres regényében, a *Fahrenheit 451*-ben úgy jellemezte az olvasás társadalomkivéüliségének történetét, hogy az emberek maguktól szoktak le az olvasásról. Minderre a mai korból visszanezve azt mondhatjuk, hogy az olvasáskultúra átalakulása is, éppúgy, mint a valóság teljességének átformálása, nem közvetlen politikai diktatúrával történik, hanem azzal a politikailag demokratúrának nevezhető posztmodern szemlélettel, amely a hálót egy sajátos – nem elsősorban pszichológiai értelmű – függési struktúra kontextusába állítja. Az internetes hálózatok nemcsak a véleményszabadság határait tolják ki, de ezzel egyidejűleg, ezt messze tolerálóan, kialakítják a hipervalóság hálózati kontrollját.

Ez az antiutópia különösen is elgondolkoztathat minket a virtuális könyvtár és a virtuális világ globális folyamatainak e cikkben helyenként csak felvázolt, máshol jobban kifejtett alulnézeti komplexitásán, összefüggésein, egyben össze is foglalja mondanivalóm lényegét: **az információs szabadság és az azt biztosító technológia óriási lehetőség a jóra és a rosszra, a szükségletek szabadságának, bőségének, de a totalitarizmus tendenciáinak „kibontakoztatására” egyaránt.** Mi, könyvtárosok ennek tudatában dolgozzunk azon, hogy ne csak az információs szabadság elvont eszméje létezzen, hanem a szükségletek felkeltése is sikerrel valósítsa meg a kulturális és információs érdeklődés és elosztás bőségének „forradalmát”.

Epilógus

A görög válságra és csődre spekuláló nemzetközi pénzvilág Németországgal vállaltatott kezességet a görög hiányra. Ez okozhatja a német reálgazdaság megroggyanását, ebből kiindulva az euró válságát, valamint magának az Európai Uniónak a válságát. Az ezzel párhuzamosan az USA-ban történő folyamatok szintén csődöt jeleznek előre. Az euró és a dollár válsága utáni „világrend” egy még nemzetközibb valuta felé mutat, így a könyvtáros szakma, ha máshogy nem, az ETO-jelzetek szintjén készülődhet az új világrendre, hogy a rendszerváltozásokon ke-

resztül is befogadja, feldolgozza, megőrizzé és szolgáltatssa az információkat, a dokumentumokat. Ezzel a „hittel és optimizmussal” zárom írásomat.

JEGYZETEK

- 19 „Amivel világszerte szembeállunk, az egy monolitikus és könyörtelen összeesküvés, mely egyre növekvő befolyását elsősorban rejtett eszközökkel éri el. Belső bomlasztással és nem nyílt támadással. Megtévesztéssel és nem választások útján. A megfélemlítés és nem a szabad akarat erejével. Egy rendszer ez, mely óriási mértékű emberi és anyagi erőforrásokat szívott magába, hogy felépíthessen egy rendkívül hatékony gépezetet, mely összehangol katonai, diplomáciai, hírszerzési, gazdasági, tudományos, és politikai műveleteket.” (John F. Kennedy)
- 20 Drábik János: Orwellia. A pénz hatalom globális magánbirodalma. Debrecen, Gold Book, 2007.
- 21 <http://www.ujkonyvpiac.hu/hirek.asp?id=6396>
- 22 Katsányi Sándor–Tóth Gyula: A főváros könyvtárának története I–II. Budapest, FSZEK, 2004–2006.
- 23 Sipos Magda: Kis magyar diktatúratörténet – indexekben és könyvtári selejtezésekben elbeszélve. = Könyvtári Figyelő 2011. 1. sz.
- 24 Deseffy Tibor: Bevezetés a jelenbe. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2004.
- 25 RFID. A jövő vonalkódja. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 2011. 1. sz.

K 3K 3K 3K 3K 3K 3K

Tisztelt Olvasónk!

Az esztendő végén megköszönjük egész évi kitüntető érdeklődését. Egyben felhívjuk szíves figyelmét, hogy ne felejtse el megújítani előfizetését a 2012. évre, az ismert elérhetőségeink valamelyikén (telefonon: 06-1-224-3791, e-mailben: 3k@oszk.hu, postai címünkön: 1827 Budapest, Budavari palota, F. ép.).

A szakkesztőség

K 3K 3K 3K 3K 3K 3K

Gondolatok a külhoni magyar könyvtárak és könyvtárosok támogatásáról

A rendszerszerű együttműködés alapja a rendszeres könyvellátás

Az anyaországi könyvtáros társadalom hosszú évek óta nagyon sokféle módon segíti a külhoni magyar könyvtárosokat és könyvtárakat. Vitt bennünket a segíteni- és a tenniakarás. Volt, amit örömmel vettek, volt amit elfogadtak, de nagyon kevés alkalmat kaptak arra, hogy megfogalmazhassák, nekik valójában mire van szükségük. Volt példa arra is, hogy ezt megtették, de többször inkább nem. S amit a legnagyobb problémának érzek, hogy néhány szép, új könyv, vagy egy nagyobb mennyiségű használt könyvhöz való hozzájutás számukra olyan sokat jelentett, hogy közben alapvető feladatokról, mint a szisztematikus állománygyarapításról, a könyvtári rendről az általunk használt értelemben, szinte meg is feledkeztek. Ezt semmiképpen nem írnám az igénytelenség számlájára, inkább egyfajta beletörődés következményének tartom. Annak, hogy a könyvtáros presztízse arrafelé sem a népszerűségi lista élén áll, hogy társadalmi és anyagi megbecsültségük talán nem is téma. Annak, hogy a könyvtárak állományának nyelvi megoszlása nem tükrözi a magyar lakosság arányát egy adott településen. Annak is, hogy kevés kivételtől eltekintve, pl. az iskolai könyvtárosok munkája – az elavult, használhatatlan magyar nyelvű állomány miatt is – gyakorlatilag a tartós tankönyvek őszi kiosztására és nyár eleji visszaszedésére korlátozódik.

Természetesen más és más a helyzet a különböző országok magyarlakta területein, sőt, egy-egy országon belül is vannak számottevő eltérések.

Nagyobb tapasztalataim Kárpátaljáról származnak, de vannak ismereteim szatmári, erdélyi és felvidéki vonatkozásban is.

A legsúlyosabb gond, szinte kivétel nélkül, az állomány teljes elavultsága, függetlenül attól, hogy milyen nyelvű anyagról van szó. Az elavult, nem mozgó könyvekről még a por sem pereg le. Ennek meg is látszik a következménye sok helyen. Hiányoznak az igényes könyvtári felszerelések, még a feliratok is.

Mivel sehol nem hivatalos nyelv a magyar, ezért a feliratok sok helyen a többséget alkotó népesség nyelvén készülnek. És mivel a legritkább esetben rendelkeznek igazán nagy terekkel, a magyar feliratoknak, faliújságoknak, idézeteknek stb. már nem marad hely sem. Nem csak zárójelben jegyzem meg, hogy Kárpátalján – a beregszászi magyar főiskola könyvtárát kivéve – nincs egy olyan bibliotéka, ahol 30-50 olvasó egyszerre leülhetne. Ezért is nagyon tiszteletre méltó, hogy az anyaország támogatásával létrejött beregszászi Európa-Magyar Ház (amely helyet ad a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézetnek) felajánlotta segítségét, és a települési könyvtárosok továbbképzéséhez biztosítja a termet és a technikát.

A tanulók számára rendezendő könyvtárhasználati foglalkozások, könyvtári órák éppen a helyszűke miatt szinte ismeretlen feladatok, oktatási formák.

Az egyébként is nehéz gazdasági helyzetben még egy tisztán magyarok lakta településen is két könyvtár – települési és iskolai – fenntartása teljesen illogikus. Természetesen ennek a helyzetnek megoldása az adott országban kormány szinten kell, hogy megszülessen. Mivel azonban ezek az intézmények a magyar anyanyelv használatát, fennmaradását támogatják, még ha sokszor csak elvi szinten is, aligha várhatunk erre vonatkozó érdemi döntést bármely szomszédos ország kormányától. Marad az anyaországi támogatás. Ha viszont arra gondolunk, hogy az ötvenes évek elejétől, a könyvtári hálózatok kialakításának kezdetétől hányféle szisztéma alapján működtek együtt (vagy külön) a könyvtárak itthon is... Amikor kiépült a közigazgatás valamilyen rendszere, akkor arra kezdtük ráépíteni a könyvtári rendszert. Mire az összeállt, bomlott, módosult a közigazgatási rendszer. Azután újabb próbálkozások születtek, de még mindig, vagy inkább újra vannak a rendszerbe nem illő, abba valahogy igazán bekapcsolódni nem tudó könyvtárak. S akkor a magunk megoldatlan helyzetében – illetve amellet, vagy szakmai dilemmái közepette – próbáljuk megoldani a lehetetlent: a külhoni magyar könyvtárügy(ek) helyzetét.

Hosszú éveken keresztül szinte kizárólagos forrása és így reménye is a fenti könyvtáraknak az OSZK által juttatott könyvcsomag volt, amelyet leginkább a kötelezpéldány-szolgáltatás akkori rendszerének köszönhetek. Természetesen ezt a szisztémát sem tekinthetjük minden igényt kielégítőnek, hiszen nagyon sok könyvtárba nem jutott ezekből a kiadványokból. A cél sem lehetett a teljeskörűség, de legalább a nagyobb könyvtárak rendelkeztek ennek okán olyan állománnyal, amit lehetett használni és ajánlani, kölcsönadni; hozzá lehetett férni. Az idők folyamán ez a támogatási forma megszűnt, s vele az a csekély biztonságérzet is a külhoni kollégáinkban, amit ez a rendszer biztosított számukra. Tudjuk, emellett éltek és élnek ma is élénk, működő kapcsolatok határmenti vagy testvérvárosi települések között, de ez nem fedi le a szó tágabb és teljesebb értelmében véve a külhoni magyar könyvtárak szükségleteit.

A Könyvtári Intézet koncepcióját az Oktatási és Kulturális Minisztérium 2007 júliusában elfogadta a *határon túli magyar könyvtárak fejlesztésére* vonatkozóan. Ezzel a tervezettel tudatos és tervszerű munkára törekedett az intézet. Tevékenységét koordináltabbá, hatékonyabbá kívánta tenni; az addig sokkal „szórtabb” és esetlegesebb segítséget koncentrálni. A tervben megfogalmazottak és a programban résztvevők körének konkrét meghatározása egyfajta garanciát jelent az érintettek és az ügy iránt elkötelezettség számára egyaránt.

„A hosszú távú együttműködésben megvalósuló stratégiai együttműködés kulcsterületei:

- I. Rendszereszerű együttműködésben megvalósuló könyvtári tevékenység.*
- II. Könyvtári szakemberek képzése és rendszeres továbbképzése a határon túl kialakított állandó képzőközpontokban.*
- III. Szakembercsere, ösztöndíjak, közös európai uniós pályázati és projekt-tevékenység, kutatás.*
- IV. Szakmai képviselők együttműködése.*
- V. A magyar szellemi örökség számbavétele és szétsugárzása”.**

---

* Bartos Éva hozzászólása. Elhangzott 2010. november 30-án, Budapesten az Országgyűlési Könyvtár Deák-termében a „Határon túli magyar könyvtárosok parlamenti kerekasztala” című találkozón.

Mint fentebb említettem, a kötelespéldány-szolgáltatás rendszerének megváltozása után még azon kevés határon túli nagy könyvtár is kimaradt a rendszeres gyarapításból, amely korábban erre még számíthatott. Felvetődik a kérdés, akkor mi maradt?

Maradt az „élelmesebb” külhoni könyvtárosok számára az alkalmi válogatás, ha erre lehetőség nyílt. Ennek következménye, hogy még kevesebb könyvtár állománya gyarapodott magyar nyelvű állománnyal, még kevésbé rendszeresen és következetesen. S akkor hol vannak azok a kis könyvtárak, amelyeknek könyvtárosai még az országhatárt sem lépték át? Akik az anyaországi adományozók „jóvoltából” jutottak csak esetenként magyar nyelvű könyvekhez? Természetesen ez nem lehetett igazi megoldás. Nem hogy nem jelent igazi megoldást, sok esetben az adományozottak számára megalázó. Ez a gyakorlatban nagyon sok esetben úgy néz ki, hogy könyvtárak a saját állományukban már fölösleges, fizikailag és tartalmilag elavult dokumentumokat csomagolják be és küldik át a határon. Akkor még nem beszéltünk a tankönyvekről. Meggyőződésem, hogy mindenkit a jó szándék vezérel, amikor a használt tankönyveket összegyűjtik az iskolában, hiszen „odaát” biztosan hasznát veszik. Nem. Aminek hasznát veszik, azt már megkapták, megvették; valahogyan hozzájutottak. Nem minősítem viszont azokat, akik a gyerekek által lenyűzött, összefirkált, megtépkedett, időnként meglehetősen speciálisan bekötött tankönyveket is bedobozolják. Van bőven arra is példa, hogy új, nyomdafriss könyvcsomagok érkeznek kérve vagy kéretlenül, és raktárak mélyén porosodnak esetleg évekig, foglalva a helyet. Személyesen megtapasztaltuk ezt is. Nyár közepén, egy iskola aulájában – könyvtár se közel, se távol – egy tucat doboz árválkodott. Hasznosságát a véletlenül felbukkanó pedagógussal együtt mértük fel. Elég lett volna egy doboz; az az egy, amit kértek. Több kérdés vetődött fel bennünk.

- Hogy kerültek azok a dobozok oda?
- Miért annyi, amikor egy is elég lett volna?
- Miért maradt ennyi remittenda valahol idehaza?
- Ki fizette ezt ki?

Volt amire választ kaptunk hazaértünk után nem sokkal egy véletlenül talált sajtócikkben: milyen szépen is hangzott a sajtótudósítás egy értékes könyvcsomagról, komoly szervezőmunkáról és ünnepélyes átadásról...

A kérdés továbbgondolásánál felmerül, hogy mi van azokkal a könyvtárakkal, amelyeknek nincs testvér-települési kapcsolata, amelyik településen nem vezet keresztül turista útvonal, amelyik településnek nem sikerült kiépítenie személyes kapcsolatot valamilyen véletlen folytán valamelyik anyaországi könyvtárossal, vagy más segíteni tudó nemzettársával? Még abban a „kegyben sem részesülnek”, hogy a mások levetett ruháihoz jussanak!

Mint a mesében: kapott is meg nem is

A mások által selejtezett, saját könyvtárában használhatatlannak ítélt könyvek csak tovább növelik az amúgy is zsúfolt könyvtárak elavult állományát. Vagyis itt-hon valaki elkönyveli, hogy tett, adott; ott valaki szomorú, mert kapott ugyan, de ott van vele, ahol a part szakad. Azért, mert az a gyerek, vagy akár felnőtt is, aki

kapuján kilépve gyakorlatilag magyar szót nem hall, nem kap kedvet az olvasáshoz szakadt, borítófedel nélküli könyvektől. Arról már nem is beszélve, hogy mit szólunk azokhoz a könyvekhez, amelyek a rádiózást és a televíziózást, mint új technikát mutatják be 2011-ben?! Vagy a *Fiúk és Lányok Évkönyvéhez* 1968-ból?! Bőven lenne még mit sorolni, de ezek közül néhányat csokorba szedtünk a nyáron Déván, és a Kárpátaljai Magyar Iskolai Könyvtárakért Alapítvány honlapján (www.kamika.hu) közzé is tettük. Mint ahogy készítettünk egy listát azokról a dokumentumokról is, amelyekre leginkább szükség van az érintett könyvtárakban. Ezek sehol nem lesznek útban, nem lesznek fölöslegesek! Folyamatban van egy olyan lista összeállítása is, amely majd konkrét címeket tartalmaz. Ezt is feltesszük a honlapra és folyamatosan bővítjük!

Nem szabad viszont megfélemlenünk azokról a könyvtárakról és könyvtárosokról, amelyek és akik nagyon gondosan válogatták az adományozásra szánt könyveket. Ezúton is köszönet ezért nekik, s mindazoknak, akik újabban jelezték segítő szándékukat!

Számos fehér folt virít a külföldi könyvtárak könyvekkel való ellátási rendszerén. Illetve manapság rendszerről nem is igen beszélhetünk. Most sokan és sokat remélnék a Márai-programtól. Sok könyvtárnak sokat jelent majd, de mi lesz azokkal, akik ebből is kimaradnak?

Itthon is kimaradnak sokan a kedvezményezettek köréből. S akkor előttünk áll az újabb kérdéskör: az esélyegyenlőség.

Határon túli könyvtárak közül negyvennyolc részesül a Márai-programból. Ehhez csak egyetlen adat: csupán Kárpátalján 104 olyan település van, ahol magyarul vagy magyar nyelven is folyik szervezett oktatás. Ennyi helyen lenne nagyon nagy szükség a magyar nyelvű könyvekre! Akkor még nem szóltunk a szórványban élőkről, ahol a vasárnapi iskolák száma – szerencsére – szaporodik, de óriási gond a könyvekhez való hozzájutás, hogy életben is tarthassák azt a nyelvet, amit a szülők már nem, esetleg csak a nagyszülők beszélnek.

A Könyvtári Intézet az *ODR lehetőségeit* is igyekszik kihasználni az elektronikus dokumentumok eljuttatása és külföldről idevezető útjának biztosítására. Kiváló elgondolás, de a könyvekkel való ellátottsághoz képest még szerényebb képet mutató – ehhez szükséges – informatikai infrastruktúra miatt is erősen korlátozott a felhasználók köre. Egyéb előnyeinek és hátrányainak elemzése már túllépne a megkezdett gondolat kifejtésének határain.

Bármerre is indulunk, mindig visszajutunk oda, hogy az olvasáshoz könyv, rendezett könyvtár és elkötelezett könyvtáros szükséges!

Valójában könyv kell az olvasáshoz?

Határozottan igen a válasz, de önmagában kevés. Kell a nagyon felkészült, elkötelezett könyvtáros is. Aki rendben tartja a könyvtárat szakmailag is és a szó valós értelmében is. Aki használja és használtatja a könyvtárat gyerekkel és felnőttel egyaránt. Akit elfogadnak, akiben megbíznak. Akiben megvan a kellő kíváncsiság ahhoz, hogy szétnézzen, máshol mi újság a könyvtáros szakmában, és akinek lehetősége is van arra hogy körülnézzen a „világban”. A világban körülnézni, tapasztalatokat gyűjteni, s az otthoni munkába azt átültetni – ez már kreativitás.

Azt tapasztalom különböző anyaországi szakmai fórumokon, hogy legtöbbször ugyanazokkal az arcokkal találkozom, akik a könyvtárosok közösségét képviselik a szomszédos országokból. Ez önmagában nem baj, hiszen azért választott vezetői egy egyesületnek, vagy azért vezetnek egy nagy könyvtárat, mert irányukban megvan a bizalom. Ám a megtapasztalás, a közvetlen élmény erejével semmilyen írásbeli vagy szóbeli információtóvábbítás nem ér fel. Nekik ugyan megvan a lehetőségük az itt tapasztaltak, hallottak továbbadására, de a távolmaradók mégis kimaradnak a tapasztalat, az élmény közvetlenségéből.

Ezért határoztuk el 2000-ben, hogy az NKA által kiírt pályázat támogatásával „hétköznapi” könyvtárosokat hívunk meg a legeldugottabb településekről. Így letünk mi itt „vidéken”, Nyíregyházán a külhoni vidéki és kis könyvtárak könyvtárosainak képző-, vagy inkább találkozóhelye, s így találhattunk fantasztikus gyöngyszemekre. Sokan ekkor először tapasztalhatták meg a határon való átkelés élményét, „kóstolhatták meg” a szakmai előadások ízét, megismerkedhettek anyaországi kisebb és nagyobb könyvtárakkal és nem utolsó sorban egymással: a felvidéki a szatmárral, a kárpátaljai az erdélyivel. Aztán útra keltünk mi is. Vittünk könyveket, technikai eszközöket, rendhagyó irodalom- és történelemórákat, zenés játszózaházat: egy kis életet. Azután 2011. év nyarán egy lelkes, de „igazán nem tudom, mire számítok” csapattal – a Publika Magyar Könyvtári Kör támogatásával – eljutottunk Dévára, a Téglás Gábor Iskolaközpontba, hogy az adományokból összeadódott könyvhalmazból könyvtárat csináljunk. A fent említett honlapon szöveggel és fotókkal is igyekszünk bemutatni, mi történt ott. És ma már világosan látjuk, hogy nem az ország, nem a település, nem a könyvtár nagysága a fontos, hanem a könyvtáros. Adott esetben éppen ez a feltétel hiányzik.

Ami Déván megvan:

- vadonatúj épület,
- tágas, közösségi célokra tervezett terem (zongorával, számítógépekkel, székekkel, padokkal),
- erősen letisztított könyvvállomány – sok pótolnivalóval, de ami maradt, az jó,
- iskolai könyvtárak számára kifejlesztett szoftverrel egy anyaországi cég jóvoltából.

Ami nincs:

- a könyvtáros.

Itt be is fulladt az ügy. Az intézmény anyagi gondokkal küzd és létszámhiánnyal. A fennmaradás a tét, esély sincs arra, hogy valaki kizárólagos gondjába vegye a nagyon kemény munkával kialakított kis könyvtárat. Vagyis miközben számos elem adott, kollégák állnak startra készen, hogy elutazzanak és az állományt gépre vigyék, aközben nincs könyvtáros, nincs kinek betanítani a rendszert, és kevés a könyv, amit bevinne a rendszerbe. A dévai példa egyáltalán nem egyedi.

A könyvhiány mérhetetlenül súlyos. Hosszú évek lemaradását kellene pótolni legtöbb helyen, a legnagyobb településtől a legkisebb faluig. Bátran ki merem jelenteni, hogy nincs az a támogatás, az a könyvvásárlásra fordítható összeg – még az adott ország és az anyaország forrásait egyesítve sem –, amivel e hatalmas úr pótolható! A könyvtárakra fordított minimális összegek, az erkölcsi támogatottság hiánya mérhetetlen károkat okozott! A nyelv megőrzésében, ápolásában, amit mi

könyvtárosok felvállalhatunk, illetve szorgalmazhatunk, az az, hogy minden külhoni települési és iskolai könyvtárba jusson minél több színes mesekönyv, kevés szöveggel, nagyméretű betűkkel szedve, s a nagyobbaknak az őket érdeklő sikerkönyvek. Azt kell mondjam, hogy a szakmailag értékesnek ítélt könyvek nem biztos hogy sikeresek a fiatalok körében. S minden érték-erőltetéssel egy-egy olvasót, magyar nyelvét megőrizni még akaró fiataalt veszíthetünk! A gyerekek még megfoghatók!

A legyőzhetetlen rendszer

A *szakemberképzés* kiemelt feladatként történő kezelése kiváló elgondolás, akár itthoni, akár kinti oktatási helyszínnel. A fontos az, hogy azokra mindenki eljusson, aki akar, a legapróbb településről is. Ez a szempont viszont a külhoni képzések erősítését kívánja még inkább. Ugyanakkor a képzőhelyekre való eljutás, költségének vállalása még nagyobb gond, mint nálunk. Vagyis a rendszer kiépült, de a hozzájárás biztosítása még nem megoldott.

Az informatikai infrastruktúra sokkal gyorsabban fejlődik, mintsem hogy azzal a könyvek erőteljesebb gyarapításával versenyezhetnénk. Egy nemzedék nőtt fel csaknem könyvek nélkül, s belenőtt egy olyan világba, ahol a technika segítségével könnyen és gyorsan információhoz juthat. Nem érzi az új könyv illatát, az olvasás varázsát! Nem tudja összehasonlítani a könyvek nyújtotta átélt élmény és a világhálón érkező kétes értékű információ értékének különbségét.

Szakembercsere, ösztöndíjak

A megoldás kulcsa lehet egy olyan ösztöndíjrendszer kidolgozása, amelynek segítségével anyaországi szakemberek, önkéntesek indulhatnak külhoni könyvtárakba. Ahol erre igényt tartanak az ottani kollégák, és akiknek a fenntartója elfogadja, hogy szükség van az anyaországi segítségre, s ő is megad minden támogatást az állomány megtisztításához, a rendrakáshoz, az esetlegesen szükséges felújításokhoz, karbantartásokhoz, javításokhoz. Biztosítja a működéshez szükséges felteleteket, mert fontos neki a könyvtár jövője!

Látszólag ellentmondok magamnak ezzel, amikor az informatikai infrastruktúra fejlődéséről beszélek, de annak gyorsaságát a könyvekkel való ellátás lehetőségéhez mérem. S aki ismeri az ottani viszonyokat, bizonyára egyetért velem.

Az alábbiakban a 2008-ban megszületett *szórványstratégiai célokból* idézem a könyvtárakra vonatkozó részt. Önmagában már az is felemelő, hogy a templomok és az iskolák mellett a könyvtárral számolnak mint a nyelvápolásban és megőrzésben fontos tényezővel. A szomorú valóság azonban az, hogy ezek a feladatok nemcsak a szórványban jelennek meg, hanem gyakorlatilag valamennyi külhoni településen. Mert nagyon nehéz határokat húzni a szórvány és a szórvány-közeli területek köré, és nem más (kedvezőbb) politika érvényesül a tömbben lakó magyarság körében sem, csak ők együtt erősebbek, legalábbis kevésbé védtelenek.

„Könyvtárak, kultúrházak létesítése. A könyvtárfejlesztés céljából az Országos Széchényi Könyvtár (vagy más, magyarországi szakmai intézmény)

kaphatna támogatást határon túli könyvtárfejlesztési szervezeti egység létrehozására, amelynek feladata:

- a) *a különféle profilú kulturális szolgáltatásokat nyújtó, **globális magyar könyvtárhálózat** kialakítása (lehetőleg a nemzeti együttműködési irodák keretében),*
- b) *az adott közösség szükségleteinek megfelelő könyvekkel történő folyamatos ellátása,*
- c) *a kulturális programok biztosítása,*
- d) *a magán- és intézményi felajánlások koordinált elhelyezésének biztosítása.*

A program keretében létrehozandó könyvtárak az Országos Széchényi Könyvtár (vagy más magyarországi szakintézmény) kirendeltségeit képeznék, tehát a magyarországi intézmény tulajdonában maradnának.”

A Kárpát-medencei Magyar Képviselők Fórumának kezdeményezésére 2010-ben született dokumentum^{**} ajánlott irodalom kellene legyen mindenkinek, aki a téma közelébe kerül.

Ha semmi mást, csak azokat a terveket, elképzeléseket sikerülne megvalósítani!
Ha azt az intézményrendszert sikerülne kialakítani!

Ha ezekhez megtalálnák a megfelelő forrásokat, biztosítva a személyi feltételeket... Az már nagy előrelépés lenne!

A segítő kezek

Minden elismerésem azoké, akik csak egyetlen lépést is tettek azért, hogy a segítő kezek érjenek el a külföldi magyar kollégáig! A Magyar Könyvtárosok Egyesülete és az Informatikai és Könyvtári Szövetség óriási érdemeket szerzett a szakmai kapcsolatok építésében. Köszönet a Nemzeti Kulturális Alap könyvtári szak-kollégiumának a határon átnyúló pályázatok támogatásáért, a Márai-programért; a Könyvtári Intézetnek különösen az utóbbi öt évben tett sokirányú, kiváló rendszerbe szervezett munkájáért, az IFLA-HUN levelezőlista gondozásáért, a csongrádi Csemegi Károly Városi Könyvtárnak a több mint áldozatos munkájáért, és valamennyi kollégának, aki átérzi e feladat a fontosságát, vagy lelkeségét!

Aki a lelkeségét megérezte, az másként látja majd a feladatot is. Érezni fogja, hogy nem számon kérni akarok, hanem segélyért folyamodom! Mert más látni az izmsnyétei könyvtárat (Munkácsi járás, Kárpátalja) Budapestről, más Nyíregyházáról, más Beregszászból és Munkácsról is. Előbbi város tizenöt kilométernyire a kárpátaljai tömbmagyarság központja, az utóbbi, a Rákócziak egykori birtoka tizennyolc kilométer távolságra van a falutól, korántsem olyan arányú magyar lakossággal, mint gondolnánk. Amíg a beregszászi járásban majd minden településen a magyar lakosság van többségben, addig a munkácsi járás közel hatvan településéből alig tíz százalékban élnek többségben a magyarok. Izmsnyéte az utolsó falu a

^{**} www.kmkf.hu/tartalom/dokumentumok/kmkf_szorvanystrategia.doc

munkácsi járásban, s első, ha a beregszászit elhagyjuk. Az sem mindegy, merről megyünk! Igazából akkor ismerszik meg a helyzet, ha egy-két napot ott töltünk, együtt élünk, együtt dolgozunk, beszélgetünk az izsnyéteiekkel; akkor tudjuk meg, mire is van szükségük valójában. Mert szükség, az van. Nemcsak Kárpátalján, hanem mindenhol, ahol magyar szó él még határainkon túl!

Kérések a segíteni szándékozókhoz

- Ismerjék meg a települést, a közösséget, ahol és amelyen segíteni szeretnének!
- Ne csak csomagolja be a könyvet és indítsa útnak, hanem induljon először útnak személyesen, utána már tudja, hogy mit kell csomagolni!
- Ha nem tudnak személyesen a helyszínen tájékozódni, akkor keressenek olyan könyvtárakat, alapítványokat, szervezeteket, akik és amelyek segítenek abban, hogy felderítsék, hol, mire van szükség!
- Segítsék a Könyvtári Intézet és azon könyvtárak munkáját, amelyeknek már kialakult, stabil kapcsolataik vannak a segíthetőkkel!
- Kérjenek listát a szükséges könyvekről (és hasonlítsák össze azzal, amit először küldtek, vagy éppen küldeni akartak)!
- Kezdeményezzék testvér-települési, vagy testvérintézményi kapcsolat kialakítását!
- Meghívásoknál és odautazásoknál figyeljenek a delegáció összetételére!
- Ha tehetik, forduljanak még nagyobb odafigyeléssel a szórványtelepülések felé!

Bartos Éva fent említett konferencián elhangzott hozzászólásából vett sorokkal zárom gondolataimat:

„A külhoni magyar lakosság számára pedig létfontosságú a jól képzett, mind az anyanyelv, mind a közös szellemi kulturális örökség ápolásában és megőrzésében kulcsszerepet betöltő könyvtáros szakma megfelelő magyarországi támogatása. Meggyőződésem, hogy a pedagógus és a lelkész után, mellett a könyvtáros a harmadik legfontosabb szereplő ebben a tekintetben.”

Vraukóné Lukács Ilona

„A könyvtár, ami összeköt”

Interjú

a „Kárpát-medencei fiatal magyar könyvtárosok együttműködése” című ösztöndíjprogram résztvevőivel

2011. április végén jelent meg Kövér Lászlónak, a Magyar Országgyűlés elnökének a Kárpát-medencei fiatal magyar könyvtáros szakemberek közös munkavégzését, tapasztalatcseréjét, együttműködését támogató pályázati felhívása. A *Kárpát-medencei fiatal magyar könyvtárosok együttműködése* című ösztöndíjprogramra Horvátország, Magyarország, Románia, Szerbia, Szlovákia, Szlovénia és Ukrajna magyar könyvtárosai jelentkeztek. Az ösztöndíjat tíz pályázónak ítélték oda. Az eredetileg nyolc főre tervezett létszám ugyanis kibővült még két könyvtárossal, mivel a bíráló bizottság munkájában részt vevő társadalmi szervezetek – az Informatikai és Könyvtári Szövetség, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete, az Egyetemi Könyvtárigazgatók Kollégiuma és az Ábel Alapítvány – képviselői javaslatot tettek további egy pályázó meghívására, és vállalták e meghívás költségeinek finanszírozását. Tizedikként pedig a doktori fokozattal rendelkező Zágorec-Csuka Juditot mentorként hívta meg az Országgyűlési Könyvtár.

A *Kárpát-medencei fiatal magyar könyvtárosok együttműködése* című ösztöndíjprogramon 2011. szeptember 1. és 30. között az alább felsorolt könyvtárosok vettek részt:

- Bednárík Prokec Zita** – Szerbia, Topolya, Népkönyvtár;
Hicsik Dóra – Szerbia, Szabadka, Városi Könyvtár;
Bodnár Róbert – Románia, Kolozsvár, Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga” („Lucian Blaga” Központi Egyetemi Könyvtár);
Kiss Szende Enikő – Románia, Brassó, „George Barițiu” Megyei Könyvtár–Magyar Kulturális Központ;
Majoros Enikő Piroska – Románia, Nagyvárad, Biblioteca Județeană „Gheorghe Șincai” („Gheorghe Șincai” Bihar Megyei Könyvtár);
Roncz Melinda – Szlovákia, Somorja, Bibliotheca Hungarica, Fórum Kisebbségkutató Intézet;
Selyem Annamária – Románia, Marosvásárhely, Sapiientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, Műszaki és Humántudományok Kar, kari könyvtár;

- Somi Ágnes** – Ukrajna, Asztély, Falusi Könyvtár;
Zágorec-Csuka Judit – Szlovénia, Lendva, 1. számú Lendvai Kétnyelvű
 Általános Iskola;
Zahuczky László – Magyarország, Miskolc, Miskolci Városi Könyv-
 társ és Információs Központ.

Az ösztöndíjasoknak a programok során lehetőségük nyílt az Országgyűlési Könyvtár állományának, szolgáltatásainak, működésének megismerésére. Betekintést nyerhettek az Országgyűlés munkájába is; az e témakörbe bevezető előadást Soltész István, az Országgyűlés főtitkára tartotta. Az ösztöndíjasok ellátogattak Lakitelekre, a Népfőiskolára is, ahol Lezsák Sándor, az Országgyűlés alelnöke fogadta őket. A határon túlról érkezett könyvtárosok különböző típusú könyvtárakat látogattak meg (ilyen volt a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtára, illetve XXII. kerületi fiókkönyvtára, a Képzőművészeti Egyetem Könyvtára, az MTA Könyvtára, az Országos Széchényi Könyvtár, a kecskeméti Katona József Megyei Könyvtár és a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Könyvtára). Fogadta őket Bakos Klára, a Magyar Könyvtárosok Egyesülete elnöke és Fodor Péter, az Informatikai és Könyvtári Szövetség elnöke. Bartos Éva, a Könyvtári Intézet igazgatója ismertette a határon túli magyar könyvtárosok számára kidolgozott programokat. Szakmai előadásokat tartott számukra Györgyjakab Izabella a Romániai Magyar Adatbankról, valamint Bárdi Nándor történész, az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet munkatársa. Az intézet meglátogatása alkalmával pedig Tóth Ágnes igazgató asszony beszélt a kutatási programjaikról, adatbázisaikról és kiadványaikról.

Az egyhónapos program idején az Országgyűlési Könyvtár csatlakozott a „Kulturális Örökség Napjai” rendezvényhez, amely alkalommal az ösztöndíjasok *A könyvtár, ami összeköt* címmel tartott nagyszerű előadáson mutatkoztak be a közönségnek.

A szabadidő kötetlenebb, de szervezett eltöltésére is volt alkalmuk az ösztöndíjasoknak. A program első hétvégén Szentendrére és Visegrádra kirándultak, ahol jobban megismerhették egymást, hiszen a közös élmény közelebb hozta őket egymáshoz. Később több alkalommal hosszabb-rövidebb budapesti városnézésen is részt vehettek. Megtekintették a Parlament épületének építészeti különlegességeit, értékeit. Majkó Katalin, a Képzőművészeti Egyetem Könyvtára igazgatójának a meghívására Tihanyba utaztak, az egyetem művésztelepére. Az ösztöndíjprogram utolsó napját pedig az Országgyűlési Könyvtár munkatársaival a Lупpa-szigeten töltötték, az Országgyűlés Hivatala üdülőjében.

Az ösztöndíjasok a program zárásaként egy-egy összefoglalót készítettek, amelyben összegezték a Budapesten töltött egy hónap tapasztalatait. Hazatérésük után pedig befejezik a kiválasztott témájuk kidolgozását, és megküldik a pályaműveket.

A program utolsó hetében, az Országgyűlési Könyvtár Deák-termében beszélgettünk velük.

* * *

– *Nagyon nagyok a különbségek a különböző országok, illetve területek szociológiai és kulturális sajátosságai között. Különböző könyvtártípusokból is jöttek. Mi az, ami közös, ami valamennyi határon túli könyvtár hivatása, feladata?*

Zahuczky L.: Az olvasók szolgálata az elsődleges és közös szempont, amely független az intézmény típusától vagy attól, hogy honnan érkezünk.

Somi Á.: Elsősorban az olvasók kérésének megfelelő tájékoztatás, segítségnyújtás. A könyvtár feladata az olvasó hozzásegítése ahhoz, hogy a könyvtár keresőapparátusát eredményesen használja, az állományt szükségletének megfelelően áttekintse. A könyvtár arra szolgál, hogy minden korosztályt és ízlést kiszolgáljon.

Zágorec-Csuka J.: Az első gondolatom az, hogy mindnyájan magyar nyelvű gyűjteményben dolgozunk, abból szolgáltatunk.

Kiss Sz. E.: A kultúra az, ami összetart minket a Kárpát-medence különböző pontjain.

Majoros E. P.: A célkitűzéseink is lehetnek azonosak. Mindenki a saját könyvtárában a legjobban akarja az olvasók érdekeit szolgálni.

Bednárik Prokec Z.: Mindegyikünk kisebbségként él, és a kisebbségünket szolgáljuk. Magyar nyelven nyújtunk segítséget az olvasóknak a határon túl. Már a nyelvhasználatunkkal is elősegítjük, hogy az olvasóink rátaláljanak a számukra fontos információkra.

– *Röviden jellemeznék a saját könyvtárukat?*

Zágorec-Csuka J.: Az 1. számú Lendvai Kétnyelvű Általános Iskola könyvtárában dolgozom. Körülbelül harmincezer dokumentumunk van, amelynek egyharmada magyar, kétharmada szlovén nyelvű. Ez kétnyelvű iskola könyvtára, ahol a gyűjteményszervezés is kétnyelvű. Nincs elkülönítés: a szlovén könyv mellett ott van a magyar. Úgy gondolom, hogy az alapítás óta, mostanra nagyot változott a világ, változott, a magyarság is, változott, a kisebbségi magyarság is, így most már másképpen szervezném a gyűjteményt: a jobb szolgáltatás szempontjából külön nemzetiségi gyűjteménybe, adatbázisba szervezném a magyar nyelvű anyagot. Azután ki kell építeni a digitális utakat az iskolai könyvtárban, de a városi és megyei könyvtárban is. Ha nem építjük ki a digitális utakat, akkor elmaradunk. Azért is jelentkeztem erre az ösztöndíjprogramra, hogy közelről lássam a digitális gyűjteményszervezést. Semmiképpen sem maradhatunk továbbra is a saját, szűk közegünkben.

Bodnár R.: Kolozsváron az egyetemi könyvtár állománya több mint négy millió kötet, amelynek elég nagy része magyar vonatkozású dokumentum. A XIX. század végén létrejött gyűjtemény is jelentős. Azon igyekszünk, hogy ennek az értékes dokumentumállománynak minél több darabja elérhető legyen digitálisan is. Ez egyik meghatározó célja a könyvtárunknak.

Majoros E. P.: A „Gheorghe Șincai” Bihar Megyei Könyvtár enciklopédikus jellegű könyvtár. Ez azt jelenti, hogy minden lehetséges érdeklődési területet próbál lefedni, és kiszolgálja az olvasókat a kisgyerektől kezdve felnőtteken át a nyugdíjas korúakig. A tolerancia elvén működünk, azaz nem sértünk érdekeket. Tiszteletben tartjuk a magyar és a román érdekeket egyaránt a könyvtárban. Most zajlik a régi könyvek retrospektív feldolgozása. Mindenképpen jelentős fejlődési szakaszokon kell átmennie a könyvtárunknak, mert a nyugati könyvtárakhoz képest jócskán van elmaradásunk, amit be kell hoznunk.

Kiss Sz. E.: 2002-ben alakult Brassóban a Magyar Kulturális Központ a Megeyi Könyvtár keretén belül. 2006-ban kerültem oda, és ez évben a vezetőségnek javaslatot tettem, hogy 2007 januárjától működhessen saját magyar nyelvű kölcsönző is. Sikerült is az év februárjától beindítani ezt a részleget. Azóta a Magyar Kulturális Központon belül mintegy nyolcezer könyvvel rendelkezünk. A könyvtárunkban Brassó megye több folyóirata és sok egyéb kiadványa megtalálható az 1800-as évektől napjainkig. A *Brassói Lapok* összes évfolyama fellelhető. Például ezt szeretném a Kárpát-medence és a világ magyarjai számára elérhetővé tenni. Az ösztöndíjat ezért, a digitalizálás szempontja miatt pályáztam meg, amelyet remélhetőleg kivitelezni is tudok.

Selyem A.: A Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem Műszaki és Humántudományok Kar kari könyvtárában dolgozom. Viszonylag fiatal, tízéves a könyvtár. Elsődleges célunk az oktatás és kutatás dokumentációs és információs háttérét biztosítani. Mind nyomtatott, mind elektronikus formában igyekszünk az olvasók rendelkezésére bocsátani a szakirodalmat és a kiegészítő irodalmat. A továbbiakban is elsődleges feladatunk, hogy a könyvtár állományát fejlesszük, a legfrissebb irodalmat beszerezzük. Könyvtárunk az egyetem oktatóin és hallgatóin kívül igyekszik a tágabb közösség számára is elérhetővé válni: a marosvásárhelyi értelmiség, illetve más karok oktatói, hallgatói számára is. Az ittlétem célja egyrészt a követendő példának a megtekintése, másrészt a könyvtárszakmai és a személyes kapcsolatok kiépítése.

Bednárik Prokec Z.: Topolyán az önkormányzati működtetésű közművelődési könyvtárban dolgozom, ahol nagyon családias légkör van mind a kollégák között, mind az olvasóinkkal. Törekszünk arra, hogy élet és nyüzsgés legyen a könyvtárban. Igyekszünk vonzani az olvasóinkat a rendezvényekkel. Sajnos, a mai világban nagyon kevesen jönnének csak a könyvek miatt. Lépést kell tartani az igények változásával, sokszor olyan újdonságokat is felmutatni, amik nem kötődnek kifejezetten a könyvtáros szakmához, de olyan dolgok, amik miatt az emberek szívesen betérnek a könyvtárba. „Lassú víz partot mos”-elven pedig előbb-utóbb az olvasóinkká válnak.

Hicsik D.: Szabadkán, a városi könyvtárban dolgozom. Az állományunk szerb és magyar nyelvű. Amikor Budapestre érkeztem, azt hittem, hogy a mi könyvtárunk van a legrosszabb helyzetben. Nem tudjuk beszerezni a legfrissebb magyar kiadványokat, az olvasókat nehezen tudjuk megtartani. Kiderült azonban, hogy nem volt igazam, sokkal rosszabb helyzetben lévő könyvtárak is vannak a Kárpát-medencében. Ez nagy tanulság volt: mi még jó helyzetben vagyunk számos határon túli könyvtárhoz képest. A könyvtárunk olyan, mint egy mesebeli csigaház. Nagyon sok mindenünk van, csak egyszerűen nem tudjuk megragadni az alkalmat, hogy megmutassuk. Nagyon szép régi könyveink vannak, helyismereti lapok, 100–130 éves újságok. Azért volt jó ez az egy hónap, mert nagyon sok könyvtárat láttunk, és igyekeztem „ellopni” a praktikákat, hogy mi az, amit megmutatnak az olvasóknak, hogyan rendeznek be, hogyan szerveznek meg egy modern könyvtárat. Ezeket az ötleteket, illetve tapasztalatokat szeretném otthon hasznosítani.

Ronc M.: Szlovákiából, Somorjáról a Bibliotheca Hungaricából jöttem. Ez egy speciális kutatókönyvtár. Nyilvános, de célközönségünk leginkább a szakdolgozat-, disszertáció- és monográfiaírók köre. Olyan könyveket lelhetnek fel, amelyek Szlovákiában, más könyvtárakban ritkán találhatóak meg a polcokon. Gyűjtjük az 1918 óta Csehszlovákiában és később Szlovákiában megjelent, kisebbsé-

gekkel foglalkozó irodalmat, valamint a csehszlovákiai magyar szépirodalmat. Ez alkotja a törzsszállományt. Ezen kívül kézikönyvek is fellelhetők. Nemcsak magyar, hanem szlovák, cseh, angol, német nyelvű dokumentumaink is vannak. Ezen kívül van egy hagyatéki részlegünk is, ami jelentős személyiségek könyveit, ex libriseit tartalmazza. Egyedülálló, mivel híres nyelvészek, irodalmárok, néprajzkutatók hagyták ránk ezeket a könyveket.

Somi Á.: Kárpátaljáról érkeztem, az Asztélyi Falusi Könyvtárban dolgozom 2009 márciusától. Könyvtáram a falu központjában található, két helyiségből áll. Állományát tekintve 5624 kötetből tevődik össze, ami tartalmazza a folyóiratokat is. A könyvtár rendszere szabadpolcos, bárki bármikor hozzáfér a különböző világ- és szépirodalomhoz egyaránt. Nyelvek szerinti megoszlása: ukrán, magyar és kisebb mennyiségben orosz könyvek is találhatóak. Külön polcon megjelölhetőek a gyermekirodalmi könyvek, folyóiratok, amik többsége magyar nyelvű. Minden korosztály számára hozzáférhető dokumentumok várják az idelátogatókat és olvasni vágyókat.

Zahuczky L.: Miskolcra jöttem, a Miskolci Városi Könyvtárban dolgozom hét éve. Hét fiókkönyvtárból áll a könyvtárunk. Az egyik legkisebbikben dolgozom, a Móra Ferenc Könyvtárban, az Avason. Közel tizennégyezer kötet az állomány nagysága. Amiért jelentkeztem erre a programra, az a kíváncsiságom. Nagyon kíváncsi voltam, milyen lehet egy ilyen ösztöndíjprogram. A másik ok pedig, hogy itt módomban nyílt a határon túli magyar könyvtárosokkal való élő, közvetlen kapcsolat kialakítására.

– *Mi volt a legmeghatározóbb élmény, amit itt átéltek? Mi volt, az ami legjobban tetszett bármelyik meglátogatott intézményben? És mi volt az, amit odahaza hasznosítani tudnak?*

Zágorec-Csuka J.: Kivételes lehetőség volt, hogy az Országgyűlési Könyvtár befogadott minket, és programot készített számunkra az egész hónapra. Megismer-tük a könyvtár gyűjteményét és a szolgáltatásait. Kivételes dolog, hogy egy könyvtár egy hónapig ösztöndíjasokkal foglalkozik. De az is nagy élmény volt, amikor az OSZK-ban, a Képzőművészeti Egyetem Könyvtárában, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban, illetve a kecskeméti Katona József Könyvtárban tölthettünk el hasznos napokat, órákat. És ezenkívül még, egybekötte mindezzel, az Országgyűlés működését is megismerhettük. Ez rendkívüli! Teljesen egységben látom e két részét a programnak. Kiemelném Györgyjakab Izabella előadását. Számomra modellértékű volt az Erdélyi Magyar Adatbank. Lehet hogy kisebb léptékben, de a Muravidéki Magyar Adatbankot is létre lehetne hozni. Úgy érzem, hogy ez kicsiben adaptálható. A másik élmény a Lakitelki Népfőiskola meglátogatása. Példaértékű volt, hogy egy kis környezetben, egy lentről jövő kezdeményezés demokratikus változásokat hoz, értéket teremt és a mai napig működik. Van Lakiteleknak határon túli népfőiskolai mozgalma. Munkáját kiterjeszti a Vajdaságra, Erdélyre, és foglalkozik úgy-mond, a néppel, megfelelő háttérrel adva a politikai kultúrának.

Bodnár R.: Elég sok intézményt meglátogattunk a program során. Nem szeretnék csak egyet kiemelni. A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban érdekes volt tapasztalni a régi és az új ötvözetét: a régi épületben az új szolgáltatásokat. A Képzőművészeti Egyetem Könyvtára pedig családi hangulatot árasztott. A kecskeméti könyvtárban töltött órák is nagy élményt nyújtottak. Természetesen itt, az

Országgyűlési Könyvtárban is rengeteget láttunk, tapasztaltunk. Mindegyik más, de igen hasznos volt. A személyes kapcsolat kialakítása nagyon fontos. Mivel digitalizálással foglalkozom, különösen hasznos volt számomra Györgyjakab Izabella az Erdélyi Magyar Adatbankról, valamint Boros Ildikó az Országgyűlési Könyvtár „Digitalizált Törvényhozási Tudástár” projektjéről szóló előadása.

Majoros E.: Mindig meglepetésként ér, hogy Magyarországon sokkal gyakorlatiasabban állnak a könyvtár szervezéséhez, a könyvtárügyhöz. Nálunk ez a pragmatizmus nagyon hiányzik. Pozitívan nyugtáztam, hogy amíg eddig határon túliként leginkább az OSZK-val volt kapcsolatom, most láthattam más alternatívákat is. Ha Budapestre jön egy könyvtáros, akkor elsőként a nemzeti könyvtárat keresi fel. Most viszont eljutottam más intézményekbe is. Fodor Péternek, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár főigazgatójának a személyisége nagyon szimpatikus volt. Az ottani munkaszervezés, munkaszervezet pedig olyan pozitív, nyugatias minta, ami dicsérendő, és nem tudom, hogy valaha sikerül-e egy ilyen méretű és típusú könyvtárat Romániában létrehozni. A Képzőművészeti Egyetem Könyvtárában meg tapasztalhattuk, hogyan működik egy alkotóműhely, hogyan találják meg a fiatal művészek a helyüket egy világvárosban, és a képességeiket hogyan tudják kibontakoztatni. Ez nagyon nagy dolog! Kecskemét városa pedig azért volt nagyon érdekes, mert láttuk, hogy egy közösség képes fenntartani egy megyei könyvtárat rendeltetészerűen. Szervezett munka, jól átgondolt feladatszervezés volt, amit ott láttunk. Ez sokat segít nekünk abban, hogy ha hazamegyünk akkor elmondhassuk, hogy így is lehet csinálni: gyakorlatiasabban, átgondoltabban, szervezettebben.

Kiss Sz. E.: Nekem nagy tapasztalat volt a budapesti könyvtárak látogatása. Budapesten minden könyvtárat jól szervezettnek, kiválóan ellátottnak láttam. Brassóban ezt elképzelhetetlennek tartom. Nehéz bármit is kérelmezni, benyújtani vagy bármilyen módon igényelni, mert úgysem fog megvalósulni az, hogy egy ilyen színvonalú könyvtárat létrehozzunk. Akár a könyvvállomány viszonylatában, akár más szempontból. Mert a többség az mindig több!

Selyem A.: Az nyújtott pozitív benyomást, hogy a könyvtárosok nagyon nyitottak. Ez komoly pluszt jelent. A könyvtár fizikai megjelenése mellett nagyon fontos, hogy a könyvtáros személyisége milyen. A saját könyvtárámban megvalósíthatónak tartom a szolgáltatások minőségének javítását. Valószínű, hogy az olvasók megtartásának és az új olvasók bevonásának ez a kulcsa. Fodor Péter főigazgató úr egy mondatát idézném, amely nagyon megragadott. Azt mondta, *„Ha a könyvtárban valamilyen probléma vetődik fel, akkor azt feladattá kell formálni.”* Ez szinte jelmondat lehet számomra.

Bednárik Prokec Z.: Csatlakoznék Annamáriához, mert a könyvtáros személyisége tényleg az egyik legfontosabb tényező. Amikor megérkeztünk, az Országgyűlési Könyvtár munkatársai olyan melegen és barátságosan fogadtak minket, hogy rögtön szinte családias légkör alakult ki. Amellett, hogy könyvtárosként szakmailag segítettek minket, emberként is mellettünk voltak, ami szerintem már nem tartozott szorosan az ösztöndíjprogramba. Ez már szívből jött, és ez nagyon pozitív tapasztalat volt. Sok újat tanultam a könyvtárszervezéstől kezdve a digitalizálásig. Arra fogok törekedni hogy minél több dolog megvalósulhasson nálunk is. Most már nem úgy beszélhetünk róla, hogy van egy ötletem, amit jó lenne megcsinálni, hanem láttam valamit, ami Budapesten vagy máshol működik, és azt szeretném megvalósítani.

Hicsik D.: A legnagyobb pozitívuma ennek az egy hónapnak, hogy ennyi ideig itt lehettünk a Parlamentben, amit eddig csak tévében láttunk. Karzatlátogatáson voltunk az ülésteremben, házbizottsági ülésen is voltunk, a bizottságok működéséről hallottunk.

Nem tudok egy dolgot kiemelni a tapasztalatok közül. Most úgy érzem, hogy mindent meg akarok valósítani, amit láttam, aztán majd meglátjuk, hogy mi valósul meg belőle. De ezt így kell csinálni: nagyot kell álmodni, aztán örülünk annak, ami megvalósul belőle. Semmi sem olyan, amit ne lehetne megcsinálni nálunk is. Az itteni könyvtárosok is emberek, ha ők meg tudták csinálni, akkor mi is meg tudjuk. A legnagyobb döbbenet számomra, hogy itt is akkorák a könyvtárak, mint nálunk, itt is annyian dolgoznak, mint nálunk. Kérdés, hogy akkor mi is az, ami annyira nem megy nálunk? Talán az egyik fontos tényező, hogy mi többnyelvű környezet vagyunk. Szerb, horvát, magyar állományunk is van. Fizikailag több könyvtár létezik egy térben. Azt hiszem, hogy ezt majd „feladattá kell formálni”! A másik pedig a kapcsolatépítés, ami nagyon fontos. Itt kapjuk, alakítjuk ki azokat a kapcsolatokat, amelyek által be tudjuk szerezni a magyarországi dokumentumokat. Azután Szerbiában nincs magyar nyelvű könyvtáros képzés. A szakvizsgát szerbül tesszük. Nagyon fontos magyarul is megtanulnunk a szakkifejezéseket.

Ronczi M.: Nagyon sok pozitív benyomásom volt. Ide-oda kapkodtam a fejemet! Csodálatos könyvtárakba jártunk. Felettébb kedves emberekkel találkoztunk, akik a szakmájukban is szinte csúcsteljesítményt nyújtanak. Az olvasótermeken ámultam el leginkább. Rádöbentem, hogy a mi olvasótermünk még messze nem az, aminek lennie kellene, és a könyvtárunk sem az, ami lehetne. Nemcsak a könyvek és a folyóiratok terén kéne otthon lenni, hanem az internet világában is, és egyéb szolgáltatásokat is kell nyújtani. Ebben még van mit fejlődnöm nekem is és a könyvtáramnak is. A pozitív példák, amelyeket az egy hónap alatt láttunk, ösztönöznek arra, hogy ne ragadjunk le a XX. században, hanem lépünk át tényleg a XXI.-be.

Somi Á.: A sok szép látvány megkapó, és ami minden könyvtárban alapvető funkció: a rendezettség, a számítógépes programok, amelyek segítséget nyújtanak az olvasóknak, és a látogatóknak. Amit szeretnék megvalósítani és hasznosítani, az a számítógépes programokkal – adatbázisokkal, katalógusokkal – való munka.

Zahuczky L.: Rengeteg pozitív élményt jelentett számomra az ösztöndíjprogram. Sok mindent elmondtak már az előttem szólók, ezért csak néhány dolgot emelnék ki. Megfogott, hogy Fodor Péter főigazgató úr milyen érdekérvényesítő képességgel rendelkezik a fenntartó felé. Nagyon tetszett, hogy a Képzőművészeti Egyetem Könyvtárában és a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Könyvtárában a kulisszák mögé is betekinthettünk. Szívélyesen, szinte családtagként fogadtak és kísérték minket mindkét, de azt hiszem, ahol csak jártunk, az összes helyen. Fontosnak tartom, azt is, hogy ezalatt az egy hónap alatt személyes kapcsolatok alakulhattak ki, nemcsak köztünk, ösztöndíjasok között, hanem ösztöndíjasok és aktuális „vendéglátóink” között is.

– *Milyen az egyesületi élet az adott országban? Részt vesz-e benne?*

Zágorec-Csuka J.: Szlovéniában működik a Szlovéniai Könyvtárosok Egyesülete. Hasonlóan épül fel a szervezete, mint az MKE-nek. Vannak regionális szekciói. Tagja vagyok ennek az egyesületnek és a Muravidéki Regionális Egyesület-

nek is. A Muravidéki Nemzetiségi Iskolai Könyvtárosok Szekcióját én hoztam létre, és vezetem, mivel a régió legnagyobb iskolai könyvtárában dolgozom. A Könyvtáros Egyesület nemzetközi kapcsolatainak a szekciójába is beválasztottak.

Ami hiány, hogy, kevésbé ismerem a digitális utakat, adatbázisokat és a digitális könyvtárügy különböző lehetőségeit. Talán az Informatikai és Könyvtári Szövetséggel kéne kapcsolatunkat kialakítani.

Bodnár R.: Romániában a Romániai Magyar Könyvtárosok Egyesülete működik, amelynek régóta tagja vagyok. Idén éppen Kolozsváron volt a vándorgyűlésünk. Szervezetünk a Könyvtári Intézettel együttműködve különböző szakmai képzéseket szervez.

Kiss Sz. E.: 2006 óta vagyok tagja a Romániai Magyar Könyvtárosok Egyesületének. Három vándorgyűlésen vettem részt. Kiemelném Kopacz Katalin elnök és Kiss Jenő, az előző elnök szerepét, munkásságát, akik nagyon sokat tettek és tesznek a romániai magyar könyvtárosokért. Idén részt vehettem egy kihelyezett csíkszeredai képzésen, kiadványszerkesztés témában, amelyet a Könyvtári Intézet szervezett.

Selyem A.: A Könyvtári Intézet kihelyezett tanfolyamain való részvétel egyedüli lehetőség sokak számára, ami a magyar nyelvű szakmai képzést illeti. Tagja vagyok a Romániai Magyar Könyvtárosok Egyesületének, rendszeresen részt veszek a vándorgyűlésein.

Bednárik Prokec Z.: A topolyai Népkönyvtár tagja a Kapocs Könyvtári Csoportnak. Rajtuk keresztül mi, vajdasági könyvtárosok tudunk találkozni egymással is, az anyaországiakkal is. Számos képzést szerveznek a Könyvtári Intézettel együtt, ezek közül Payer Barbara előadásait emelném ki.

Hicsik D.: Könyvtárunk is tagja a Kapocsnak, csak nehezen jutunk el képzésekre. Emellett egyszer kaptunk kártyákat, hogy a Szerbiai Könyvtárosok Egyesületének is tagja vagyunk, de ennek nem látom hasznát magyar könyvtárosként.

Ronczi M.: A Szlovákiai Magyar Könyvtárosok Egyesületének a tagja vagyok. Két éve vagyok könyvtáros, ezért még nincs sok tapasztalatom. A somorjai Zalaibai Zsigmond Városi Könyvtárral egy épületben vagyunk, és az ottani kolléganőktől tudom, hogy főleg a nyugati régióban, a Csallóköztől Érsekújvárig, Ipolyságig bezárólag vannak az aktívabb tagok. Innen érkeznek a Könyvtári Intézet által szervezett továbbképzésekre is legtöbben. Mindkét évben részt vettem ezeken a képzéseken.

Somi Á.: Nem vagyok tag, de szeretnék, mert nagyon sokat olvasok a Kárpátaljai Könyvtárosok Információs Egyesületéről, remélem, a jövőben én is aktív tagja lehetek.

Zahuczky L.: 2004 óta vagyok egyéni tagja az MKE Borsod Megyei Szervezetének. Idén januártól vezetőségi póttagja vagyok a területi szervezetnek, valamint megírtam az egyesületünk történetét is az MKE 75 éves jubileumi könyvébe, amely Bényei Miklós szerkesztésében látott napvilágot.

– *A könyvtárak ma paradigmaváltást élnek át. Marad-e a könyvtár „könyvmúzeum” vagy egy elektronikus információszolgáltató-hely lesz, illetve közösségi tér? Hogyan látják a könyvtárak jövőjét?*

Zágorec-Csuka J.: Szerintem minden embernek, közösségnek, nemzetnek van egy arca. Szellemi arc, amit maga teremt meg önmagának. Nem hiszem, hogy

vészhelyzet volna a fenti kérdésben. A határon túl az emberek ragaszkodnak a gyökereikhez. Hiszen mi más marad?! Kitarulkozunk-e az Európai Uniónak, és teljesen elveszünk? A szellemi arculat megőrzése, a helyi identitás, a klasszikus irodalom, annak a kultúrának, amit mi magunk teremtettünk, megőrzése nélkül nagyon légüressé fog válni a tér. Egy út és hivatás van: a megteremtett szépirodalmat, helytörténetet a könyvtár hivatott őrizni. És a történelem nem most kezdődött! Nekünk pedig speciális történetünk van Trianon óta. Olyan, amilyen, de a mienk! Ezért azt gondolom, hogy helyi adatbázisokat kell építeni helyi gyűjteményből, amelyek segítenek eligazodni és megmaradni. Erre nevelni is kell! Az Európai Unió akkor lesz identitás- centrikus, ha lesz európai identitás. Egyelőre azonban nincs! A kisebbségi létben akkor lesz kisebbségi identitás, ha erre neveljük a gyerekeinket. A könyvtárnak dokumentáló és nevelő szerepe van. Ezzel nem lehet probléma.

Nem tudom, hogy az Európai Unió mostani lehetőségei között mennyire tudná a mi munkánkat, nemzetéptítésünket segíteni. Erről is lehetne gondolkozni. Itt, az Országgyűlési Könyvtárban hallottunk előadást a Digitalizált Törvényhozási Tudástárról. Számomra jó példa volt, hogy az Országgyűlési Könyvtár európai uniós projekt által kétmillió oldalt tud digitalizálni. Talán egyszer mi is eljutunk oda, hogy ezeket a forrásokat igénybe tudjuk venni. Ezeket az utakat mi még nem járjuk, nem tiszta előttünk a kép. Nem tudjuk, hogy melyik országon, Magyarországon vagy Szlovénián keresztül tudnánk lépni. Ezekről a lehetőségekről még keveset tudunk.

Bodnár R.: Szinte elképzelhetetlen, hogy a közeljövőben a könyv „kihalna”. Inkább megmarad a könyv is, a könyvtár pedig szolgáltat elektronikus dokumentumokat velük együtt. Illetve egy találka- és szocializáló helyé is válik. Hiszen az egyetemisták sem csak azért mennek könyvtárba hogy tanuljanak, olvassanak, hanem hogy találkozzanak az évfolyamtársaikkal. Egyre több nyílt térre, kávézóra lehet szükség. De a könyv is ott lesz! A könyvtár szerepe még az is, hogy minőségi információt szolgáltatson. Hogy válogasson, mit digitalizál, mit szolgáltat elektronikusan az olvasók számára.

Majoros E. P.: A könyvtárnak olyan helyé kell válnia, ahol otthonosan mozog az ember. Egyszerűen bemegy és információhoz jut, képes ott eligazodni. Szerintem a klasszikus irodalomnak is fontos szerepe van, hiszen egy klasszikus irodalmi szöveg soha nem változik, állandó marad. Az információ viszont folyton változó. A könyvtár tehát a maradátság szimbóluma is. Romániában olyan problémák vannak, hogy egy középiskolai diáknak olykor gondot jelent a szövegértés. Fennállhat a veszélye annak, hogy egyszer csak egy hírközpontú világban ébredünk, viszont a hírek szövegeit nem tudják majd értelmezni az emberek!

Kiss Sz. E.: A brassói Magyar Kulturális Központ 2002-ben úgy lett létrehozva, hogy – szó szerint – a kultúrát vittük be a könyvtárba. Író-olvasó találkozókat és hasonló kulturális programokat szerveztünk. 2006 után létesült a magyar kölcsönző. Persze még mindig vannak különböző rendezvények. A könyvtár jövője? Én mindig a nyomtatott könyvvel vagyok barátságban. Újságot szeretek kézbe venni az internetes újságok helyett. Szeretem a könyv szagát. Viszont az is elképzelhető hogy húsz év múlva a könyvtárakban robotok fognak dolgozni, azok lesznek a „felügyelők”.

Selyem A.: Az információt csak az tudja értelmezni, akinek van mélyebb tudása, műveltsége. Enélkül az információval nem sokat tud kezdeni. Hogy a jövőben

a nyomtatott vagy az elektronikus dokumentum fog dominálni? Most Moldován István, a Magyar Elektronikus Könyvtár vezetőjének megállapítása jut eszembe. A napokban mondta, hogy tulajdonképpen még mindig a könyv az a forma, amely igazán maradandó. Az elektronikus formák rövid életűek. Az öt vagy tíz évvel ez-előtt megvásárolt elektronikus dokumentumok használhatatlanok, míg egy több száz éves könyv ugyanúgy használható. Azonban léteznek olyan dokumentumtípusok, például a napisajtó vagy bizonyos folyóiratok, amelyek esetében az elektronikus forma valami pluszt tud nyújtani egyrészt az elérhetőség gyorsasága, másrészt a kereshetőség könnyűsége miatt. A helyes út arrafelé vezet szerintem, hogy a két forma között egyensúly legyen. A könyvtár közösségformáló szerepe ettől a kérdéstől független. Ez a szerepe viszont a társadalom számára fontos tényező.

Bednár Prokec Z.: A klasszikus irodalom nem megy ki a divatból, hiszen a klasszikus zene sem megy ki a divatból attól még, hogy új zenei irányzatok jelennek meg. A két forma, az elektronikus, illetve a papíralapú nem zárja ki egymást. A könyvtár akkor igazán jó, ha közösségi szintéreként is működik. Nyitott legyen, az emberek szívesen járjanak oda.

Hicsik D.: A könyvtárunk eddig is úgy működött, mint egy közösségi szintér. Ami az információt illeti: ha az ember nem tud szelektálni az információk között, akkor előbb-utóbb meg fog hülyülni. Nálunk egyre gyakoribb, hogy nem fizetik elő a kábeltévét, mert felesleges, hiszen ami fontos, ahhoz az információhoz hozzá fog jutni az ember más forrásból. A könyvtár feladata pedig az, hogy kiválogassa és összegyűjtse a maradandó információkat.

Ronc M.: Azzal, hogy fiatalok internetezni mennek be a könyvtárba, megkezdődhet a nevelésük, a könyvre nevelésük. A könyvtárosnak fontos feladata van abban, hogy olvasóvá nevelje őket. A különböző közösségi portálokon való megjelenése a könyvtáraknak arra is alkalmas, hogy a fiatal korosztályokat elérjék.

Somi Á.: Mivel Ukrajnában nem fordítanak elég figyelmet és pénzt a könyvtárakra, ezért csak reménykedünk, hogy még marad a könyvtár, és mi magunk próbáljuk fenntartani a könyvtárat, például azzal, hogy minél több olvasónak tudunk segítséget nyújtani.

Zahuczky L.: A web 2.0 szolgáltatások, az akadálymentes környezet – akár az épület vagy a honlap – és ugyanígy a közösségi funkciók is rendkívül fontosak. A Portál-program felénél tartunk. Az abban kitűzött célok, ha nem is maradéktalanul, de megvalósulhatnak, és jó úton haladnak.

– *Utoljára, de nem utolsó sorban mint a sajtó képviselői, arra lennének kíváncsiak, hogy mennyire ismerik és olvassák a magyar vagy az adott ország nyelvén a sajtót?*

Zágorec-Csuka J.: Mivel kétnyelvű környezetben élek, tudatosan próbálok mind a két kultúrát párhuzamosan fejleszteni. A szlovén sajtóban is publikálok. Írtam szlovénul a magyar könyvtáros társadalomról és könyvtári rendszerről. Publikálok a Könyv, Könyvtár, Könyvtárosban és a Könyvtári Figyelőben, a Könyvtári Levelező/lapban is. Mivel doktori képzésre jártam, a publikálás „előírás” is volt.

Bodnár R.: A mi könyvtárunkba is jár a román és magyar sajtó. Más országokból is járnak a könyvtárüggyel foglalkozó kiadványok. Érdekes megfigyelni és összehasonlítani, hogy egy-egy országban milyen aktuális témákkal, problé-

mákkal foglalkoznak éppen. Érdemes lenne megvizsgálni, hogy melyik országban mik az aktuális problémakörök, mennyire más, mennyire változó országonként.

Majoros E. P.: Inkább az interneten keresztül olvasok szakajtót. A könyvtáros munka pszichológiai vonzata az, ami igazán érdekelt.

Kiss Sz. E.: Ismerem a 3K-t, a Könyvtári Figyelőt. Rajta vagyok a levelezőlistákon, mind a magyar, mind a román könyvtárosok levelezőlistáim.

Selyem A.: A 3K-t, a Könyvtári Figyelőt és a TMT-t járjuk. Ahogy időm engedi beleolvasok ezekbe a folyóiratokba. A Katalisten is fenn vagyok. A román könyvtárügyről kevesebbet tudok, arról inkább csak az internetről tájékozodom.

Bednárk Prokec Z.: A 3K-t és a Könyvtári Figyelőt járjuk. Természetesen interneten keresztül is tájékozodom. A szerb könyvtárügyről keveset tudok, nem igazán képviseltetik magukat. Inkább a magyar vonatkozású szakajtó felé fordulok.

Hicsik D.: Mivel magyar olvasókkal találkozom, a magyar szakajtót olvasom. Általában interneten szoktam követni. Az olvasók érdeklődése és a nyelv kizárja, hogy a szerb szakajtót olvassam. Ha például találok egy addig ismeretlen Csáth Géza-riportot vagy Kosztolányi kézírását tartalmazó könyvet, akkor nyilván a magyar olvasót az fogja érdekelni.¹

Ronczi M.: A mi könyvtárunk a 3K-t és a szlovákiai szakajtót járja. Az épületben található a somorjai városi könyvtár, ahova a szakajtó nem jár, azt rendszeresen tőlünk viszik el.

Somi Á.: Az ország nyelvén sok folyóirat, szaklap található és bárhol beszerezhető, de magyar nyelven nem igazán jelennek meg. Magyarországi vagy internetes böngészés útján tudunk ismereteket szerezni, de nem minden használható az adott országban, ahol élünk. Minden országnak megvan a saját maga szakmai alapkonceptiója.

Zahuczky L.: A városi könyvtár valamennyi tagkönyvtára előfizetője a 3K-nak. A Könyvtári Levelező/lap négy helyre jár nálunk. Amit nagyon sajnállok az az, hogy a Könyvtári Figyelő összesen csak kettő, a TMT viszont egyetlen könyvtárunkba sem jár. Ezekhez legtöbbször a II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtárban és a Miskolci Egyetemi Könyvtárban jutok hozzá. Rendszeresen olvasom a KATALIST-et. A LISA²-t és a LISTA³-t is használom egyetemi tanulmányaim során.

– Köszönjük a beszélgetést! És kívánjuk, hogy a Magyarországon szerzett tapasztalataikból minél többet tudjanak odahaza hasznosítani!

Mezey László Miklós–Pegán Anita

---

1 Az ösztöndíjprogram után Bednárk Prokec Zita és Hicsik Dóra egy könyvtáros blogot indított el: „Könyvtár, ami körbevisz” címmel, az alábbi internetes oldalon: <http://konyvtar-ami-korbevisz.blogspot.com/> A blogon könyvtárosoknak szóló ötletek, könyvtárak bemutatása található sok képpel, könyvtárosoknak és minden érdeklődőnek.

2 LISA – Library and Information Science Abstracts

3 LISTA – Library, Information Science & Technology Abstracts

Bibliotékákrúl, könyvekrúl, írásrúl, olvasásrúl

Minapában, a fent jelzett címmel meghirdetve, nemzetközi konferencia nyílt székesfővárosunkban.

Megdöbbenéssel és értetlenül álltam a kész tények előtt, ugyanis szakmabeliként tudnom kellett volna róla (mármint az előkészületben lévő és hamarosan megnyíló konferenciáról) a médiából, a szaksajtóból vagy egyéb orgánumból, akárcsak – mondjuk – a napilapok kulturális rövidhíreiből is. De semmi ilyesmi híryanag közlésre nem került, nem volt hírverés, mondom: a szakmai fórumok, levelezési listák sem tudtak a dologról. Mégis, hogyan jutott tudomásomra? Nem, nem értesített senki bennfentes ismerősöm, sem pedig valamelyik jólétesült barátnőm vagy barátom. Valójában csak úgy belecsöppentem. A kellős közepébe.

Mindenkori szertelen éjszakai „utazásaim” egyik közelmúltbeli alkalmával törént, hogy egy ódon épület hatalmas dísztermében (nevezhetjük talán konferenciateremnek) találtam magam, pontosabban annak ajtaja (nehéz, mahagóni színű tölgyfa ajtó) előtt, amelyen ízléses, kalligrafikus betűkkel írva, kis táblácska adta tudtomra: KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉS – MAGYAR SZEKCIÓ. Benyitottam, s nem kis meglepetésemre nemcsak a terem tűnt ódonnak barokkos, sötét dohányszín bútoraival, hanem, mintha csak szellemjárta helyre tévedtem volna, határozottan a múlt hűvös fuvallatát éreztem, mégis megnyugtatóan otthonosnak tűnt a környezet. A hatalmas, ovális alakú asztalt süppedő, bőrrel bevont karos, magasított támlájú székek vették körül, amelyekben emlékezetem halvány derengéséből felbukkanó, (talán a régmúltból?) ismerősnek tűnő alakok foglaltak helyet, mind egyikük előtt faragással díszített kis lakkozott fatáblán (nem is olyan kicsi az a tábla) feltüntetve a név, cím, rang, beosztás, olykor a tevékenységi kör is. Magvas gondolatokat cseréltek, mindvégig szem előtt tartva a konferencia magasztos tárgyát, mindazonáltal társalgásuk fesztelemnek mutatkozott, nélkülözött bárminemű formai megkötést – olykor egymás szavába vágtak –, továbbá (miközben jómagam körbesétáltam végeláthatatlan asztalukat; meg-megállva, tekintetemmel elidőzve egyikük-másikuk arcvonásain) semminemű érdeklődést nem tanúsítottak irányomba; mintha ott se lennék.

A szemközti falon, mintegy a konferencia témáját tárgyzani és illusztrálni kívánó, kifüggesztett idézet:

A könnynyomatás elmés művészete Mainzban találtattott fel: a művészetek művészete, a tudományok tudománya az, amelynek gyors hatása folytán tekintélyes tudás- és bölcsességbeli kincs került elő a homályból, hogy gazdagítsa és fényével beragyogja a világot.

WERNER ROLEVINCK KRÓNIKÁJÁBÓL, 1474

Álmélkodásom szüntével egyre inkább az elhangzó megnyilatkozások, a beszélgetések egybefonódó szálai kötötték le figyelmemet:

Janus Pannonius (Csezmiczei János) (Csezmicze, 1434. augusztus 29.–Medvevár, 1472. március 27.) pécsi püspök, az első név szerint ismert magyar(-horvát) költő és humanista, alig kartávolságnyira tölem, így deklamált: *A vén könyvekben sok volt még a sötétség, főként, mert idegen szók fertőzték meg a nyelvünk, s megtévesztették az igazságot keresőket, s egyszerűben kedvük szegték, ha tanulni akartak.*

Itt megtorpant, majd, kicsit elgondolkodva, mintha csak szemben, az asztal túloldalán ülő Hunyadi Mátyáshoz intézné szavait, ezt mondta: *Könyvet hoznak eléd – rögtön rád ismer az ember.*

Végül mégis **Hunyadi János** (1407 körül–Zimony, 1456. augusztus 11.) középkori magyar földesúr és hadvezér, a „nagy törökverő”. Kormányzó (régens), a középkori Magyar Királyság egyik legkiemelkedőbb hadvezére; Hunyadi Mátyás apja. Nevéhez fűződik az 1456-os nándorfehérvári diadal – szólalt meg: *Már sokan mondták, hogy a háborúban hallgatnak a múzsák. Mi mégis, amennyi időnk marad az állandó nyugtalanító háborúktól, az irodalomnak szenteljük kedvvel és gyönyörűséggel.*

Azután fia, **Hunyadi Mátyás** (Kolozsvár, 1443. február 23.–Bécs, 1490. április 6.) magyar király, nevezik Corvin Mátyásnak, az igazságos Mátyás királynak, hivatalosan I. Mátyásnak, de a köznyelv egyszerűen, mint Mátyás királyt emlegeti – apját türelmesen végighallgatva, némi fensőbbiséggel a hangjában (szakmai ártalom), szintén véleményt nyilvánított: *Mi másért olvasunk könyveket, ha nem azért, hogy a jó példákat látva a jót kövessük, a rosszat pedig kerüljük.*

Gyűrűvel ékes ujjai között súlyos, nagy szemű olvasóját morzsolgatva (ez egy másik olvasó!) **Oláh Miklós** (latinul Nicolaus Olahus, Nagyszeben, 1493. január 10.–Pozsony, 1568. január 15.) román származású humanista és történész, aki a Magyar Királyság területén tevékenykedett, esztergomi érsek, Hont vármegye főispánja, királyi helytartó, Németalföld régense – mintegy elmélázva, magába merülten mondotta: *Ha van bennem valami (bárha egy szikra is csupán), bevallom, hogy a hallgatag könyvektől tanultam azt. Majd látva hallgatósága kitüntető figyelmét, még hozzáfűzte: Csak néma könyv volt lopva mesterem.*

Ekkor felemelvén mindeddig az asztalon, előtte fekvő testes, csatokkal díszített és megerősített tomust, **Rimay János** (Alsósztrégova, 1570 körül–Divény, 1631. december 9.) politikus, költő, a magyar késő reneszánsz legjelentősebb íróegyénisége – fordult imígyen felvillanyozva szomszédjához: *Neked úgy ajánlom újabban ez könyvet, hogy ítélettel olvasván minden részét, holta után is megbecsüld azt, aki életiben való kis becsületeivel ily virágzó, éles és tudós elmét viselt előtted, s ki nagy hasznodra is tudott volna lenni, ha elméjével te tudhattál volna élni.*

Szomszédja (akit minden igyekezetem ellenére képtelen voltam azonosítani, s mivel minden figyelmemet a személy identifikálása kötötte le, így elmulasztottam magát a könyvet szemrevételezni) vigyázatos módon átvette, nézegette, forgatta – oldalait, írásképét gusztálgatva lapozgatott a kötetben –, majd fejét csóválva, nagy óvatossággal, mint hímes tojást visszaadta. Sajnálkozásának hangot adva olyanképpen nyilatkozott, mint akinek nincsen megfelelő anyagi tehetsége ilyen értékes jószág megvásárlására.

Apáczai Csere János, (Apáca, 1625. június 10.–Kolozsvár, 1659. december 31.), filozófiai és pedagógiai író, a hazai művelődés, tudományosság és nevelésügy

üttörője, aki a közt szolgáló tevékenységében harmóniát teremtett erdélyi, magyar, európai és egyetemes emberi értékek között – ezt már nem hagyhatta szó nélkül: *Ne bántson a szegénység, mert ez minden időkben ösztökélő volt tanulásra! Tanítva tanulj, gondolkodva olvas! Sokat írj; a betű megmarad, a szó elrepül!*

Zrínyi Miklós, gróf (horvátul: Nikola Zrinski) (Ozaly, 1620. május 1.–Zrínyifalva, 1664. november 18.) horvát bán, Zala és Somogy vármegyék örökös főispánja, nagybirtokos főnemes, költő, hadvezér és politikus – más oldalról közelítette a témát: *Az ember élete oly rövid, hogy alig vihet véghez öt vagy hat derék dolgot, és mikor már kezdett szokásból valamit tanulni az ember, akkor szűnik meg, és nem lesz tovább. Viszont azok, akik olvasnak nem öt vagy hat dolgot s jól főzték meg elméjekben, hanem számtalant, és mindjárt készek a cselekedethez is, mihent hozzákezdenek.*

Magyar származása (szülei Magyarországról vándoroltak Morvaországba, eredeti neve az 1968-ban felfedezett végrendelete szerint Szeges János volt), s hosszabb idejű magyarországi működése (a sárospataki református kollégiumban tanított, itt írta meg két igen fontos művét, a „Schola Ludus” *Az iskola mint játékszín* és az „Orbis sensualium Pictus” *A látható világ képekben* című műveket) okán **Comenius** (csehül Jan Amos Komenský, Nivnice, 1592. március 28.–Amszterdam, 1670. november 15.) cseh pedagógus és író, „a nemzetek tanítója”. Ő tekinthető az első modern pedagógusnak. Johannes Amos Comenius és Comenius Ámos János néven is ismert – a magyar szekcióba került (megl lehet, ő maga kérte így), felszólalásában sem tagadta meg pedagógus mivoltát: *Ha könyvek nem lennének, tudatlanok és tanulatlanok volnánk valamennyien; nem volna emlékünk a múlt eseményeiről, semmi ismeretünk sem volna az isteni vagy emberi dolgokról. Vagy ha volna is, csak mesék volnának, a változékony szó hagyomány által ezerszer átalakítva. Ó, hát ti könyvek, az emberi elmének juttatott isteni ajándék, az emlékezet és értelem nálatok nagyobbat nem kaphatott!*

Eddig elérkezve beszédében, egy rövidke szünetet tartott, majd némi metodikai megfontolásoknak adott hangot: *Aki a könyvekből semmit sem emel ki, az mindent betemet, s aki mindent a puszta emlékezetre bíz, az a levegőbe ír, mert emlékeztünk feledékeny, sokat befogad, amit ismét elveszít, és bizonyára elveszíti, ha az írás sorompói nem segítik.*

Időközben átsétáltam a konferenciaterem bejárati ajtajával szemközti oldalra, a terem túloldalára, megfordultam, s akkor vettem észre, hogy elindulásom helyén, az ajtó fölött is kifüggesztettek a rendezők egy találó, odaillő idézetet:

Aki a könyveknek szolgál, az a szellemnek szolgál; aki a szellemnek szolgál, az a világot szolgálja.

WILDENBRAUCH

Visszasétáltamban azután megújult örömmel fedezhettem fel ismételtlen, a sorban, egymás után felbukkanó, olvasmányaimból szinte személyes ismerősökként üdvözölhető neves, nagytekintélyű (szellem)alakokat.

Elsőnek is (pontosabban inkább az előzőek folytatásként) figyelemmel hallgattam az ovális asztal innenső végén, mintegy az egyik főhelyen ülő **Zágoni Mikes Kelemen** (Zágon, 1690 augusztusa–Rodostó, Törökország, 1761. október 2.) II.

Rákóczi Ferenc íródeákja, kamarása – kissé maliciózusra sikeredett kijelentését: *Az Isten adjon olyan feleséget, aki írni és olvasni tudjon, de ha nem tudna is, azon lennék, hogy megtanítanám, ha több esze nem volna is, mint egy macskának.*

A közelben ülök némi derültsége után **Kármán József** (Losonc, 1769. március 14.–Losonc, 1795. június 3.) író, ügyvéd, református lelkész (1794-től püspök) – fordította komolyra, s némileg pragmatikusra a szót: *A közönség örömet fogja olvasni azt az író, aki neki hasznavehető tanulságokat terjeszt, és a szívhez beszél, nem a papiroshoz.*

Ehhez a gondolatmenethez csatlakozván, a következő megszólaló a délceg, Mária Terézia frissen felállított magyar testőrségében szolgáló „testőrír” **Bessenyei György** (Tiszabercel, 1746 vagy 1747 – Pusztakovácsi [ma Bakonszeg], 1811. február 24.) író, költő, a magyar felvilágosodás egyik meghatározó egyénisége – volt: *Az az író, akinek munkáira az olvasók soha nem mosolyoghatnak, sem könnyezhetnek, sem semmiféle vitézi vagy szerelmes indulatokra nem ragadhatnak, nem messze terjed, és csak bibliothékákra szorul ritkaságnak, hol ki-ki dicséri, de soha nem olvassa.*

A „bibliothéka” szó hallatán, az eddig komor hallgatásba temetkezett széki gróf **Teleki Sámuel** (Gernyeszeg, 1739. november 17.–Bécs, 1822. augusztus 7.) erdélyi kancellár, bibliofil; külföldi tanulmányútjairól magával hozott könyvei később a marosvásárhelyi téka alapját képezték – is felkapta a fejét: *Örvendem, hogy sok olvasók használják könyveimet, csak el ne rongálják őket.*

Rövid időre újra csak hallgatásba merült, majd meggondolván magát, mint aki kevesli, s talán félreértésre is okot adónak tartja az általa eddig elmondottakat, hozzáfűzte még a következőket: *Semmi sincsen inkább szívemen, mint Gyermekimnek, 's Bibliothecamnak állapottyok; azokban kívánok holtom után élni és Hazámnak szolgálni.*

Más irányba próbálván terelni a társalgás fonalát, most **Mentovich Ferenc**, (Nagydebrec, [Belső-Szolnok vármegye], 1819. április 19.–Marosvásárhely, 1879. december 15.) magyar költő, akinek apja a Mikes család gazdatisztje volt, s így, már csak az ismeretség okán is Kelemen úrfi közelében foglalt helyet (figyelmeztetés: ebben a történetben az anakronizmusnak mint olyannak nincs értelmezési tartománya, sőt, nincs létjogosultsága sem!) – kívánt szólni: *Szellemi kéjleszhez legközelebb áll az, amelyet egy mesterileg írott könyv nyújt nekünk, midőn tárgyának erejével, irányának bűvös hatalmával megragad, s lelkünket vagy a végtelen tér messzi vidékeire, vagy az idő ősi korszakaiba röpíti.*

Valamivel távolabbról, de nagyon tisztán, jól érthetően, tanári-nevelői pályán iskolázott hang hallatszott, **Sámi László** (Zilah, 1817. november 16.–Kolozsvár, 1881. október 23.) református főiskolai tanár, Sámi Lajos miniszteri fogalmazó testvérbátyja. Árneve: **Amicus**. Az 1840-es években magántitkára volt gr. Teleki Lászlónak és Kossuth Lajosnak; mint az országgyűlési ifjúság tagja, kapcsolatba került az ellenzék vezéreivel – pontos, szép artikulációjú hangja: *Gutenbergnek egy szép gondolata géppé testesült, mely az emberiséget egy nagy iskolává, kölcsönös tanítássá alakította át.*

Kisfaludy Károly (Tét, 1788. február 5.–Pest, 1830. november 21.) költő, drámaíró, festő. A reformkori irodalmi élet fő szervezője, az Aurora szerkesztője, az Aurora-kör elindítója, a magyar novella egyik első meghonosítója – költőhöz méltóan fogalmazott: *A könyv olyan, mint a szép leány: a szív édesen vonzódik hozzá, mint honja virágához; ha rossz, kettősen sinli veszteségét.*

Ki más is következhetett volna szólásra, mint Kisfaludi **Kisfaludy Sándor** (Sümege, 1772. szeptember 27.–Sümege, 1844. október 28.) költő, földbirtokos, a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti és a Kisfaludy Társaság rendes tagja, Kisfaludy Károly bátyja: *A sok tapasztalás és olvasás után, eszemnek érettebb és erősebb korában akármi könyv se munkál többet lelkemre, mint annak valóságos érdeme és ereje.*

Erre felelt mintegy helyeslőleg **Böloni Farkas Sándor** (Bölon, 1795. január 15.–Kolozsvár, 1842. február 4.), erdélyi író, műfordító, utazó, művelődésszervező az alábbi találó bonmot-tal: *Némely könyv igen kapós, pedig a jónak kellene kapósnak lenni.*

Az imént még unokaöccsével, Vajda János költővel folytatott élénk társalgást, de most odahagyva rokoni kapcsolatainak ápolását, **Vajda Péter** (Vanyola [Veszprém vármegye], 1808. január 20.–Szarvas [Békés vármegye], 1846. február 10.) magyar költő, drámaíró, pedagógus, a Magyar Tudományos Akadémia tagja – vonta magára asztaltársai becses figyelmét: *A tudomány minden mulatságok között a legtartósabb, a legnemesebb; ki könyveket szeret, mindig talál, miben gyönyörköd-jék, és soha nem unja el magát.*

Ülőhelyén fészkelődve, igen készült már mondandóit közreadni Péceli **Fáy András** (Kohány [Zemplén vármegye], 1786. május 30. – Pest, 1864. július 26.) író, politikus és nemzetgazda, a magyar reformkor irodalmi és társadalmi mozgalmainak egyik legtevékenyebb alakja, „a nemzet mindenese”: *Fényében, dicsőségében halhatatlanságában az írónak osztozótársa a könyvkötő. Nélküle az író könyve töretlen dió, fedetlen asztal, gémetlen kút! – Az köntöse nélkül idejekorán eldúlja az idő vésze a századokra készült munkát is!*

Mutatóujját felemelve, jelezni kívánta hallgatóságának, hogy van még mondandója: *Ismertem urakat, kik rendszeren azon könyvek véleményével tartottak, melyet utoljára olvastak. Azután így folytatta még: A szegény legény úgy van a hajadonokkal is, mint a könyvekkel a könyvtáros kirkószekrénye előtt, csak címeiket olvashatja ezeknek, de meg nem veheti azokat, mert – drágák neki.*

Végül befejezésként, mosolyogva hozzáfűzte: *Amely kerttel, leánnyal és képpel első látásra, könyvvel egy olvasásra, és étellel kóstolásra megteltél – nem sokat érnek azok.*

Nem kisebb tekintély, mint a pozsonyi diétákon Szatmár vármegye követeként is nagy respektust szerzett Kölcsei **Kölcsey Ferenc** (Szódemeter, 1790. augusztus 8.–Szatmárceke, 1838. augusztus 23.) magyar költő, politikus és nyelvújító, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagja, a Kisfaludy-társaság alapító tagja, a Himnusz költője – aki hozzászólt, hogy állva, nagy plénum előtt beszél, emelkedett most szólásra. Felállva, egyenes tartással tárta elő gondolatait, akárha az országgyűlésben volna: *Könyvet írni: ez is egyike korunk betegségeinek. Ki kenyérrért írogat, az méltóbb szánásra, mint aki napszámért kapál.*

Majd emeltebb hangon, oratori fordulattal most mintha saját magának (vagy inkább általánosan mindenkihez?) címezné intését: *Jusson eszedbe: a könyvek száma végtelen, a te éveid pedig végesek; s óráidat oly sok egyéb foglalatosság kívánja magának.*

Azután folytatva e gondolatmenetet, efféle következtetésre jutott: *Mint az üres beszédű társalkodót: úgy kerül a tartalmatlan könyvet. Sőt ne könnyen végy kezdebe oly művet, mely a zseni lánggyejét homlokán nem hordja; a nagy író művét pedig mély figyelemmel tanul keresztül.*

Ilyen beszéden már a szabadságért hosszú börtönöveket elszenvedett, s cellájából végül szinte félvakon szabadult **Táncsics Mihály** (született: Mihajlo Stančić, Ácsteszer, 1799. április 21.–Budapest, 1884. június 28.) író, publicista, az első magyar szocialista politikusok egyike – is felélénkült: *A világnak minden könyve mellett is bohó és tudatlan maradhat valaki. Az eszes nem azért eszes és tudós, mert sok könyve van, hanem inkább azért szerzett könyveket, mivel eszes.*

Majd személyesebb tónusra váltott és szinte a konfesszió őszinteségével tárta fel belső gondolatait: *Mindig szoktam magammal valami könyvet vinni, ha valamikor valahová távolabbra s hosszabb időre mentem, részint ugyan valóban azért, hogy akárhol is olvashassak, részint pedig csupán hiúságból, hogy lássák, ki és mi vagyok én.*

Ez a vallomások hang azután tovább rezgett érzékeny, ifjú emberünk lelkében is. **Petőfi Sándor** (Kiskőrös, 1822. december 31. vagy 1823. január 1.–Segesvár, 1849. július 31.) magyar költő, forradalmár, nemzeti hős, a magyar költészet egyik legismertebb és legkiemelkedőbb alakja. Huszonhat évet élt, s világirodalmi rangú s méretű életmű maradt utána – lelkében a téma iránt felhangoltan, a rá oly jellemző érzelmi túlfűtöttséggel folytatta: *Valaha roppant ember- és világgyűlölő voltam, annyira, hogy a föld egy óriási szemétdombnak tetszett előttem, melyen az emberek mint undorító féregmilliárdok nyüzsögnek; hogy e nyavalyából kigyógyultam: nem egészen, de nagy részben Dumas-nak köszönöm, ő segített levenni orromról az epéből készült sárgazöld pápaszemet, mert az ő munkáinak olvasása után kezdtem eszmélni, hogy talán mégis szép a világ.*

Ekkor nagy lélegzetet vett, és ráadásként 1847 januárjában Pesten írott, *Szomorú éj* című versének egyik részletével örvendeztette meg hallgatóságát: *A könyvet szép, de csalfa tündér lakja; / Ha fölnyitod, megkapja szívedet. / És fölvisz a legnagyobb csillagra, / De le nem hoz – a magasból levét...*

S ha már költő szólott, megszólalt egy másik költő is, a megfontolt, nyugodtabb vérmérsékletű költőbarát **Arany János** (Nagyszalonta, 1817. március 2.–Budapest, 1882. október 22.) magyar költő, a Kisfaludy Társaság elnöke, a Magyar Tudományos Akadémia igazgatója és főtitkára – nagytitusztelű úr: *Az olvasás által napról napra valami ragad az emberre, és utóbb azt veszi észre, hogy más emberek szinte szívesen hallgatják a beszédjét, mert igaz az, hogy aki tanult valamit, még a nyelve is könnyebben fordul a szájában, nem úgy, mint a tanulatlané, mert a tanulatlan még a „jó napot” is hőbögve mondja.*

Ekkor az elkomorult kedélyű, egyre inkább befelé fordulásra hajló nagybirtokos főnemes, Sárvár-felsővidéki gróf **Széchenyi István** (Bécs, 1791. szeptember 21.–Döbling, 1860. április 8.) politikus, író, polihisztor, közigazdász, a Batthyány-kormány közlekedési minisztere, akit kora a „legnagyobb magyarnak” nevezett (Kossuth adta neki e nevet) – kért szót egy röpké megjegyzésre: *Csoda ott szépet alkotni, derekast írni, hol nincs megismerő, nincs olvasó.*

Nem volt kétséges, hogy ki következik mármost szólásra, az örökös barát, s nemkülönben vitapartner és ellenlábás, Udvardi és kossuthfalvi **Kossuth Lajos** (Monok, 1802. szeptember 19.–Torino, 1894. március 20.) államférfi, a Batthyány-kormány pénzügyminisztere, a Honvédelmi Bizottmány elnöke, Magyarország kormányzó-elnöke. A nemzeti függetlenségért, a feudális kiváltságok felszámolásáért s a polgári szabadságjogok biztosításáért vívott XIX. századi küzdelem egyik legnagyobb alakja, a magyar szabadságharc szellemi vezére: *A ponyvairodalom*

nem azért kárhozatos, mert ponyvairadalom, hanem mert rossz. Miszerint a siker teljes legyen, a rossz ponyvairadalmat jó ponyvairadalommal is meg kellene támadni, nem csak újságra szorítkozni.

Tekintetét végighordozta asztaltársaságán, azután a következőkkel folytatta: *Könyv lehet írva a jövődőségnek, könyv lehet írva választottak kicsi számának; hírlapnál a létel feltétele: úgy írni, hogy sokak által olvastassék.*

De mit szolt mindehhez a klerikális reakció? No, ez a kiszólás jelen esetben még viccnek is rosszul hangzanék, ugyanis kedvelt társasági öltözékében, papi reverendájában éppen **Liszt Ferenc** (németül Franz Liszt) (Doborján, 1811. október 22.–Bayreuth, 1886. július 31.) a XIX. század egyik legjelentősebb romantikus zeneszerzője, minden idők egyik legnagyobb zongoraművésze (akit ötvenéves korában valóban pappá szenteltek) – kezdte el hozzászólását: *Mi lenne a könyvcsinálókkkal és tárcaírókkal, ha a kiadók és az olvasók egy furcsa ötlettel azt követelnék tőlük, hogy mondanivalójuk legyen? Jaj, ne beszéljünk semmiről, de írjunk mindenről, minden elképzelhető ürüggyel.* – Döbbenet, akárha látnoki módon, az éppen napjainkban leköszönőfélben lévő posztmodern művészeti irányzat túlkapásait karikírozná.

Immáron újabb költő tette le a voksát, **Vörösmarty Mihály** (Pusztanyék, 1800. december 1.–Pest, 1855. november 19.) magyar költő, író, ügyvéd, a Magyar Tudományos Akadémia és a Kisfaludy Társaság rendes tagja, a magyar romantika egyik legnagyobb alakja, a Szózat költője. Ő nem bocsátkozott elméleti fejtegetésekbe, nem konstruált prózai magyarázatot, mindössze hatalmas gondolati ívű verséből idézett költőhöz méltó nagy elokvenciával, első s utolsóként a *Gondolatok a könyvtárban* címűből: *Országok rongya! Könyvtár a neved. / De hát hol a könyv, mely célhoz vezet? / Hol a nagyobb rész boldogsága? – Ment-e / A könyvek által a világ elébb?*

Továbbá: *Könyv lett a rabnép s gyávák köntöséből, / S most a szabadság és a hősi kor / Beszéli benne nagy történetét.*

Majd befejezésként: *És itt a törvény – véres lázadók, / Hamis bírák és zsarnokok mezéből / Fehérre mosott könyvek lapjain.*

Az ezután megszólalók esetében visszavette uralmát a próza, de magától értetődő módon továbbra is jellemző volt e megnyilatkozások mindegyikében a megfontoltság, s a téma iránti komoly tisztelet és odafigyelés, mint ahogy ezt Vásárosnaményi báró **Eötvös József** (Buda, 1813. szeptember 3.–Pest, 1871. február 2.) író, miniszter, a Magyar Tudományos Akadémia és a Kisfaludy Társaság elnöke, Eötvös Loránd fizikus apja – hozzászólása is jól példázta: *Szavakkal csak gondolatokat fejezhetünk ki. Minden leírásnak hatása az olvasó képzelőtehetségétől függ, s az író művészete csak abban áll, hogy ezt tevékenységbe hozza.*

Bajza József (Szücsi, 1804. január 31.–Pest, 1858. március 3.), költő, színgazgató, politikus, kritikus – ezúttal is bizonyosságot tett színházi szerzők írásain edzett szarkazmusáról: *Sok ember van, aki csak azért olvas, hogy gondolkodnia ne kelljen.*

Magánéleti fájdalmait tartással és megadással viselő, ám némi irigységgel vegyített „kollegiális” zsörtölődéseit (főleg Arany János irányában) fel nem adó **Vajda János** (Pest, 1827. május 7.–Budapest, Erzsébetváros, 1897. január 17.) magyar költő, hírlapíró, a Kisfaludy Társaság rendes tagja – most így nyilatkozott: *A művelődés valódi értelme, célja úgy a felsőbb, mint az legalsóbb társadalmi osztálynál: az erkölcsök nemesbülése, a kor szelleméhez alkalmazkodás képessége.*

Tompa Mihály (Rimaszombat, 1817. szeptember 28.–Hanva, 1868. július 30.) magyar költő, a népi-nemzeti irodalmi irányzat egyik legjelentősebb képviselője, református lelkész, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja – hatalmas testi erejét mintegy meghazudtolva, ám lelkeszi mivoltát pregnánsan bizonyítva (mint az emberi lélek mesteri ismerője, gyámolítója és gondozója), érzelmesebb húrokat pengetett: *A természet képei, az élet kellemesebb jelenetei, olvasmányaink utóhangja emlékünken, kedvesen s épületesen tölthetik be társalgási óráinkat.*

Toldy Ferenc (Buda, 1805. augusztus 10.–Budapest, 1875. december 10.) irodalomtörténész, kritikus, egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, titkára, a Kisfaludy Társaság másodelnöke, Toldy István író, újságíró és Toldy László fővárosi főlevéltárnok apja – némiképp ellenpontozva Tompa Mihály költő szavait, visszaterelve a témát ismét a realitások hétköznapibb talajára, lakonikusan csak ennyit mondott: *Minden könyvtárnak két lényeges alkotórésze van, egy anyagi: a könyvek... s egy szellemi: a könyvtárnok.*

A rövid ideje Tompa Mihállal magánbeszélgetést folytató **Kisfaludy Árpád Béla** (Gyömöre, 1847. május 31.–Budapest, 1903. április 26.) római katolikus pap, egyetemi tanár. A gimnáziumot Komáromban, Veszprémben és Győrött végezte, a teológiát Bécsben. 1873-ban szentelték pappá, 1876-ban a Győri Püspöki Hittudományi Főiskola tanára, 1877-ben a budapesti egyetemen a dogmatika professzora lett – elnézését és kevéske türelmét kérte beszélgetőpartnerének, majd a társaság felé fordulván, szintén megtette észrevételét: *Aki szeret olvasni, olvasson egyszer az olvasásról is.* – Mondata végén fennhagyta a hangsúlyt, s ettől az úgy hangzott, mintha egyféle biztató felhívás is lenne.

Az éppen megszólalni készülő **Tóth Béla** (Pest, 1857. október 20.–Budapest, 1907. április 3.) író, újságíró, ~ Kálmán és Majthényi Flóra írónő fia. Természettudományi és orvosi tanulmányai után bejárta a Balkánt, Egyiptomot. Hazatérve újságíró lett, a Függelenség, a Budapesti Hírlap, a Pesti Hírlap munkatársa – testtartásán is látszott, hogy hosszabb mondandóval készült: *A könyvtár az az érzékeny, gazdag és eleven élő betűcsomó, mely ezer és ezer delejes ideg összefutásában egy-egy érző és mozgó idegközpontja az emberiség külső és belső életének. Mondhatnám azt is, hogy a könyvtár könyvek tárnáiba nyíló munkahelye az emlékek kitermelésének, egyben gyűjtő- és elosztóállomása minden megszerezhető szellemi terméknek, s főképp közös áramtelepe egy nép agytevékenységre hajló munkakészségének. Nagyszerű technikai üzem, hol a társadalmak közönségtudatának összekötő szálai egyéni eszméletek lángjánál forradnak egybe, s honnan az egymásba fonódott eszmék huzalhálózatán az emberi solidaritás árama fut szét.*

Szusszanásnyi szünetet tartott, s a következő gondolattal fejezte be: *Tapasztalás szerint az olvasmányok sokoldalúságával növekvő szellemi hajlékonyság mélyebb és világosabb meggyőződések szerzésére ösztönöz. A könyvekből egy világ költözött belém a világ lelkéből.*

Ábrándos kék szemeit a magas boltozatú plafon felé irányozva, ásvai **Jókai Móric** (Komárom, 1825. február 18.–Budapest, Erzsébetváros, 1904. május 5.) regényíró, a „nagy magyar mesemondó”, országgyűlési képviselő, főrendiházi tag, a Magyar Tudományos Akadémia igazgató-tanácsának tagja, a Szent István-rend lovagja, a Kisfaludy Társaság tagja, a Petőfi Társaság elnöke, a Dugonics Társaság tiszteletbeli tagja – úgy szólalt meg, mintha minden jelenlévő lelkéből szólana: *Mik a csillagos ég minden csodái egy könyvtárhoz képest!*

Zsinóros mentéje zsebéből előhúzott egy díszkiadású kötetet (alighancm a saját, újonnan megjelent egyik regényét), s mintha csak a könyvhöz beszélne, így folytatta: *A könyv csodálatos utazás a múltba és a jövőbe.*

A közelben, érdeklődő hallgatósága gyűrűjében, egy törzsömbörzs, testes kis ember (ismerjük jól!), Kiscsoltói **Mikszáth Kálmán** (Szklabonya, 1847. január 16.–Budapest, Józsefváros, 1910. május 28.) magyar író, újságíró, szerkesztő, országgyűlési képviselő, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja, a Kisfaludy Társaság és a Petőfi Társaság rendes tagja, a Budapesti Egyetem tiszteletbeli bölcsészdoktora – mintha saját alkotói tevékenysége leszűrt tapasztalatait elemezné: *...tény azonban annyi, ha pályámon végigtekintek, úgy érzem, egészen „másféle író” lettem volna, ha olvasmányaim történetesen „más sorrendben” következtek volna. Ha előbb kóstolom meg a pezsgőt meg a johannesburgit és csak azután a magyarádit vagy a tokajit. De hát így is jó.*

Újjával kópésan megfenyegetvén asztaltársait, így folytatta: *Kevésre becsülöm azokat az írókat, akik egy könyv benyomása alatt lesznek írökká. Egyetlen aszszonyt szeretni egy életen át majdnem annyit jelent, mint nem ismerni az asszonyokat. Egyetlen művet hagyni dominálni magunk fölött, gyengeség jele.*

Mindenesetre nagy olvasó is lehetett az öregúr, különben honnan vette volna következő állítását: *Egy jó regénybe annyira beleéli magát az olvasó, hogy az, amit a költő ott alkotott, ihletében érzett és látott, lemásolódik az olvasó kedélyvilágába.*

Ekkor, a környező társaság egyik fiatalabb képviselője, **Gozdsu Elek** (Ercsi, 1849. november 28.–Temesvár, 1919. május 26.) elbeszélő, drámaíró, ügyvéd, kirendelt főügyész – vette át a szót: *Az olvasó a sorok között többet érez, mint amit a szavak mondanak.* – Ezt még mint az előtte szóló gondolatához történt hozzászólást tette, azután fölillantott egy másik gondolatot: *A könyvgyűjtők néha súlyt helyeznek arra, hogy az utódaik tudják, hogy ők miféle könyveket szerettek.*

Időközben visszaérkeztem kiindulópontomhoz, ugyanahhoz a mahagóni színű, hatalmas tölgyfa ajtóhoz, amelyiken felderítő sétám megkezdésekor beléptem. Éppen arra gondoltam, hogy rendben, most izelítőt vettem a KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉS – MAGYAR SZEKCIÓ-jának hangulatos üléséből, akkor most elindulok a csupa márvány, visszhangos folyosón, és megkeresem a KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉS – NEMZETKÖZI SZEKCIÓ feliratú táblával jelölt termet. Már kilépni készültem az ajtón, amikor egy oldalsó teremben (mint templomban a főhajó mellett az oldalhajó), megpillantottam jó néhány nyugatos szerzőt és szerkesztőt (Ignotus, Osvát Ernő, Fenyő Miksa, Gellért Oszkár, Schöpflin Aladár, Hatvany Lajos, Ady Endre, Babits Mihály, Füst Milán, Krúdy Gyula, Kosztolányi Dezső, Csáth Géza, Juhász Gyula, Tóth Árpád, Kaffka Margit, Móricz Zsigmond, Szabó Dezső, Szép Ernő, a kópé Tersánszky etc.), amint cigaretta- és szivarfüstbe burkolózva kötetlen beszélgetést (talán iszogattak is: kvaterkázta) folytat. Nem győztem kapkodni a fejemet.

Úgyhogy ott álltam mármost a dilemma előtt, hogy akkor mitévő legyek: melyik rendezvényre, milyen terembe menjek? A bőség zavarában, lelkesült izgalmi állapotban, mire megoldottam volna e gordiuszi csomót – hát nem felébredtem!?

Koncz Károly

Köszöntő*

A „Statisztika Könyvtár”-ral – akkor így hívtuk – emlékezetem szerint hatodikos vagy hetedikos koromban ismerkedtem meg, 1953-ban vagy 54-ben. A házukban lakó, két évvel idősebb barátom hívott, amikor már egymás könyveit keresztül-kasul kiolvastuk: menjünk oda, közel van, ott is lehet olvasni és kölcsönöznek is. Persze nem statisztikát olvastunk, hanem Vernét és May Károlyt. Ott is jó volt olvasni, hazavinni is jó volt a könyveket, s ma tanárként kétszeres nosztalgiaiával gondolok minden gyerekre, önmagamra is, aki az olvasás vágyától úzve képes volt elmenni még a könyvtárba is.

Váratlan és viszonylag gyors felnőtté válásom 1956 hatására indult meg, és 1957 májusától gyorsult fel igazán, amikor apámat letartóztatták. Mire ő 1963 márciusában hazajött, majd májusban – napra pontosan letartóztatása után hat évvel – állást kapott a KSH könyvtárban, én már felnőtt szemmel néztem a világot, s így észleltem nagyon hamar, pár hónapon belül azt, hogy munkatársai és főnöke igazán tisztelik, és ahogy megismerik, egyre inkább szeretik – pedig ez a fajta szeretet a munkahelyeknek nem kötelező tartozéka.

Nem csak olvasóként jártam ide; olykor azért jöttem, hogy együtt ebédeljünk, máskor üzenetet hagytam, megbeszéltnivaló volt, vagy csomagot vittem-hoztam, s közben nekem is jutott a munkatársak kedvességéből és szeretetéből. Ezt észleltem felnőtt szemmel, jó volt észlelni; és persze gyerekfejjel örültem neki, mert mégiscsak a gyereke voltam (és, ahogy illik, maradtam ma is; és ha már szóba került, meg kell mondanom, hogy kényszerű és „gyorstalpaló” felnőtté válásom ellenére sem akkor, sem azóta nem éreztem soha, hogy börtönvénei miatt szakadás vagy hiátus állott volna be a kapcsolatunkban).

Apám a könyvtárra így emlékezett: „... jó és kollegiális együttes volt, az emberek szerettek engem s én is szerettem őket. Azt hiszem, elmondhatom, hogy a nyolc év alatt egyetlenegy lényeges konfliktusom ott nem volt.” Tanúsíthatom, hogy a tárgyyszerű mondatok mögött valóságos tartalom van; s ezért inkább háromszoros az a nosztalgia, ami feltámad bennem, ha a könyvtárba jövök, vagy akár csak a környékén járok. S ezért örülök annak, hogy a könyvtár sem felejtkezik el Bibó István itt töltött éveiről.

Budapest, 2011. szeptember

ifj. Bibó István

---

* Bibó István a KSH Könyvtárban. Születésének 100. évfordulójára. (Szerk. Nemes Erzsébet. Bp. KSH Könyvtár, 2011. 40 p.) című megjelenés előtt álló kötet előszava.

Bibó István életútjának főbb állomásai

Bibó István 1911. augusztus 7-én született Budapesten. A kortársak, pályatársak, politikusok közül sokan megemlékeznek ezekben a hónapokban Bibó Istvánról, a XX. század egyik legkiemelkedőbb magyar politikai gondolkodójáról. De megemlékezünk róla mi, könyvtárosok is, bár a közgondolkodásban Bibó István elsősorban mint jogtudós, filozófus, szociológus, politikus vagy egyetemi tanár ismert, kevésbé mint könyvtáros.

A száraz adatok mellett, a teljességre törekvően, a Bibó Istvánnal folytatott beszélgetések alapján készült politikai-életrajzi dokumentumok közül bővebben Huszár Tibor *Bibó István*¹ című kötete tárja elénk ezt a magas, államminiszteri rangig eljutó, és onnan az Egyetemi Könyvtár, a váci börtön, majd a KSH Könyvtár menedéket adó falain belüli tevékenységet, amelyből Bibó István kettőtört politikai pályáját, életútját megismerhetjük.

Életének, tevékenységének legfontosabb állomásait számos lexikonban, róla szóló kiadványban megtalálhatjuk. Ezekben a kötetekben a családjára, tanulmányaira, munkahelyeire, munkásságára vonatkozó legfontosabb adatokat olvashatjuk.

Néhány fontosabb évszám Bibó István életéből. A szegedi tudományegyetem jogi karán végzett 1929 és 1933 között. 1933-ban szerzett jogtudományi és 1934-ben államtudományi doktorátust. 1946. július 24-től az MTA levelező tagja, 1949. október 31-én tanácsadó tagja lett. (Az MTA tagságát megvonták, a rendszerváltozáskor, 1989. május 9-én MTA levelező tagságát visszaállították.)²

1934 és 1938 között budapesti bíróságokon bírósági jegyzőként, 1939 és 1940 között az Igazságügy-minisztériumban előadóként dolgozott. 1940-ben jogbölcselet tárgykörből a Szegedi Tudományegyetemen magántanári képesítést nyert, 1940–1944-ben a jogbölcselet magántanára a kolozsvári egyetemen, 1941–1944 között törvényszéki bíróként miniszteri titkár. Ezt követően, 1945. február és 1946. július között, az Ideiglenes Nemzeti Kormány Belügyminisztériumában volt vezető, majd főosztályvezető.

1946 júliusától a szegedi egyetemen, a politikai tanszéken oktatott. Előbb egyetemi tanár, 1950. december végéig az egyetem jogi karán tanszékvezető egyetemi tanár volt.

1950-ben rendelkezési állományba helyezték, professzorságától, állásától megfosztották.

1951-től 1957-ig a budapesti Egyetemi Könyvtárban talált menedéket, ahol önálló könyvtárosként, kutatóként dolgozhatott.

1957 májusában letartóztatták, törzslapja szerint szervezkedés és hűtlenség miatt éltfogytiglani börtönbüntetésre ítélték. (1956-ban Nagy Imre második kormányának államminisztereként tevékenykedett.) 5 évet és 10 hónapot volt börtönben. 1963. március 27-én amnesztiával szabadult.³ 1971-ig, nyugdíjazásáig a Központi

Statisztikai Hivatal Nyilvános Könyvtára tudományos munkatársa volt. 1979. május 10-én Budapesten hunyt el.

Bibó Istvánt temetésén – családjának beleegyezésével – Illyés Gyula búcsúztatta, aki többek között e szavakkal búcsúzott el tőle:

„Azok nevében búcsúzom Bibó Istvántól, akik (...) úgy ismerték meg őt, (...) aki világos gazdasági, jogi és bölcséleti eszmerendszert kívánt adni egy eredeti szellemi, művészi mozgalomnak. Amelynek írói jobbára ösztönösen egy-egy katasztrófába sodort népréteg és egy katasztrófa előtt álló ország ügye mellé álltak, fölismerve és vallva, hogy van hely és kor, amidőn a nép és az igaz elválaszthatatlan szolgálata cselekvést parancsol.”

Illyés búcsúbeszédében úgy méltatta Bibó Istvánt, mint *„aki a hűség, a tudás, az önzetlen szolgálat szívós elkötelezettje, aki távozása után is vigasztunk marad...”*⁴

Nem szándékunk Bibó István életútját, máig ható, jelentős munkásságát értékelni, elemezni. Szeretnénk viszont mi is a megemlékezők sorába állni, és Bibó István, a volt kolléga előtt fejet hajtani, tiszteletünket kifejezni. Bibó István 1963. május 23-tól – véletlen egybeesése az időnek, hogy letartóztatásának 6. évfordulója napján – a Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár tudományos munkatársa lett. 1971. október 31-ig, nyugdíjazásáig, életútja során a leghosszabb ideig, 9 évet dolgozott itt.⁵

A KSH Könyvtárban nem sok kézirat maradt ránk Bibó Istvántól vagy Bibó Istvánról. Ezek közül is néhány megjelent már valamelyik róla készült kiadványban.

Az itt megtalálható, a könyvtár birtokában lévő kéziratokat, Bibó István személyi anyagát most, születésének 100 évfordulóján szeretnénk e kiadványban összegyűjtve a nyilvánosság elé tárni.

Bibó István törzslapja, önéletrajza, személyi lapja, amely a KSH Könyvtárban való elhelyezkedésével kapcsolatos, Péter Györgynek, a KSH akkori elnökének címzett levél, Dányi Dezsőnek, a KSH Könyvtár igazgatójának Bibó Istvánhoz írt levele, amelyben közli a Könyvtárban való alkalmazását, a nyelvvizsga pótlék engedélyezése, a bírói ítélet előtti közszolgálati munkaviszonya beszámítását tartalmazó, Péter Györgynek szóló feljegyzés, a szakszervezet jóváhagyása, Dányi Dezső felterjesztése a korpótlék engedélyezésére vonatkozóan, Bibó István Dányi Dezső által írt munkahelyi jellemzése – azok a kéziratok, amelyek a KSH Könyvtár kéziratárában megtalálhatóak.

Milyen is volt valójában Bibó István, a könyvtáros?

Ezek az iratok talán pontosítanak néhány adatot Bibó Istvánról. Néhány mozzanatot felvillantanak itteni elhelyezéséről, munkájának megítéléséről, a vele szemben tanúsított bizalmatlanságról vagy bizalomról. Talán az adatok mögé pillantva megtudunk még valamit arról az emberről, aki kényszerű munkahelyét, börtönévei utáni sorsát méltósággal viselte. Dányi Dezső, Bibó István könyvtárosága idején a felettese, a KSH Könyvtár volt igazgatója, így nyilatkozott róla:

„... Szakmai felkészültsége, amelyet egyrészt a jogi és társadalomtudományokban való jártasság, másrészt egyetemi könyvtári gyakorlata terén szer-

zett, kiemelkedő nyelvi tudása Bibó Istvánt kivételes minőségű könyvtárossá tették.”⁶

Az 1996-ban, Szegeden a József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi kara által szervezett Bibó István tudományos emlékülésen Csahók István, a KSH Könyvtár akkori főigazgatója, előadásában (*Bibó István – a „könyvtáros”*) így emlékezett rá:

„Kiemelkedő intellektusa – ami esetenként rendkívül jó humorérzéssel és anekdotamesélő képességgel párosult – mindenkire mély benyomást tett a munkatársak közül.

Mindemellett, valószínűleg neveltetése folytán, viselkedésében egy, talán azt mondhatnánk, kemény protestáns, meg nem alkuvó magatartás is érzékelhető volt (...) akit a sors szeszélye méltatlanul idesorolt, de intellektusa itt is messze világitott”.⁷

Kiegészíthetem ezeket a sorokat még azzal, hogy könyvtárunkra Bibó István mindig jó szívvel emlékezett. Ebben megerősített bennünket fia, ifjabb Bibó István is, aki többször járt könyvtárunkban. És mi, késői „kollégái” nagyrabecstüléssel és büszkeséggel gondolunk vissza a nálunk munkahelyet, menedéket találó tudós, politikus, könyvtáros Bibó Istvánra.

Könyvtárunk mostani munkatársai között senki sincs már, aki Bibó Istvánnal dolgozott volna, valamikori kollégái közül pedig sokan távoztak az élők sorából.

Szomor Kornélné, Gabika volt az, akitől többször hallottunk Bibó Istvánról történeteket, aki gyakran emlegette, hogy milyen jó kollégák voltak. Ő a hatvanas években a KSH Könyvtár idegen nyelvi dokumentátoraként dolgozott együtt Bibó Istvánnal.

Szomorné Gabika később az Országgyűlési Könyvtár dolgozója lett, mára már ő sincs köztünk, de Bibó Istvánról többünknek mesélt szeretettel. Álljon itt egy rövidke epizód tőle, amelyet Haraszi Katalin, aki az Országgyűlési könyvtárban volt kollégája Gabikának, Bibó Istvánra emlékezve a könyvtárosok IFLA-HUN levelező listáján is felidézett:

„Bibó István egy napon kopottas kék munkaköpenyében, a szokott természetességgel »létrázott« éppen, gyarapítási javaslatait autopsiával alátámasztandó. A KSH-t aznap meglátogató angol szakmai delegációt átkísérték a statisztikai hivatal híresen gazdag könyvtárába, s éppen a kutató Bibó közelében álltak meg. A kísérő nem túl szakszerű tájékoztatása hallatán Bibó nem állta meg, hogy meg ne szólaljon, udvariasan, de korrigálva a tévedéseket. A vendégek megköszönték a kommentárt, majd következett a részükről elhangzó 'poén': »úgy látszik, ezeknél a magyaroknál még a raktárosok is értenek angolul« (ne felejtjük el, hogy addigra az '56-os értelmiségi emigráció már letette a névjegyét Nagy-Britanniában is...).”⁸

Könyvtárunk pedig azáltal emlékezett meg neves munkatársáról, hogy a KSH Könyvtár új, modern közösségi és olvasótermének ünnepélyes megnyitásakor a termet Bibó István-teremnek nevezte el.

Álljon itt végezetül Bibó István *A szabadságszerető ember politikai tízparancsolatának* 10. parancsolata, megszívlelendő és megfogadandó üzeneteként nem csak a könyvtárosoknak, hanem a ma szabadságszerető emberének is:

„10. /A szabadságszerető ember/ bízik a közösség erejében, az emberek többségének tisztességében és abban, hogy ezt elegendő bátorsággal és igyekezettel érvényre is lehet juttatni, ezért a maga példájával, minden rosszhiszeműség elleni együttes és eredményes fellépéssel és minden jóhiszeműség számára a bizalom előlegezésével erősíti maga körül a közösségben s a tisztességes szándék győzelemre vihetségében való hitet.”⁹

JEGYZETEK

- 1 Huszár Tibor: Bibó István (1911–1979). Életút dokumentumokban. Bp. 1956-os Intézet–Osiris–Századvég, 1995. 757 p.
- 2 A Magyar Tudományos Akadémia tagjai, 1825–2002. Bp. MTA Társadalomkutató Központ, 2003. I. köt. 144–146. p.
- 3 Bibó István törzskönyve. Bp. KSH Könyvtár. Kézirattár
- 4 Illyés Gyula: Búcsú Bibó Istvántól. = Tiszatáj, 1979. 7. sz. 143–144. p.
- 5 Dr. Bibó István személyi anyaga. Bp. KSH Könyvtár. Kézirattár
- 6 Dányi Dezső: Feljegyzés dr. Bibó István könyvtári tudományos munkatárs megszakított szolgálati idejének beszámításáról. Bp. KSH Könyvtár. Kézirattár
- 7 Csahók István: Bibó István – a „könyvtáros”. Bp. KSH, Kézirattár
- 8 Haraszi Katalin: A száz éve született társadalomtudós és politikus. *Ifla-hun@infoserv.inist.fr*
- 9 Bibó István: A szabadságszerető ember politikai tízparancsolata. Bp. MTA Kézirattár, MS 5111/15.16

Nemes Erzsébet

Bibó István, a könyvtáros

Bibó Istvánról már életében tudták és ki is mondták, hogy nem akar ki. Fülel Lajostól Szűcs Jenőig, Németh G. Bélától Engel Pálig, Tamás Gáspár Miklóstól Kenedi Jánosig – hadd ne soroljam a neveket – a legnagyobbak közt említették. Nem a hazai legnagyobbak, hanem a világ legnagyobbjai közt. Dénes Iván Zoltán – Isaiiah Berlin legjobb hazai szakértője – Berlinnel egyenrangúnak állította. De nyugodtan mondhatunk olyan neveket is, mint Oakeshott vagy Leo Strauss, Raymond Aron vagy Golo Mann (megintcsak hadd ne folytassuk a felsorolást) – bizonyos, hogy Bibó egyenrangúként illik közéjük. És akkor még csak a politika-filozófusról szóltunk, nem említettük a politikust, 1956 éppen nem csak szimbolikus hőst és bebörtönzöttjét.

Száz éve született. Méltó megemlékezésekben nem volt hiány, bár ki tudja, miért, életművéhez méltó nagymonográfia még mindig nem született róla. Kitűnő írások, esszék, tanulmányok annál nagyobb számban. Am ezek közül is messze kiragogy Kereszturi József könyve. Elsősorban azért, mert egy, ez ideig sohasem tárgyalt Bibó-témát fedezett fel és dolgozott ki különös gondossággal, hatalmas forrásanyagra támaszkodva, remekül megírva. A kitűnő könyvet – mintegy keretként – két hosszú idézet vezet be, illetve zárja. Muszáj ezeket ide másolnom. Előljáróban Poprády Gézáat szólaltatja meg Kereszturi József.

„Sötét és szabad szellemet fojtogató időkben gyakorta előfordul, hogy kiváló tudósok, művészek, írók, politikusok könyvtárakba kényszerülnek. Könyvtárosként dolgoznak, könyvtárosként kapják fizetésüket, ám megmaradnak – és épp a könyvtárak jóvoltából maradhatnak meg – tudósnak, művésznek, írónak. Aztán, ha világosodnak az idők, e nagy emberek rendre elhagyják a könyvtárakat, főfoglalkozású tudósok, művészek, írók, politikusok lesznek, könyvtáros mivoltuk legtöbbször még a róluk szóló lexikon-cikkekből is kimarad.”

A záró részben pedig Papp István sorai állnak:

„Eredeti, pályájukról letérített, másutt nagyobb teljesítményt, több társadalmi hasznot hozó tevékenységet kifejtteni képes embereket űztek könyvtárakba. A mi javunkra, de kinek a kárára? (...) Nem volt értelmetlen pazarlás? Nem voltunk-e szerencsések? Hogy egy levegőt szívhattunk velük?”

E két idézetből látható, hogy a szerző pontosan tudja, mire vállalkozott, amikor Bibóról mint könyvtárosról írt monográfiát. És ekként cselekedett. Persze felvázolja – a legjobb szakirodalom alapján – hogy kicsoda is volt Bibó. Tudja, megírja, hogy lángelme volt, a legnagyobb magyar politika-filozófus. Hogy hőse volt '56 forradalmának. Hogy készen állt a halálra is (épp hogy megúszta a kivégzést). De ő – ezúttal – a könyvtárosról kívánt szólni.

És tette ezt a legalaposabb felkészülés alapján. Kereszturi József – maga is könyvtáros – pontosan tudja és dokumentálja, mit is jelent szakozónak, katalogizálónak lenni. Tudja és bemutatja, hogyan telnek az egyetemi könyvtári beosztott könyvtáros napjai, órái. Azt is tudja, mit jelent, ha az igazgató–főigazgató az ebédidő perceit kéri számon (több forint büntetésekkel sújtva az „elkövetőket”), azt is, miként lehet megalázni, „kicsinálni” valakit, aki szellemileg–erkölcsileg magasan a főnöke fölött áll. Inkább csak az a baj, hogy a szerző, összevetve Mátrai László (az egyetemi könyvtár főigazgatója) és Bibó (meg persze sok-sok sorstársa) visszaemlékezéseit egy kissé (de igazán csak egy kissé) egyeztetni próbál. Ha talán több élőszóbeli információra támaszkodott volna, keserűbb képet rajzolt volna a Mátrai alatt dolgozó Bibóról. És nem idézte volna olyan kedvesen Mátrai emlékezéseit, aki – miközben napról napra, évről évre megalázta a hatalma alatt álló Bibót – utólag arról mesél, hogy filozófiai szemináriumain Bibó milyen aktívan vett részt. Az emlékiratok megjelenése idején már illet megbecsüléssel szólni Bibóról, Mátrai László pontosan tudta, hogy – annak idején – miért és hogyan bánt beosztottjával, és azt is, hogy visszaemlékezéseit írva miként kell szólnia róla.

Bibó István mintegy másfél évtizedig volt könyvtáros. Nem akart, nem vágyott könyvtáros lenni, kényszerült annak lenni. 1951 és 1957 között volt az ELTE Egyetemi Könyvtárának munkatársa, miután kiebrudalták szegedi egyetemi tanárságából, majd börtönévei után, 1963 és 1971 között volt a Központi Statisztikai Hivatal könyvtárának dolgozója. Kereszturi nagyjából egyformán kezeli ezt a két könyvtárosi időszakot. Sajnos. Mert az első időszak – az egyetemi könyvtáré – csak a könyvtárosi rutinmunkát, hadd ne mondjuk, a könyvtárosi aljamunkát jelentette számára; akkor és annyiban is, ha eltekintünk Mátrai gonoszkodásaitól. Egészen más a helyzet, mássá lett a KSH-ban végzett könyvtároskodás idején. Elsősorban nem a megváltozott hazai helyzet, a kádári „konszolidáció” okán. Hiszen Bibó nyugdíjazásáig a büntetett előéletű kategóriába tartozott, és ennek számos – nem éppen kellemes – „mellékhatása” volt. Mind a fizetések, mind a hivatali ranglétra, mind a bánásmód tekintetében. Ám a KSH könyvtárában Bibó a „beszerzést” intézte, vagyis az állományalakításért, az állománygyarapításért volt felelős. E sorok írója igen jól tudja, hogy ennek az egyik legfontosabb könyvtári tevékenységnek is jóval fölötte állt a monográfia hőse, hisz’ egyetemi tanárként, nemzetközi konferenciák előadójaként, nagyszerű esszék és monográfiák szerzőjeként kellett volna szerepelnie, működni, ám – ha már – könyvtáros, akkor az egyik legszebb, legvonzóbb feladatot kapta. Ráadásul olyan, amely fölötte illett szakmájához is, képzettségéhez is, tájékozottságához is, egyéni érdeklődéséhez is. Mondottam volt, hogy Bibó nem önszántából, nem valamiféle családi örökségképp ment könyvtárosnak, hanem kényszerből, a kenyérkeresés okán. Ám ha már az volt, a lehető legnagyobb mértékben, azaz maximális lelkiismeretességgel látta el feladatait. Az aljamunkát is, az állománygyarapítást is. Ez utóbbiban, és ez sajnos megint nem derül ki Kereszturi könyvéből, valami világraszólót produkált. A monográfia szerzője, aki igen szorgalmasan és lelkiismeretesen nézett utána annak, hogy milyen volt az egyetemi könyvtárak külső és belső helyzete az ötvenes években (Bibó ottani működése idején), továbbá annak, hogy milyenek voltak a hétköznapok és az ünnepnapok a KSH könyvtárában (remek sztorikkal is fűszerezi előadását, például Bibóról az ünnepnapok táncosáról), nem ment utána annak, milyen volt igazándiból Bibó, az állománygyarapító. Pedig...

Pedig Bibó a legnagyobb magyar állománygyarapítók közé tartozott. Nekem módom volt annak idején – persze felületesen – áttekinteni, mi mindent szerzett be a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár számára a két világháború közt ott működő (szintén nem könyvtárosnak „született”) Hamvas Béla. Egyik ámulatból a másikba esem. Utólag könnyű okosnak lenni, ám Hamvas Béla menet közben tudta, mik a legfontosabb külföldi szakmunkák, mik képviselnek „örök” értéket, mit kell mindenáron beszerezni. Ehhez persze hatalmas műveltség, óriási nyelvtudás, az aktualitásoknak mintegy előre megsejtése szükséges. Nos, érdemes lenne Bibó beszerzéseit is átvizsgálni. Hogy az eredmény a Hamvaséhoz hasonló lenne, nincs semmi kétségem. De említhetném Vekerdi Lászlót is, az MTA könyvtárának állománygyarapítóját. Ő egyébként – tőle tudom – ebben a vonatkozásban Bibót tekintette példaképének.

Kissé furcsa talán a kép, amit eddig felrajzoltam. Úgy tűnik, tűnhet, hogy a legjobb állománygyarapító könyvtárosok igazándiból nem is könyvtárosok, hanem koruk legjobb szellemei, akiket – Papp István szavaival szólva – értelmetlen pazarlás volt könyvtárakba száműzni. Ám én azt hiszem, hogy – bár a pazarlás ténye két-

ségtelen – valamiféle, sőt igen nagy társadalmi haszna, kivált könyvtáros-társadalmi haszna volt ennek a szituációnak. Mércét, igazi mércét adtak és adnak e „nem igazi könyvtárosok” nekünk. A Hamvas Bélák, a Vekerdi Lászlók és a Bibó Istvánok. Nekünk nem kell (nem is tudnánk) világraszóló esszéket, nagymonográfiákat alkotni, ám hatalmas műveltségre, idegennyelvtudásra, az aktualitások, a trendek megérzésére, a könyv- és folyóiratpiac (beleértve az e-bookok piacát is) naprakész ismeretére törekedhetünk, törekednünk kell. Ez is Kereszturi József könyvének egyik nagy tanulsága.

A *Bibó István, a könyvtáros* című opusz kiemelkedő mű, több szempontból is. Először, és mint említettem hatalmas (levéltári fondokra is kiterjedő) forrásanyagra épül, de nem mellőzi a személyes – sokszor árulkodóan sokat mondó – visszaemlékezéseket sem. Ráadásul a szerző igen alaposan ismeri a magyar könyvtári életet is. Tudja – a szó schellingi értelmében – „tájéolni” a dolgokat, eseményeket. Először nyúlt egy nagy témához, és mindjárt remeket alkotott. Ehhez képest persze apró szeplők is akadnak munkájában. Először ugyan megdöbbenett, hogy szinte minden szereplőjéről (főként persze könyvtárosokról) külön lábjegyzet tudósít: ki volt, mettől meddig élt pl. Sebestyén Géza, Vértesy Miklós, Vályi Gábor, Poprády Géza, Papp István. Úgy gondoltam, ki az, aki e neveket (életműveket) nem ismeri. Aztán hamarosan rájöttem, hogy Kereszturinak van igaza. A magamféle vénember persze tudja, kik a lábjegyzetben olvasható személyek, de nem mindenki vénember (még). Szükség volt, szükség van az ilyenféle tájékoztatásokra. Nos, a szeplők leginkább e lábjegyzetekben találhatóak. Igen sok köztük a téves vagy elírt évszám, a hivatali rangmegjelölés stb. Kár, de nem tetemes. És egyáltalán nem érinti a legfőbb érdemét a könyvnek. Jelesül azt, hogy felhívta a figyelmet arra, érdemes, sőt szükséges és fölötte tanulságos nagy könyvtárosok (könyvtárosnak is nagyok) életművét szakszerűen feldolgozni. A továbbiakban is érdemes lesz még Bibó Istvánal mint könyvtárossal (szerintem elsősorban mint állománygyarapító könyvtárossal) foglalkozni. De e foglalkozás legfőbb és igen sokáig érvényes kiindulópontja csak Kereszturi József könyve lehet. Amint mintát ad, adhat azoknak is, akik más nagy könyvtárosok munkálkodását kívánnák feldolgozni.

(Kereszturi József: *Bibó István, a könyvtáros*. Pécs, Pannónia könyvek, 2011. 157 p.)

Vajda Kornél

Tartalmas visszatekintés a csongrádi honismereti munkára

A helytörténeti–honismereti tevékenység változó súllyal, eltérő támogatottsággal és elvárásokkal van jelen megyéink, városaink, falvaink életében. A közelmúltban egy olyan kiadvány jelent meg, amely arra tett kísérletet, hogy egy megye, Csongrád honismereti tevékenységét mutassa be. Azt már most előrebocsáthatom, hogy a kísérletet igen sikeresnek tartom, több ok miatt is. Mindenképpen indokoltnak mondható, hogy akár kerek évforduló kapcsán (ha belső határvonallal is, fél-évszázados a szervezett honismereti mozgalom!), akár a visszatekintés, az összegzés igénye, egyfajta számvetés készítése által fogalmazódhassanak meg mindazok a gondolatok, amelyek révén be lehet mutatni azokat a folyamatokat, tevékenységi formákat, fórumokat, intézményeket, amelyek a honismereti tevékenység fő területeit és kereteit jelentik Csongrád megyében.

A helytörténeti–honismereti tevékenység a lokális érdeklődés, a hagyományőrzés és értékmentésből kiindulva akkor lehet igazán sikeres, ha mögötte olyan felkészültségű és a honismeret iránt elkötelezett személyiségek és intézmények állnak, akik és amelyek munkájukkal annak megfelelő színvonalát biztosítani tudják. Csongrád megye ebből a szempontból kimondottan kedvező helyzetben van. A kötet számos olyan helytörténészt sorol fel, mutat be, akik nagyfokú elkötelezettségtől és érdeklődéstől vezetve fejtették ki tevékenységüket. (Néhány név a teljesség igénye nélkül: Asztalos P. Kálmán, Kasznár Tóth Emma, Kiss Mária Hortensia, Komoly Pál, Molnár Imre, Pánczél Józsefné, Papp Imre.) Ugyanakkor meg kell említenünk azokat is, akik egy-egy intézmény tagjaként, vagy vezetőjeként álltak a honismereti tevékenység mellé. Mivel az érdemi helytörténeti kutatásban több szaktudomány (néprajz, történelem, irodalom, nyelvészet, földrajz, zenetudomány stb.) is érdekelt, megítélésem szerint a honismereti munka akkor lehet igazán sikeres, ha a megfelelő intézmények is (felsőoktatás, múzeumok, levéltárak, könyvtárak) is támogatják. A Csongrád megyei honismereti tevékenység tartalmas, összetett, színvonalas munkájának sikerét alapvetően a kétfajta munkálkodás egységében látom. (Szintén a teljesség igénye nélkül néhány név: Bálint Sándor, Barta László, Blazovich László, Juhász Antal, Marjanucz László, Nyíri Antal, Ősz Károly, Péter László, Szántó Imre.)

A kötet bevezető tanulmánya a megye helytörténeti–honismereti tevékenységének 1960 előtti időszakát, az előzményeket tekintve talán indokolatlanul is rövidre fogta, pedig annak is számos említésre méltó eleme volt, ahogyan azt Bogdán Lajos például meg is írta az egyesület honlapján. Az a tény is megemlítendő, hogy a jelentős országos próbálkozások mellett (Bél Mátyás, Fényes Elek, Pesty Frigyes, Tagányi Károly, Borovszky Samu, Mályusz Elemér) – több más megyéhez hasonlóan – elkészült Zsilinszky Mihály háromkötetes megyetörténeti monográfiája (1897–1900), amely munka mintha kevésbé hangsúlyozottan szerepelne a megyei honismeret előzményei között. Az előzmények valamivel jelentősebb

tárgyalását az is indokolhatná, hogy éppen e kötet mutat be olyan oktatási intézményt, amelyben már az 1890-es évek második felétől kimutathatók a honismeret oktatásának elemei!

A kötet anyaga jól érzékelteti azt az összetett tevékenységet, sokszínű szervezeti, intézményi formát, amelynek a keretei között a helytörténeti–honismereti munka folyik. Beszámolnak honismereti körök, honismereti diákkörök, hagyományörző csoportok, honismereti és hagyományörző szakkörök munkájáról. Ezek működési helyszíne egyaránt lehet általános iskola, szakközépiskola vagy gimnázium.

Jelentős hangsúlyt helyez a kötet összeállítója a közgyűjteményekben folyó honismereti munka bemutatására. Ebből a szempontból különös jelentőséggel bírt az elmúlt bő három évtizedben a levéltár, illetve a levéltári napok rendezvénysorozata. Külön kiemeli a levéltári tevékenység kiszélesülését, az intézmények megnyitását. A levéltári napok, majd a levéltári nyílt napok, később a levéltári éjszakák, illetve a településtörténeti monográfiák megírásának szakmai támogatása komoly mértékben járult hozzá, hogy a levéltárak a Csongrád megyei honismereti tevékenység egyik legjelentősebb háttérzágává válhattak. Azzal, hogy a Levéltári Napok helyszíne nemcsak Szeged, hanem a megye más települései is, olyan mértékben nyitottak kaput a múlt iránt érdeklődőknek, ami számos új területet nyithatott meg a honismeret, a helytörténet iránt érdeklődők számára! Hasonlóan kedvezőnek mondható a helyzet a helytörténeti tevékenység könyvtári háttérét, szellemi támogatását illetően is. A Somogyi Károly Könyvtár számottevően jelentős előzmények után elsőként hozott létre könyvtári helyismereti gyűjteményt, amely közel három évtizede elkülönített állományként működik. Évtizedek óta folytatja a könyvtár azt módszertani, kiadványozói és bibliográfiai tevékenységet, amely – egyebek között – a honismereti munkát is több szálon támogatta, támogatja. Napjaink kihívásaira válaszolva folyamatos az online katalógus kiépítése és működtetése, ami a szinte naprakész tájékozódás és a tájékoztatás elvárásait tekintve ma már szinte elengedhetetlen feltétel! A különböző – később még említendő – gyűjtemények, tájházak stb. megfelelő szakmai színvonalának háttérében ott láthatjuk a megyei múzeumi tevékenységet is.

A kötet fontos fejezetének tartom a helytörténeti oktatás helyszíneivel, formáival foglalkozó részt. Ha azt szeretnénk, hogy harminc-negyven év múlva is legyen honismeret és helytörténeti munka, akkor a mostani iskoláskorú korosztályt célszerű megismertetni mindazokkal a tevékenységekkel, amelyet a jelenleg aktív korosztályok végeznek ezen a területen. A megyében számos formáját alakították ki ennek. Makón helytörténeti olvasókönyvet állítottak össze, a József Attila Gimnáziumban helytörténeti kört hoztak létre, helytörténeti jellegű pályázatokat és helytörténeti témájú alkotópályázatokat írtak ki. Hosszú távon mindenképpen el lehetne gondolkodni azon a javaslaton, amely szerint az érettségi vizsgán egy szabad témakör kitöltéséhez helytörténeti téma is választható lenne. Szó esik a helytörténeti ismeretek hasznosíthatóságának területeiről is, amelyek között megemlíti az idegenforgalmat, a különböző gazdasági ágazatokat, a művelődésszervezést, a történelemtudományt.

Az Országos, illetve a Megyei Honismereti Diáktáborok, amely utóbbiakat egyébként a megye különböző településein tartottak elismerésre méltó rendszerességgel, szintén hozzájárultak ahhoz, hogy a helytörténeti–honismereti munka a megye fiataljai számára közelről megismerhető legyen. Sokat segítettek mindebb-

ben korábban az országos művelődéstörténeti, illetve főleg az utolsó években tartott megyei honismereti vetélkedők is. Sokoldalú, színes tevékenységet fejtett ki a Honismereti Egyesület, amely szervező, irányító munkája mellett rendszeresen tartott beszámolókat, elemzéseket a különböző táborok tevékenységéről, a vetélkedőkről, tanulmányutakról, helyi kiadványokról, egyéb rendezvényekről. Közülük külön örvendetesnek tartom az egyesület tanulmányútjait, amelyek révén 2007-ben a Délvidéket, 2009-ben a Kárpátalját, 2010-ben pedig Galíciát látogatták meg, egyértelműen utalva arra, hogy egy megyei szervezetnek is szüksége lehet (van) arra, hogy a magyar történelemnek a mai határokon túli területét, illetve annak bizonyos részeit bejárhassa, személyesen ismerhesse meg történelmi emlékeit, helyszíneit. A délvidéki látogatást egyszerre indokolja Csongrád megye határszéli elhelyezkedése, illetve a megyében élő szerb népesség.

A magyarországi szervezett honismereti mozgalomnak kétségtelenül rendelkeznie kellett az elmúlt fél évszázadban egyfajta megújulási, átalakulási képességgel. Az 1980-as évek végén, az 1990-es évek elején bekövetkezett változásokra valamilyen formában reagálnia kellett, és érdemeként kell megemlítenünk, hogy ezt sikerrel meg is tette! Ennek köszönhető, hogy a korábbi helytörténeti munkát a megváltozott viszonyokhoz alkalmazkodva átszervezték, így több régi szerveződéss alakult újjá (pl. a Dugonics Társaság Szegeden), illetve új szervezetek, egyesületek jöttek létre (pl. a Szirbik Miklós Társaság Makón, a Szeremlei Társaság Hódmezővásárhelyen). A már említett külföldi tanulmányutak mellett kétségtelenül az új időszak „vívmányának” tekinthető, hogy megjelentek a határon átvélő kapcsolatok is, főképp szerbiai és romániai vonatkozásban.

A nyitás más tekintetben is megjelent a rendszerváltozás után a honismereti munkában. Egész sor olyan egyesülettel, társasággal léptek kapcsolatba, amelyek révén a különböző szerveződések tevékenységi, működési köre kölcsönösen kiszélesült, s egyre nagyobb területeket fedett le a kultúra, művelődés, oktatás, hagyományörzés stb. területeiből. (Város és Környezetvédő Egyesület, Mezőhegyes; Magyar Irodalomtörténeti Társaság Csongrád megyei tagozata; Marosvidéki Baráti Társaság és folyóirata, Makó; Pásztorélet Kutatók Köre; Bökény Népe Kulturális és Harcművészeti Egyesület, Apátfalva stb.) Külön említést érdemelnek azok a társszervezetek, amelyek működése számos ponton érintkezik a honismereti tevékenységgel (az Elpusztult és Pusztuló Magyar Falvakért Egyesület, Oppidum Csongrád Alapítvány, Történelemtanárok Egylete szegedi tagozata).

Részletes beszámolókat olvashatunk azokról a tájházakról (Algyő, Csongrád-Belsőváros), emlékházról (Óföldrdeák), falumúzeumról (Szegvár), helytörténeti gyűjteményekről (pl. Kistelek, Kiszombor, Maroslele, Mezőhegyes, Mindszent, Nagymágocs), a megye egyedi hírességeiről (Kiskundorozsma: szélmalom, Ópusztaszer: kocsigyűjtemény, Röske: Paprika Park. Szőreg: Rózsamúzeum,) a nemzetiségekhez kapcsolódó gyűjteményekről (Pitvaros: szlovák, Újszentiván: szerb néprajzi gyűjtemény), amelyek a megye a honismerethez és helytörténethez is kapcsolódó tárgyi kultúráját hozzák közel a kötet olvasóihoz.

Erénye a kötetnek, hogy a honismereti munka különböző területeinek és működési formáinak bemutatása mellett olyan részleteket is tartalmaz, amelyek egyszerre szolgálják a visszatekintést és az irodalmi tájékoztatást. Elsősorban a megye honismereti életének történeti kronológiájára, a *Csongrád Megyei Honismereti Híradó* 18 kötete tartalomjegyzékének közlésére, a megyei településmonográfiák

listájára gondolok, de akár külön is kiemelhetném a kötet egészét jellemző gondos hivatkozási és jegyzetelési rendszert. Távrolról sem szeretném túlértékelni a CEBA Kiadó gondozásában a *Magyarország megyei kézikönyvei* sorozatban 1997-ben megjelent *Csongrád Megye Kézikönyve* című kiadványt, de mivel a szerzői között többen vannak olyanok, akik mindkét kötetbe írtak (Blazovich László, Herczeg Mihály, Labádi Lajos, Péter László, Tóth Ferenc), a mostaninál talán nagyobb figyelmet érdemelt volna!

A kötet utolsó fejezetében adattár jellegű *Ki kicsoda a Csongrád megyei honismereti életben* található, amely három csoportban összesen 104 nevet tartalmaz, közülük 28-an a régi jeles honismerők, kilencen a Bél Mátyás-emlékéremmel és a Honismereti Munkáért Éremmel kitüntetettek, 67-en pedig az egyesület jelenlegi tagjaiként szerepelnek. A hosszabb-rövidebb életrajzi adatokat tartalmazó bemutatás önmagában is bizonyítja a megye honismereti tevékenységének gazdagságát, sokrétűségét és összetettségét. Igazolják a tartalmas, kiterjedt munka sikerességét azok az elismerések is, amelyeket az előbb említett kitüntetésekén kívül kaptak meg a Honismereti Egyesület tagjai. Valószínűleg azonban a kitüntetésekénél is fontosabb a folyamatosan végzett munka, a már említett megújulási képesség, az újabb és újabb működési és szervezeti keretek létrehozása, odafigyelés a megyében élő nemzetiségekre, kitekintés a határon túlra, a nyitottság a másfajta szervezetek felé, a társ egyesületekkel való együttműködésre. Amikor elolvastam ezt a fejezetet, olyan érzésem volt, hogy a Csongrád megyei honismereti munka gazdagságának egyik legfontosabb forrása az a sokrétűség lehet, amely a helytörténeti–honismereti munkát végzők – úgymond – főállásaiból fakad. A már említett 104 helytörténész között találunk óvónőt, tanítókat, általános és középiskolai tanárokat, főiskolai és egyetemi oktatókat, levéltárosokat, levéltár igazgatókat, jogászokat, fényképeszket, fogorvost, közművelődési szakembert, igazgatásszervezőt, múzeumigazgatót, könyvtárosokat, könyvtáros–muzeológust, könyvtáros–népművelőt, néprajzos–muzeológust, korábbi hivatásos katonát, egyetemi hallgatót. Ha ehhez sokrétűséghez hozzákapcsoljuk a sokoldalú érdeklődést, az elkötelezettséget a szűkebb helyi közösségek, lokális érdekek iránt, a feladatok keresését és vállalását, teljesítését, akkor nem csodálkozhatunk azon, hogy a Csongrád megyei honismereti tevékenységről ilyen gazdag, tartalmas, elismerésre méltó kötetet lehetett kiadni.

[Honismeret Csongrád megyében. (1969–2011). Szerk. Pál Lászlóné, Szabó Zsuzsanna, Gergelyné Bodó Mária. Szeged, Csongrád Megyei Honismereti Egyesület–Csongrád Megyei Levéltár. 2011. 456 p./Tanulmányok Csongrád megye történetéből, XXXIX./]

Bársony István

Széchenyi István és Bihar vármegye

A címből kitűnik, hogy a kötet nem a klasszikus értelemben vett lineáris cselekménysorból kibontott, átfogó életrajzot prezentál. Nem monografikus igénnyel írt, szerkesztett könyv, de a tárgyválasztás szűkebb szegmentumaként mint a Széchenyi-szakirodalmat gazdagító művet kell megismernünk és számon tartanunk. Bényei Miklós tanulmányegyüttesében a „legnagyobb magyar” személyiségének több oldalú megvilágítására, a bihari tájhoz és Debrecenhez kötődő élethelyzetének, sorsának epizódyszerű megjelenítésére vállalkozott, s a történeti esszé stílusjegyeivel színesítve tárja elénk a históriát. A kötet a szerző oknyomozó törekvése eredményeként éppen ezért nem csupán értékes kordokumentum, de némileg a szépirodalomba hajló olvasmányélmény is.

A szerző Széchenyi Istvánt, az idők során nagy formátumúvá vált gondolkodót, a kiváló politikust, a nemzeti haladás rendíthetetlen elkötelezettjét nyolc részletgazdag szövegű dolgozat keretében állítja elénk. A tanulmányfüzér első darabjában azt a pályakezdőt, a bihari tájon 1820-tól szolgáló huszártisztet mutatja be, akinek a katonai karrierrel kapcsolatban távlatos elképzelései, törekvései voltak, s amelyek, miután nem teljesültek, kilépett a hadseregből. A katona életének mindennapjain túl megismertet bennünket Széchenyinek azzal az énjével is, aki már a későbbi nagy feladatokra készül, célirányosan fejleszti legjobb emberi kvalitásait. Érdekes, topográfiai pontosságú leírásban kalauzol a vármegyén belüli utazásairól, amelyeknek során a tájékozódó, szemlélődő fiatalember szembesül a vidék társadalmával, a nemesek, a táblabírák világával (*Széchenyi István, a bihari katona*). A párhuzamos életrajzok kategóriájába sorolható a következő dolgozat. „*Különleges pillanat lehetett, amikor a szokásos nyári ezredgyakorlaton Debrecen városában találkozott a napóleoni háborúk két kiváló hőse: Hessen-Homburg huszárezred őbestere, a kivételes bátorságáról elhíresült, vitézi érdemeivel bárói rangot szerzett Simonyi József (1777–1837) és az első század frissen kinevezett parancsnoka, a szintén ígéretesen induló, ám katonai pályáján megrekedt kapitány, Széchenyi István gróf (1791–1860)*” – írja Bényei, az emberi gyengeségekkel megvert Simonyi, és az emelkedett gondolkodású, moralista Széchenyi konfliktusoktól sem mentes kapcsolatát tárva elénk. A két különböző szemlélet, mentalitás bemutatása kapcsán ugyanakkor jelzi azt a korábbi jó szándékú nemzeti lelkesültséget is, amely a magyar katona heroizált alakját igyekezett megteremtteni, felmutatni (*Két vitéz huszár*). A következő írás, a témát tekintve tulajdonképpen az előzőnek a folytatását képezi. A szerző históriai vizsgálódása újabb, addig nem ismert részleteket tár fel az 1848–1849-es szabadságharcba torkolló időszak eseménytörténetéből. Széchenyinek hajdan volt beosztott hadnagyát, mint az áldozatkészség és a hazafiság szép példáját állítva elénk (*Bihar vármegye alig ismert szabadsághőse: Szépszögi Ferenc*).

A katonaszempontú világhoz fűződő cselekménysor után, abban a miliőben látjuk aztán Széchenyit, amelyben élénk társadalmi életet élt – feltűnik a bécsi udvarban, szívesen látott vendég a nemesi kúriákban – és kiépítette kapcsolatait. Az itt szerzett tapasztalatok mérlegelése nyomán érlelődik politikai irányultsága, meggyőződése (*Sombory Imre bihari nemes levele Széchenyi Istvánhoz*), és családtörténeti keretbe helyezve annak a gondolkodónak portréját vázolja fel Bényei, aki vallási kérdésekben toleráns, s a kormánypártiak és liberálisok közötti országgyűlési harcok idején, hosszú távú közéleti szerepvállalásra készül (*Széchenyi István, az álmosdi keresztapa*).

Az 1830-as évtizedben a polgári átalakulást sürgető elméleti munkáit, nagyhatású könyveit (*Hitel, Világ, Stádium*) jelenteti meg, és közügyekben a cselekvő politikus tekintélyével teszi országszerte még ismertebbé magát. Mint a nemesi liberális mozgalom elindítója, szoros kapcsolatot ápol a bihari reformellenzékkel is, köztük Beöthy Ödönnel, aki jobbító elképzeléseit, kezdeményezéseit mindvégig támogatta (Lánchíd, Nemzeti Színház, Magyar Tudós Társaság alapítása, Lótenyésztő Egyesület létrehozása...). Az 1840-es évtizedben fontos tisztségeket vállal, a közlekedési bizottmány elnöke, a vízszabályozás királyi biztosa, és kiemelt fontosságú feladatként foglalkozik a Tisza-szabályozás ügyével is... (*Adalékok Széchenyi István és Bihar vármegye reformkori kapcsolataihoz*). A fenti dolgozat mintegy folytatásaként, a sorszazonosság okán Bényei elemzően fejt fel, követi nyomom a már említett két hazafinak a politikai küzdelmekben való részvételét, kapcsolatuk alakulását, országgyűlési vitákban edződött nemzetvédő törekvésüket (*Széchenyi István és Beöthy Ödön kapcsolata, közös diétai küzdelmei*).

Széchenyi halálát a nemzet mélyen gyászolta. Bihar vármegye kisebb és nagyobb településein, világi és egyházi megemlékezéseken idézték fel a közismert, megbecsülésnek örvendő huszártiszt, a kiváló politikus alakját. Községi és városi templomokban, felekezeti hovatartozástól függetlenül adták meg a neki kijáró vég-tisztességet – a korabeli sajtó színes tudósításai mindezt megerősítik. Sokat mondanak a gróf halálát követően az özvegyéhez írt, a tisztelet, a kegyelet, a nemzet háláját magas hőfokon tolmácsoló – köztük patetikus felhangú – részvétlevelek is. Voltaképpen Széchenyi eszmeisége követésének jegyében, mindegyik egy-egy hitvallás a haza szolgálatában (*Bihar vármegye gyásza Széchenyi István halálakor*).

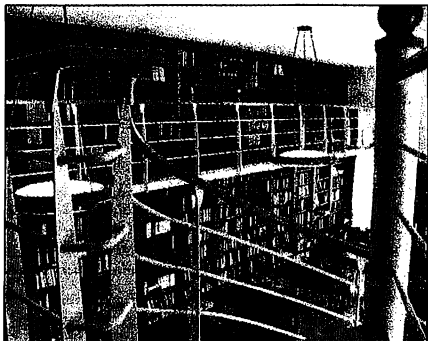
A szerző, az életrészekre fókuszáló tanulmányok mentén bontja ki, és mind erőteljesebb vonásokkal jeleníti meg Széchenyi István pályáivét. A személyiségrajz más-más nézőpontú vetületét felmutatva követi életfelfogásának, szemléletének módosulási folyamatát, történelemformáló tevékenységének Biharhoz fűződő társadalmpolitikai eredőit.

A kötet szerkesztési technikájáról, leleményéről érdemes megjegyezni, hogy a dolgozatok intonációi mint rövid szövegvariációk jelennek meg aztán újra, mintegy fogódzót adva a következő írások folytatásához, zártabbá keretezve a kötet anyagát. (A tanulmányok többségének első megjelenési helye egyébként a Hajdú-Bihar Megyei Levéltár évkönyvei – amelyekben Bényei Miklós Bibliográfia című szó alatt régóta rendre közli a megye helytörténeti irodalmát.) Talán éppen ezért is, e tényre való tekintettel, ismételten említeni kell a szerző helytörténeti műhelyének nagyfokú igényességét, munkamódszerének erősségét, a széles körű adatgyűj-

tést és a rá oly jellemző precizitást. Azt, hogy a felhasznált forrásokat körültekintő alapossgal szemlézi, kezeli, a történeti hitelesség kötelme szerint mutat rá kritikátlan átvételekre, cáfol megtevesztő, hamis beállításokat – mint ahogyan e kötetben is találni ilyen korrekcióra példát. Könyvtári körökben régtől tudott: Bényei Miklós nemcsak a helytörténetírás-kutatás módszertanát, mesterfogásait ismeri, de annak mélyebben rejlő lélektanát is. Szakszerűség, a stílus tisztasága, megjelenítő ereje – mindezekért érdemes ezt a legújabb kötetét is kézbe venni.

(Bényei Miklós: Széchenyi István és Bihar vármegye. Tanulmányok. Debrecen, Déri Múzeum, 2010. 176 p.)

Futaky László

Fogadj örökbe egy könyvet!

Az ELTE Bölcsészettudományi Karán működő I. Tóth Zoltán Kör történelem szakos hallgatói *Fogadj örökbe egy könyvet!* címmel akciót indítottak a Történeti Intézet Szekfű Gyula Könyvtár átlományának bővítéséért. A válság miatt a könyvtár egyre nehezebben tudja megoldani a könyvbeszerzést, ezért határozottunk úgy mi, a könyvtár használói, támogatói, hogy a bibliotéka segítségére sietünk, magunkra vállalva egy-egy kötet megvásárlását. Amennyiben rendelkezésre áll bármely kötet vagy csatlakozna a kezdeményezéshez, annak részleteit és a szükségesnek tartott könyvek listáját megtekintheti a <http://ltoth.yolasite.com/> címen.

Segítségét előre is köszönjük!

az I. Tóth Zoltán Kör
és a Szekfű Gyula Könyvtár